

Handwritten mark

«DROSHAK»
REVUE MENSUELLE
organe
de la F. R. A. D.

№ 3
M[AI], S
1927
PARIS (France)

«ՀՈՅ ԵՆԴՈՓՈՒԾԿՈՆ ԳՈՂՆԵԿՑՈՒԹԵՆ» ՕՐԳՈՆ

ՄԹՆՈՂՈՐԻՏԸ ՅԱԳԵՑԱԾ Է

Այնպահը նորից իրար է խառնուում :
Թագով աստածը չի նստում հանգիստ :
Բառս խաղաղասիանի կոչըքին՝ Սինաստանում :
Քուճապ Մերձասար Արևիկում՝ Թուրքիայի
չուրջ : Իրաբանցում Բականների վրա՝ Նրճիկ-
ների այդ զատական երկրում : Յևուկերայիան
Եւրոպան՝ մինչև ականճները գինեամ՝ շարու-
նակում է զայսրեւլ ներքին արտերի ե փուտ-
թեան մէջ : Եւ որքան բարձր են Նշում նաշա-
սէր խաղաղը տիրողների, այնքան յոխուան է
զատուում ռազմատանէ ողին, այնքան խրոխտ
շարուն են արերը :

Ինչ է այս : Իրօք նոր պատերա՞զմ, թէ՞
պարապ աղմուկ տարտափարների :
Ի դուր անցան յայսեր, թէ Վերայններով
ու Լոզաններով կարելի կը լինի հաստատել
խաղաղութեան թագադրութիւնը այնպահի
երկրին : Եթէ մեծ պատերազմը պայթեց իրր
հետևանք դրամադր գասերի ընչաքաղցու-
թեան ե ճնշած ազգերի պատառչողական ճըզ-
տումների, Վերայն ու Լոզանը ո՞չ միայն
չվերացրին այդ՝ նամայնարճային անդորրու-
թեան պատանդանները ջնջող պատճառները,
այլ ուժեղացրին էլ՝ աւելի, գարձրին սուր ե
անհանդուրժելի : Վերայն պայտուղիք ռազի
տակ անց պատերազմի ընթացքում յայտա-
բարան գաղափարական բուրջ սրբութիւնները
ե Հունկնցոյիքներն ու Հարսրուրդների աշխարհ
հասիրութեան փլուտակներէ վրա՝ էլ աւելի
սուր ե անբարտաւան՝ հաստատեց աշխարհ-
կալութիւնը յայթոգներին : Վերայն արգասիք
Ազգերի Լիգան — վիտրնեան պատասխո՞ւ
կերպներն այլ ծուռ Հայկէյն — աղբիւր պատ
ինքնորոշում ե հաստատութեան սոց՝ ներքա-
ղոնեց ազգային անհասարութիւնը, հակա-
մարտութիւններն ու թշնամանք ժողովուրդ-
ների միմե ե անհիմն թունաթիւնը տիրող
ազգերի լծի տակ չնծող ու հարստահարող
ազգերի նկատմամբ :

Ինչ է կը բարգում մարդկութիւնը ե ի՞նչ
դուքս եկաւ :
Աղբարութիւնը digitzied by Ա.Ք.Ա.Ր.Ս.Պ. Գրքեր, ամե-

հաստատութիւն, ինքնորոշման իրաւունք —
ծիխ պէս ցնկեցին օդի մէջ ե մէջտեղ մնաց
մերի շարք, կոխը շուկաների ե զարգութեան
համար, անյապ տեղնը իյնելու ե հարստահա-
րելու, նոր նողեր, նոր հպատակներ, աղբեցու-
թեան նոր շրջաններ դրակելու :

Եւ այս զազանական բնագոյր գարձաւ մեծ
պետութիւնների ջաղաքականութեան անկե-
նաջարը, ընդունեց ճայք աստիճանի հիւան-
դազնի մեկը, մանաւանդ, այն երկրներում,
ուր տիրող դասերը զգում են իրենց զրկւածի,
անիրաււածի վիճակում : Գտարազմական ա-
ւարը արդարութեամբ բաժանւած է. մէկը
լատ է ստացել, միւրը՝ ջիշ : Ծառ ստացողը
զուղում է իր ստացածի վրա. զրկւածը որում
է նոր աւար : Գաղտնի դիւանագիտութիւն,
անկերջ գաւեր, նախանձ, կէրք, փոխադարձ
կասկածներ, մեղադրանք ու ատելութիւն,
թիւս ազգայնութեան ե օտարասեցութեան
անասման հրահրում, ջողաբկւած վնծ գա-
ղափարների ե ազատասէր ու այլևս ոչ սքին
չխաբող խօսքերի խալտանմուկ ծածկոցնե-
րով — ա՛նա արդի մեծների, տիրող պետութիւ-
նների ջաղաքանդութեան մղիչ ոյճը :

Մրս զինաց աւելի ե աւելի շարժուում ու
յնոնանում է զժգուհութիւնն ու զարյոյթը
իրաւազուրկ ու ճնշած ժողովուրդների :

Ծուսախար ք ջաղաքակիրթ ք աշխարհի
բուրք խօսքերից ու խոստումներից, հիւս-
թափում ամեն տեսակ զաշնագրերից ու
Ազգերի Լիգայից՝ անպատ ժողովուրդները
սկսում են ապաւինել միայն սեփական ոյճին
ե իրենց ազատագրական պայքարին տակն են
նո՞ր թոփ, արտայայտութեան նոր ձեւեր :
Ազգերի Լիգայի մեռելածին բանածեւերն այլևս
չեն ուզուողում նրանց, կուի էին կարանկները
չին զուհացում, խաղաբղու միացը, յեղափո-
խական ըմբոստութիւնը փնտրում է նոր ձեւեր
ու նոր միջոցներ : Եւ դալքոյնն ու թշնամանք
պրոզոնների զէ՞մ զատուում է անասման
անգուսպ, պոտթիւնք՝ վէճեթիցիր ե անիմաս :
ժողովուրդներն Ա.Ք.Ա.Ր.Ս.Պ. Գրքեր, ամե-

լուծեան և ազատագրական ոգորումների մէջ:

Անս նիւթական ու հողերանական այս միջոցորումն զարգանում զէպգերը արեւելքում և արեւմուտքում: Պաղատութիւնս — երբ ք: Աշխարհը շատ է յազգեամ պայմուցիկ որամաղբութիւններով: Պատերազմը չպատահան շատ անյուսնի կնիտներ է դրել չհապարակ: Մարզկանց կրէրը շտից ակել են սրած, որպէսզի կարելի լինի երազել խաղաղութեան երազը: Պատերազմը, մարդկային բազմութիւնների նոր բազմումները թուած են անխուսափելի: Այսօր կը լինի այդ, թէ մի քանի տարի յետոյ, դրանից հարցը չի փութի: Ձի փոխի խնդիրը և այն բանից, թէ ոչինչ էր կը լինեն նոր գոտեմարտի հերոսները: Ընդհարման պատեհաւոր և նպատակները կը մնան նոյնը, ով և լինի երանց Փիղիբական արտայայտիչը:

Այդ պատեհաններն ու նպատակները տարբեր են Յանդիկեանի հոգտում, տարբեր — այստեղ, Մերձաւոր Արեւելքի մէջ: Երկու տեղ էլ յարմարեցը գիշատիչ գրամտախրութիւնն է, աշխարհակալ կայսերականութիւնը: Սակայն, այնտեղ, չինական տափասաններում գործողը գոնիկ և անզուսպ լուսադրումն է, մեծ պետութիւնների գիշատիչ ընչաբաղդութիւնը, մի անիրաւած ու շղթայտակալ երկրի փերաբեմում: Ձին ժողովրդի ազգային տղատութեան և անկալկանց զարգացման բնական պահանջը խնդրում է եւրոպական և ամերիկեան աշխարհակալների թնչանոթներով ու զննարդներով: Եւ յառաջող է ու ազատաւոր մարդկութիւնը չի կարող վրդովումով շնորհիւ բուստորների զորմած գաների զէմ և ամբողջ սրտով շողջանել չին ժողովրդի ազատագրական մարտումները:

Արեւելքը ընդթ ունեն զէպգերը Մերձաւոր Արեւելքում: Այստեղ սպասուող բաղինում ո՛ւ է թէ ճնշանքի ու ճնշողի մէջն է, այլ երկու ճնշողների: Պաղք թուրք-խալական հատուցող կնեռի մասին է: Գաղտնիք չէ, որ իտալիան պատրաստուած է դրանի թուրքիայի հողերը: Յայտնի են և թրքական փոխերն ու երկերը ինչպայապայատութեան: Ինչպէրը զարդանում են արագ: Ե՞րբ, ո՞ւր, ի՞նչ ձեռով կը պայթի փոթորիկը, նիւթական ի՞նչ արտայայտութիւն կը ստանայ — միեւնոյն է: Էականը երկուայնն է, ընդհարման անխուսափելի հասկանալութիւնը:

Մերձաւոր Արեւելքում երկու աշխարհակալ

ու յարմարական ազգայնութիւններ են, որ պատրաստուած են միմեանց յօշոտել: Մի կողմ զէմալական թուրքիան՝ ճանարմատական, արշիացած, « զիցիբրական օրէնքներով » օժտուած, բայց իրապէս նոյն բուստորը, ինչ որ էր իթիւրիստական թուրքիան, նոյն շարքաւորը, նոյն աշխարհամբ, նոյն մարմնացումը նամաթրքական խաւար ջնորքների, որ նստած ակերակների վրա՝ որոնում է իր մարական ծրարքներ՝ զէպի երան, զէպի թուրան, զէպի հեռուոր ստիական դաշտերն աւազում: Միւս կողմ՝ աշխարհակալական տեղողը բունած, իր սահմաններից դուրս մայթողը, ազգային կրքից արբեցած, Փայտատական իտալիան, որ սպասարգ է կարողու ամբողջ աշխարհին: Եւ սրանց շողջ մեծից ու փոքրից դանակ են սրում նոր զուսկոյտերի նամար...

Արդէն յաւուս է թնչանոթների որտալ: Մաշ նոր ուսով բաց է անում իր երախը: Եւ, եթէ կուզէր, նա երբեք չի էլ փակել: Թագմի առուածը չի՞ զարգարել առաս հուսն աննյուց, Պատերազմ չէ, հապա ինչ է այն վիճակը, որի մէջ ապրում է մարդկութիւնը: Ի՞նչ է պատերազմի բնորը յաւանդիլը. — նիւթական և հողերը բարիքների փշացում, մարդկային կենսաբերի կորուստ, խաղաղ աշխատանքի և շինարարութեան բացակայութիւն, զինած բազմութիւններ և ռազմարման նամար վառնուող միջիւրդներ: Մրանով չի՞ բնորոշում աշխարհ այժմայ կացութիւնը, Պաղատութիւն է տիրում Թուսաստանում: Պատերազմ չէ՞ Ձինաստանում: Պատերազմը չէ՞ էլ յոյողը թուրքիայում: Արեւել չէ՞ հասում Բիւրքիստանի լնունքում: Պատերազմի օրերից պակաս գունիք է տալիս հայ ժողովուրդը: Ի՞նչ է խաղաղութիւնը: Ի՞նչ կը նամարմակել խոտել խաղաղութեան մասին:

Վերայ, Լոզան, Ազգերի Լիգա — խորտակի պատրանքներ կամ շահագործման նոր զէնքեր աշխարհի հօրների ձեռքին: Պատերազմը շարունակում է սպրիւն և՛ մարդկանց մաքերում, և՛ իրականութեան մէջ: Տիրողներն ու հարստահարողները պատրաստուած են միմեանց ուսել: Եւ որքան շուտ ուսեն, այնքան լաւ: Արքան շուտ խորտակեն բոլոր գահերն ու բուստիւնները, այնքան շուտ կը հասնի խաղաղութիւնը, այնքան իրական կը լինի ապառութիւնը բոլոր ճնշանների ու հարստահարողների:

Միջոցորը շատ է յազգեամ պայթուցիկ նիւթերով...

կարգապահութեան, որ այդպիսի երկրում այլևս ստեղծ-
ման են տեսնուական քառասուրբ, (ինչք քառով լապտերն) |
Շարատարութիւններ: Այ՛ որ, ըստ արտիք արւած
յաշտարարութիւններին, կարբիբ Ժնջ նկատ, ուր այլևս
չկան շահարարող գրամատերքեր, մասնաւոր Ծանր
սովակաւութիւններ, շինակ այլևս ստեղծ ու գրամատեր
հասարակական շատով հակառակութիւններ ու ճըր-
ցումներ, այլապատարութիւնն ինքն է, ինչպէս
արտադրողն ու արդիւարարողը, այնպէս էլ անարկունը
այլ քուրբ արդիւններին:

Այլ շարատարութիւնները, ինչպէս բովանդակ
Միութեան, այնպէս և Անդրդիպարի հանրագիտու-
թիւններին այլապատարութեան համար պէտք է ստեղծ-
ւած լինեն, որովհետեւ, ըստ Ծանոթ Քէլչերի, երա
արդիւարարութիւնը շատ արհամարհելի ստեղծող
միայն լինողները է, ինչ որ մեծ ծախսատե-
րագումարին, իսկ զքա փութարեն նա օտուած է
Միութեան Գիտարարի կարգապահական օժանդակութեամբ,
և պատուած է Եմենիկներին, դաշնակցականներին,
մասնաւորականներին ուրաղուր զարգացանութիւ-
նից, սպասելով նոյնպէս Եմենիկուր օտարերկրայ
կառնարարի պաշտօն և երա սեղանող արդարներին
վաճառահանման շահալոյ լինելու գրութիւնին:

Բայց, սարաքախտարար, այլ այդպէս չէ մեզ
համար:

Գարգինը ինչպէ՛ր, Եմէլ ընդունենք կայսրութիւն
այնպէ՛ս ինչպէս սերերն են ազգաբարձում, այն զէջգրում
արտադարաններին պիտի զանք այն կարգապահութեան, որ
Ե. Միութեան ամբողջ տարածութեան, ինչպէս և
Անդրդիպարի սահմաններում, այլապատարութիւնը
Ի՞նչ ոչ սակեք, զէ՛ք սովապիտան Կարապետեարարի
ստեղծութիւնն ու կենսել ունի: Բայց թաւական է
Մանկութեան հեմեմատութիւն իսկ այժմեան ու նա-
խապատարարութեան գրութեան մէջէ, և մենք երանք
պիտի ստեղծ անցան օրերին, որոնք զէ՛մ այնքան տե-
հաճութիւնն պաշտարի իր մանչ այլապատարութիւնը
չարտարան պաշտարարի՝ բոլորիկներին ստանով՝ այսօրեան
համար:

Երկրի գրամատերին ու գրամատարութիւնը, երկրի
տեսարանն ու վայրատուն, որոնք երբ սակ փոխող
լիզուութիւն են թողել իրենց ընդմիջուկից յետոյ,
այսօր էլ մտած են սակել այլապատարութեան համար,
սակեց զքա հետ մէկուէջ նոյն այլապատարութիւնը
իրուածը ունի նոյնքան, թերեւ սակել, սակել ու
թերեւ թշնամի համարեց այսօրեայ գրամատերին ու
տեսարարը, ինչպէս էլ քառք պիտանուած, յաւախե-
նոյնիսկ ընկրվարական յարթութիւն, որովհետեւ, հա-
կանիկ Ծոր աներկն և Ծոր անուանները, քանոր այժմ
սակել զգարակն պայմաններում է այլապատարութիւնը
հետցած մեղաններին և ստեղծում ու՛ճիմի հարկադար-
ճին. քանոր սակել զին է ստանում, զան երկի, իսկ
Ի՞նչ սեղ-տեղ նոյնքան է ստանում, որքան երկի,
այսօրեայ ստացածով հարկի թէ իր ստանին կարգերի
մէ քառուրջ մասն է կարգապահում հարկը, մինչդեռ երկի,
կեր մասնաւոր կարգապահութիւնն անուանումն Ե կր
այնուամ տեսնուական կարգները սակել մեծ շարժով
էր կարգապահում հարկը: Ի՞նչ համար զարգանք է,
օրինակ, որ Կարգապահութիւնն այժմ արտա-

նրեց Կարգի գործարարներում այլապատար քանորները
նոյնիսկ փոքր էլ էին լինումն զիւրը արգարկելու
համար, իսկ այժմ --

Այժմ քանորի անողջպահական գրութիւնը այն-
քան մտածող է զարմած: Բանորը այժմ հողգիւղ ու
քաղաքականապէս էլ զիջողութիւն է կարծ յորեւր աստիճան
կերթին արեւմտակապական միութիւններին, որոնք սակել
յուս ներքինացիներու միջոցներ են այլապատար զան-
ւաններին համար: Որքան սպրդականն վիճակ է
ստեղծում նման կայսրութիւնը այն այլապատարութեան
համար, որը սակոր էր յնդապարական անցնույլում իր
իրաւունքները պաշտպանել: Այժմ նա սակել սակ է
սակել սակիմով համարում է գործարարն ու երկրի
սէրն ստեղծում գրութարարի զարգացական հանրապե-
տութիւններին չէլէ մինչդեռ շահարարութեան և անկա-
րէրտ կարգում և իր զաւակապարտին շահեւոր պաշտպա-
նելու նպատակով արւած անկախիցք փորձն իսկ
որակում է ասարտաթի զիմող հակաշնչապիտանան
ու զարմիութիւններին միջոցով արտակարգ յանձնա-
մարտներին ուղարկում: Որքան օրինակներ կարելի է
լինել գործարարային փորձերին այն երկրում, ուր աւա
ինչ արարի ստան է, թէ՛ զրամաշինի ու այլապատար
ներհակութիւնն չկայ: Կորչողային թերեւոր, որոնք
գրամատարական երկրներն և երանք զարգանքներին չէլէ
սեղի ունեցող գործարարային անկախիցք փորձն արւած
մեծ փութարարութեան զգր են ստանում, զարգանքի
պատասխանում են ցոյց տալիս իրենց փորձ ու աշխարհի
տաշն սակել զիւրը նման փորձերին հանդէպ: Ուստա-
տանում նման զէջգրը շատ են պատահում: Այստեղ
լինելը չէլէ երկու նման փորձեր, որոնք այսպէս թէ
այնպէս ոչ այսպէս չէլէ են մեր գործարարային խոջակ
երկրումն էլ:

Յուսել ստանում պիտանական կիմարութիւնում Ծառա-
յող մաս 30 բնիկներ գործարարային փորձ արին՝
պատասխանով ստանողով Կարգապահ անկախիցքի յան-
ւում: Երանք ստանում են 40-50 ր. Գ. Կարգապահ
հրամայել լույս և գործի անցնել՝ պատանով թաւային
յանմեջ երանք ներկայացուցիչներին:

Այս ամառ եր գարնակ, որ Եմենիկարար-Ե քանոր
ներք, բոլորը ճէլ՝ հաւաքեցին Երանք գործարարի
տաշն՝ բողոքելով իրենց շարաշար այլապատարի ու
շահարարութեան զէ՛մ: Կործկումը պատանեց երանքից
ներկայացուցիչներն փութանում համար և արմեմութեան
վարչութեան անկախ Պարտաներին էլ արտա նկատառու-
թիւն երա համար, որ թոյլ է սակել նման զարմուրդ:

Անցնալ նման վերել էր, որ նոյն գործարարի քան-
տարները Արմեման փողոցով կեան խուսեցում ու
կիւտեցին Կործկումի հրապարակը այն պատանով, որ
նա ամբողջ սակեցին ընդին վարձարարութեամբ անցն-
նելուց յետոյ սակեցին էր նոյն պատանեցում Սարգս-
րապատ ուղարկել:

Վերջերս նոյն գործարարը զարգել մաս 30 զիջա-
պահներին՝ բողոք էլ արգիտարարներ ու երկրորդ արար-
ներին ի վեր նոյն գործում այլապատար՝ սպասուց չէլէ
անկախից կենսում և երանք փութարակելու համար
վարեն ծառայութիւնից պատուած կարծիք քանակ-
լինելին: Բայց որովպի իրաւուցք ցույց տեղեց շարի,
մեր պատանով ստանումն արտապատարութեան կար-

զացու համարէն ու համաձայնութեան բերէլ, որպէսզ փոխանակ մէկ անգամ՝ մի քանի ամսուայ ընթացքում, մաս-մաս հետաքնն ընթացանքներն:

Նման գործառնածային գործունէութիւններն ու զործառնողով իրենց անտեսանալի շահերը պաշտպանելու դէպքեր եղել են և պետական կաշիզորմարանում ու քանիցիկ անբարատա զործարանում:

Սրանք, իբրեք երկուք, հետազոտ անշարժ էլելի, շատ են պերճանա, որովհետեւ նախ քանք են տալիս թէ որքան է զգու ու քառաբարձունք մեր աշխատատեղիները կոմունիստական դրախտում, այսպէս, պարզում են արժեքն թիւներեքի հակաշխատատեղական զիմարչ:

Եւ եթէ աշխատատեղիները ամեն զայլափոխի են առաջին կերթին արժեքներեքան զատին է զիմ արժեք, այդ թեւ իչ կշտանալու, որ նա զազազազազազազա ու իր շահերը պետակցելու անտեսելոյք նոյն մտնուելն է, ինչ որ էր, որման, սպասման կոմունիստիկ մասնակ: Նա շատ էր է զտեսանելով արժեքներեք մակարանածային զտեսութեան և իջկայական զազաբարձունքութեան իմաստը: Նա զիտ, որ զըստը անտեսելու են սակ արդարացունկիային (տեսնակի) որբիկ համար: Նա զիտ, որ արժեքներեքն ու ու ձեռ կընկնի միայն այն մասնակ, իբր զորք ունի մասնաւոր անշարժարժեքներն ու, այսպէս ասան, մանք-մանք զործարանի բոտ աշխատողները զըստերը պաշտպանելու: Այն ինչ որ իրաւացի, բայց և մեծ մասամբ շահազորման ստարկայ զարձակելով՝ անուր է միտութիւնը մասնաւոր անշարժարժեքները զըստերմամբ, կիսաաշխատութիւնը անտեսանում է կամ կը գտնայ հակաշխատութեան պատճել, իբր կերթը զուրի է պետական ձեռնարկութեան: Այնտեղ միայն և միտնայ իտեղ կարող է լինել աշխատանքի արտադրողականութեան ու անկերպապատ աշխատանքի մտին, որպէս ինչ: Ընթեր իբրիբը կապիտալիստական ճարիքն ինչ աշխ. ինչ որ երկրիկ էր ինչ ունիմի մասնակ ու պատճելում ենք այժմ կապիտալիստական երկրներում, այստեղ շարժի աննք, որովհետեւ մեր երկրիկ և նրա արդիւնարարութիւնը անշարժապատ է, հասկացել զերկարակա...»

Մերի ստարկայ թելիսում մենք տեսանք, որ Անդրկովկասի արդիւնարարութիւնն ու արդանշային անտեսողը համարեա թէ նախապատեղագեան աստիճանին է հասել, բայց ընթացող ուղարկութեան ստա...», որ նոյն թելիսում է-ըլ ինչիմարում մէկ կայ և այսպէն արտապատութիւն. Ընթեր իբրիբում տերող սպայափնիկի ազատութեամբ պայմաններում...» Այլ, տեղք էլ ինչ կրկնել ու կը կրկնել, թէ մեր երկրում միեւն զարտափնիկի արտապատութեան պայմաններում ինչ սպառ, որ Անդրկովկասեան երեք հանրապետութեանը 301,567 հոգուք (պաշտանայ, զործարար, հանգազորք նախը) տարնակա 15,000 հոգի ուղարկում են հակապատեան տներն ու քունարանները և, եթէ մի քուլք աչքի առաջ ունենանք, որ ուղարկողները պատկանելի անողոր արժեքում են մասնաւոր անշարժարժեքներն ու զործարանները հաշին ուղարկող ունկերունքը, այսպէս զիմ է ոյնը է մտում պարձնային: Թեւեւ մեր երկրի զարդանակ կառավարութիւնը սակի զարձակումը հիշ ունենալ, քանի որ նրա հիմարկութիւնները մեծ մասը ամառը փոխադրուել են արտապատութիւն: Ճիշտ է,

հիմա շտառերը էլ են զիտ, բայց այնքան արեւմտարեւելի քանակով, որ հանրապետան տներում քանար 15 որայ կեննքը ասանում է սակ զուղարկական կշտանակութիւն: Նրանում պարձունքներեքն ու այլմզգկողը փորձում են միայն թող փչել աշխատատեղիներն այնքան, որպէսզ շտեմեն այն ուղարկող անարգարութիւնը, որ կատարում են կոմունիստ արեքը իրենց ու իրենց ընտանիքներին երկար մասնակի պատկելով ամատեսներեքում շառայութեան ու լուսույթութեան մէլ: Անարգարութիւնն ու անհասարակութիւնը այնքան բաց ու անտեսանել է, որ սեղան Յեկայն անկերպան զարձակութեան, թեւեւ ուղարկող երկար մի մտակը երկրորդներեքն էր ինչպէս հասաւոր, որպէս խորհրդային քարտիկները, ինտելիկները և պատասխանատու կուսակցականները իրենց փափկատեսներով ճեղքեցան են անգարտում ամատեսող զիտու... կազմուելու համար. միեւն, սեղան, մի տեղիտում, քանար ու աշխատողը ինչիմ-ինչ կանգուն՝ նրանց կրթին են նույնը ստաշու պէտ: Սրա համար այդ թելիքի անտերկայանք խորհրդները պաշտպանակն կիսաաշխատութեան արժանացան և Եւ շ-ի մէլն էլ նոյն իմաստով յանդիմանալիք ապէս:

Անա այսպիսի հանդարտանքներում, աշխատանքի անմնայն յանգեան և մարտնային զների քարտիկումն պարձաններում, էլ ինչ լուրջ կշտանակութիւն պիտի արի այն յոտոր յաշխատարարութեան, թէ Եւ ինչտեսութեան քուրք միեւնիկն ու զառարկում է, որպէսզ պատկան աշխատատեղիներն ստաշուութիւնը շարք անկարգել է այն, որ քանարները անտեսել ինան մէկ-երեւ ընդարձակներում ամեն այնի կատարական ու արթուն պատկային է ընդհանր, բայց երեք ստորին կարգի աշխատանքներ, որանք քարտեանում են իրենց քարտեանում ընտանիքներով կուր զնի թափել մտեթ, իտես, խարիւղ և, յատկա, զետեսարկ վայրերում, այն մասնակ աշխատատեղիներն ստաշուութիւնը ինչպիսի որ ամեն կերպ զիչ զարկանելի:

Արժեքներեքները աշխատատեղեան զիմարչ հասցան զարդանակ այդ անկախութեան ստորն մէկ տեղում էլ զարկել է բաց անում աշխատողը ամակն ունիկի կարի ստանակներում (ունիկը միմեւ հաշուել 30ր.) որպէսզ նա սպառնի ճոթելու զնի քարտեաններեք: Սա էլ, անուշա, սզնութեան իրաքատուր մեկերեք է: Ըն որքան իրաքատիքներ ամեն մի քանար ու աշխատարար ասում է, թէ՛ թող ունիկներն անշարժ պարի սարքերութիւնը մի ինչ մեղմանայ լզիտեթ, որ ինչիկները ուղարկան զըստին ունիկի հասարարութիւն էլ էնք զարգում), իրենց լինի այդ վարկն էլ, հանգտանան տներն էլ:

Վերջնայնայ ստաշ արժեքներեքները կատարող զներ ու պարտուկանութիւնները մտին, պէտք է ինչեք և այն, որ նա փոխանակ շտեթ թափելու մի որոշ շտաշ աշխատողները ունիկները քարտեանելու, քարտեանատեղիները է քունտում նրանց ստաշել, ստաշիկ կերթին իրա նախարար ու անարքանեան լինովիկական երախը կշտանելու, այսպէս Ծրբորը Ռուսըստիւնայի ու պարտուկանութիւնները մէկ մի լույն զարկանութեան

Հասնելուս Հետևաբ մտնող կոմունիստներին, անդիւս-
կան անհաւաններն և, առհասարակ, զգրամատերա-
կան լծի տակ ընկած բոլոր ստատագրողներին:

Առ ձեզ և թէզիսներէջ երբորքը: Այնտեղ զուգ
կր զանէք անհիմն մեղադրանք. բայց ոչ այն. որ, իբր
թէ, Կ. Էլիանովիինք արև է Անդրկովկասը զաղա-
թային զբոթիանից արատաղորդն Համար: Միակ
փոփոխութիւնք այն է, որ ապրանքային կամ շուկայի
կայսութիւնը հնչել էր ակնի գծաքցել և դժգի յետ:

Անդրկովկասը լի արտադրելու նոյն անպէտք
արդարներին շուկայ լինելուց: Եւրի արարները
զարմեայ գալիս են, բայց այս անգամ ոչ ամէն մի
սակտրականի կամ մասնաբար նախամտնութեամբ և
ամեն, այլ պետութեան ձեռքով, կերպով, իբրև
պետական առևտուր և շահեման թանկ դնելով: Եւրի
ստար անհպուց, կէթ կուզիք զբոթմտագոյնի զոր-
մտութեան տարեկան Համարով արարանքներ միա-
ցած այս անգամ որակով շահուցանել ցոտ ու անպէտք
ոտակական արտադրութիւնի ու զաշուտեղբային հետ՝
փոխարինել են այնաստարութեան արտադր կորի-
նելին բաւարարող հիմնական արարանքներն ու միեր-
ներին և լեցնում են կապիթալի շուկաների ամառ-
թիւնը: Այս, միայն բուրժուական արարանքներ, բայց
այս անգամ միայն նորարդն բուրժուակաների՝ ցարտա-
խանտուր կոմունիստներ և երանք անիջական
Համարներին ու ընտանիքներին սպառման Համար:

Առհասարակ, կոմունիստները սովոր են սովետաու-
թիւնները դիմել պետական առևտուրից զոչացած շահու-
ն և զարծարանային արարանքների շուրջ տիրող թանկու-
թիւնը և աշխատաստարութեան անբաւարար վարձատրու-
թիւնը բացարձակ երանով, որ այլ բոլոր ժամանակաուր
է, զրկանքների դնով Կ. Էլիանովիինք զարկ է տալիս
նրանքին արդիւնաբերութեան ու զարծարանային անխ-
նիքայի զարգացման, որպէսզ Ե. Միտիւնան, որի ձէլ
և Անդրկովկասի սպիտակաարմութիւնը կարելի եղանքին
յափ շուտով սպտապարի դրամատիրական կայտաւից:
Ու որք Համար էլ ստալ էն զարւում, մեն մասամբ,
կերակայական թեր: Բայց, իբր, Հնուցբարդական է
անհեղ, ի՞նչ նոր արդիւնաբերական ձեռնարկ է
ստեղծել Անդրկովկասում: Բազուկ նախահարք բը,
որնք Հինա ակնի զի նն արտադրում, միայնուս-
գործարանները, դիմու, շահեակի, զարկելի զրծա-
րաններ — բոլորը կային ստալ էլ: Իսկ կէթ իսաքը
մէկ երկու Հնարողներին մասին է. ապա դրանով դի-
ւազարացուցել Անդրկովկասի անցիտարական արդի-
ւաբերութեան զարգացումը: Եւրիան տարական բա-
րեքից ինչիսին են լայն և շուրջ, եւնիքով, իրելի
միայն է պիտակի են օգտուելու ստանց պարտի տակ
րկինելու կամ ստալիներէջ (եւնչուր: լայնից) բոլորովին
զրկելուու Հարկազարեթին շնթիթիւնիս պատասխանա-
տու և շու տրկիւտար դրամանները: Կարգութիւն
խորհրդային թերթերը, որմիակ, ան-Հ.Յ.-ում, ուր
կիմանա որ զերգանցարդէ աշխատարանի թաղե-
րը լայր, շուր, ստալիստական արարանքի են
պահանջում: Անքիք միւսանք բացմաթի փողոցներով,
և զուգ ամբողջ թաղականք պիտ զանգ մտթ. Էլ
լնք խափ մտով ու նրաով լուրուտարող ընկալարան

ների մասին, այն ժամանակ, երբ 4-5000 միւս ուսով
Հնարողնից է խուտում:

Գծերի մարդուսն էլ Անդրկովկասի Հոկտեմբերեան
թէզիսները ունեն իրենց պարմանք ևս զարդարութիւնը
ցոյց տալով թաղի: Մենք զանց ենք անումս 1926-27 թ.
հնրադիցը: Անդրկովկասիներէջ ստալի վերերում ենք
այն թիւը, որ վերարեքում է 25-26 տարւան, երբ
պետական ու կապիթալիստական առևտուրը կզկ է 77%,
իսկ մասնաւորը 23%: Այս ստիտային Հնամտաու-
թիւնը կէթ նպասակ ունի արարանքին, որ պետա-
կան ու կապիթալիստական առևտուրը ծաւալուել է Ի Հայրի
ժամանակին, որպէսզ փրկել շուկան շարաշահութիւնից
և արևեստական արարանքային ստեղծանքների և կամ
Հայթայթէլ աշխատարաններին (Թողնենք ժողովուրդը
զետ) աման ու պիտակի արարանքներ, այլ, ի Հարկի,
սխալ է: Որք պետական ու կապիթալիստական արար
կարգի ցանցուորումը նպասակ ունի անտեսական
ստալիստական էլ կատարել այն զիբր, ինչ որ անում
է Չէկան զարգացող ստալիստարում, այլ նիշու է: Ա
ուր իմաստով արարներ ամբ մեր մի րկինելով լայր-
նում շատ կրամամբ կապիթալիստական կուլուել է անտես-
կան Չէկա:

Համարութեանկան կոմունիստ արարանքում տեղի
ունեցող ընդդիմադիր դատարաններին ընթացքին կն-
արանք մեղադրում էր շահեակին և րկինելութիւնը մէկ
էլ նրա մէկ, որ, իբր թէ, նրաք պատակում են
մանքանախի զների բարձրացում, միշտուս իրենք զէմ
են կզկ ևս զիմ են, պիտակով, որ այլ իսպապ կր
խամք աշխատար. միմտեսութեան զնպատակութիւնը
և իրենց իշխանութեան զէմ կը ծառայելի պի-
տախիստական զանգամները, դիւրանտեսական միեր-
ների զների ամանութեան պատեստով:

Ի՞նչ են անումս, ստեղիս, իրականութեան մէկ:
Մենք անումս ենք, որ սքը սքին, նայն իսկ մամլ ժամ,
բարձրանում են կապիթալիստներում Հիւստանդերնի
մանքանախ զներք: Տեսնում ենք ակնիս կապիթալիստ
ու պետական այլ շուկաներում արարանքային սով:
Կանմանում որք ցանկանով (15-20 մէթթ) իւրաքանչիւր
դրքային արարանք մասնաւորներին էլ լիարարացա
կանցնել կապիթալիստական խանութի իսպապ զտապու-
կան վտանգը:

Պետական ու կապիթալիստական առևտուրը մուսցնել
ուսք մեր իրադութիւնից մասնաւոր շուկայի շարաշա-
հութիւնները, ստանց ծաղայակ ստատարելու երկրի
նարտարարական ստանց և մեղնայացման:

Բուլղիկներին իսկուս տեսարաններէջ Բուխարիցը,
որ Համարութեանկան կոմունիստի 15-րդ խորհրդում
զովում, այս անգամ շատ Համտուս պտակելով, իր
րկինքներից յուսարանց միայն երեք բանով — Անդրկո-
կան Հանրապետութեան զարձագոյնով, Չիկանական պիտա-
փոխութեան և Կ. Միտիւնան արարանքական
վերելքով — ստալ, ի թիւ լայնի, ստալիստական
րական Օրոպան, մասնաւորապէս Անդրկան, է պիտակի
կզուս արարանքի արտուտանել արտաքին շուկաները,
այպ այլ, դիւրաբարար. նրա արարանքակութեան
վերադիմակութեան անկման Հետևանքով էր:

Ապա ո՞րք է դնում խորհրդային վերականգնում
ու վերելի շահութիւնները արարանքակութեան,

որ ի կարգանում նորին իր պաշարակուսեան ամենաամեա զհաղանակութեան շատարարն: Ի՛նչ էր լինէր ազգաբնակչութեան վնասը, ի՛նչ էր, կրօն, կրօնական արարածներն էլ, թէկուզ, շահար սուսական պետիկն սակ՞), շահայում շերակն:

Եթէ ապրանքին սովը ուղանում է Համեմատաբար կենդանական զարգանքում, ինչպէս օրինակ, Թիֆլիսում, որտեղից մի ժամանակ մանր-մանր սակեղանները վազնիկ ընկան՝ ամենտեղ ապրանք ասուելու համար, սպա ի՛նչ է կենսեր սակն նեւա ասուաններում: Ի հարկէ, չպէտք է խօսել Եարուր — Նախիջևանի մասին, ուր Նախիջևանում 80-ի յափ մասնուր մանիֆարատն է 120 մանր փերեգեկային խանութներ կան՝ շատ ավելի քան խանութները: Գա՛մ թէ ի՛նչ Եարուրի մեղիւն զիւրը, որ ունի 70 մասնուր խանութ, Բաշարուշեան 40-ի յափ մասնուր խանութներ կան հողաբուսի խանութներն են՝ մէկտեղ: Այս վայրերի ազգաբնակչութիւնը, շուրհի սակեղանային ապրելու, կարգանում է ունենալ սուսան Համեմատաբար սակ ապրանքներ: Մարտնեղութիւնը այստեղ լրացնում է պետական սակարի պահար: Մինչդեռ, օրինակ, ամբողջ Դարպազագում լիայն է ոչ մի մասնուր խանութ, իսկ հողաբուսի խանութներն էլ ամբողջով ժամ են դառարի՝ Նոյնն է ամբողջ Միւսանը, որտեղ միայն չորս մասնուր խանութ կայ: Կառապարպէն նոյնն է և Ջաղիպուր: Թրքուր էր ինչի՛նք քուլեկիները, որ իրենց քանակուսութիւնը Հոնուսալասանի մոլորօրդ գին փաթեթելու նախերէն, սակարանչա պայմաններին մէկն էլ գտնուէ՛ր նոյն ակն. թէ՛ պէ՛տք է երան փրկել զազգայանն և, մասնաւոր, ստեղծական մեղաւորութիւն ու թշուաթիւնից:

Երան նոյն սակարանչութիւններով հիմա էլ ազգաբնակչան են Ռադու-Ղուֆու և Աղտաֆու-Քարվանսարա երկաթուղայինը, որտեղից զազգայան ու ստեղծական յազմաթիւ շահեր կան Ադրբէյլանի և

Ռուսաստանի ու շատ քիչ՝ մեր երկրին: Ճիշտ — մայրաքա, ինչպէս մի քիչ սակն զանազ կերպով կառարանում է հիմա Դարպազագոյն. Միւսանի ու Ջաղիպուրի վերաբերմամբ, որտեղ պետական ու հողաբուսի սկսած էլ սակարից շատեցանան՝ սասարուրն Եարուր-Նախիջևան են հոսանքում իրենց կենսամթերները մերկ ու սասարուրի լիարու համար:

Ազգերովաբար, ինչպէս և Համայն Միութեան կենտրոնը պարսկանում է և Նախիջևանի զիւրազար երեսում է սալիս, որ զիւրազարութիւնից շատ շնչին սուր են վերցնում: Թո՛ղ է զոր տեղը իրենց ազունների և զիւրազարութիւնն էլ յիմարի տեղ չընեն, որովհետեւ զիւրազարները շատ չաւ գիտեն, թէ իրենք որքան մեծ քրտիներ ու արեան սուրք են սալիս պետականութեան՝ սնուցողիկ նախադարձներով սննդան, ինչին արեղով վանակնով իրենց ամբողջ ամասուլը աշխատանքի պատուր և այնպէս թանկ զնեղով հողաբուսութիւնի:

Էլ չնք միւսում արե շատազործուր և շարժանութիւնը, որ թո՛ւլ են սալիս պետական սակուսին ու քանքեր քանքիկ մեծանորն. խաղաղ բերքի պարպարմանն, փոխառութեան սակունքի զանման, փչացան ծծումքի ու սնուցար արշապի պարապիք վանական, զիմա և ողիի սնչիքի ու այլ յազմաթիւ ռազիւրազանքին սաստանչական մէղաներով: Ճիշտ էր նկատում կենտրոնը, զարեմալ Ռուսարքին յերանով, որ շնչիւրազարիներին սաստանքում զիւրազարում միայն մէկ սնուցար և վերջնականապէս էր թալանել զիւրազարութիւնը, մինչդեռ սակարանչան է այնպէս շարժել, որ կարելի լինի պտուկ երկար ժամանակ և երբեք չըրկու այդ աղբիւրներից:

Ռուսականանք այրանով և թաղանք, որ մեայանք կենքը ինքը ցուցանակ այս ու այլ կարգի պտտաբուս ու սուսաթա թէգերի և նախերի արեղը:

ԵՐԵՎԱՆ

Նոյնիւր 3, Նրեան.

Լճանի դաւանգիրը և Գնատրը-Ստանդարտ Ոյլ

II

Լճանի խորհրդատուովը արդիւնք էր մրտապախի, Իտալիայի և Պարսկաստանի Ռուսաստանի զազգայան զուսարանութեան ու կարճատեւութեան, որտեղ սակեղանային կէ՛մարը:

Ի՛նչ շահեցան այս դաւան, որ ուղղան էր մեծազն Անգլիայի դէ՛մ. — Կիլիկիան պարզեցին, Պայքը թուրքին, իրմէրը այլեցին... Անգլիան նստու իրազի վրա: Իսկ ժառուար ազգայան դիտի ցուցնէ, թէ Իտալիան, մրտանա և Պարսիս զեռ ինչ պիտի վնասեն այլ զուսարանութեան կրք մարքը:

*) Երեւանի մերձակայքում այնտեղից միտրապ վնասում են, որ սուսական օրբարանների ցանկերը ունեցող շաղկիկներ մեղ զնստ են ոչ թէ սակարանչութեան, այլ զազգայանի:

Այստե միջանկնալ: Իսկ Լճանի Գալանգիրը Ամերիկեան կառավարութեան սինիկ զուսի արդիւնք է: Ան այդ զուսի վրա է, որ շերտկուսական Գիւլը կանկան, փաստերու արեմալը մեղքին, 1924 յունիս Ինին մանր ամբաստանութիւններ ըլլաւ շնչիկ նախարարութեան գէ՛մ:

Այդ ամբաստանողիցը էր վրա խօսել տաւ ամբողջ Միաց. Նահանգներու մէ՛կ և պատանա զարմաւ, որ 1923 պտուս. Եւլի (պաշտարար ստորագրութեան թուականը) մինչև 1927-ի յունիսար շերտկուս լիցիւս զուսարանչան այլ սնուցարի փոխանակողիցը — մէկ կողմէն Ամերիկայի շահ ու պատար և շատաստանի զուսանուսութիւնը, միւր կողմէն Պարսկաստանի զուսանուսութիւնը:

Եւ այսպէս ձգագում ձգագում, երբ կրկին այդ գաշնակչիքը կեաւ ծերակոյտի առին, իրեն կոնալ ունենալով Ստանդարտ Օլլը, Ձեռքբերի խումբը, հարազանն իր Բորտով և Քէմալի քառորդ միլիոն գումարոնց վերաբանաւոր, ծերակոյտական Քիմը անգամ մը ալ կը կարգայ իր ամբաստանութիւնը աւելի ուժեղ շնորհով և կասկեցի։ —

Յըլ յայտարարեմ, որ արտ. քարաւուզար Հիւզ Քարգմանը չէ կարճ ամերիկեան Ժողովուրդի ո՛չ պատմութիւն, ո՛չ խիղճին։ Եստե՛ն նաեւ այնպիսիները, որ կը մտածեն թէ արագ. նախարարութեան նետան զալազակականութիւնը անտեսած է բազմաւորներն ու անհկալութիւններն որոնք Յի Յիլիոն ամերիկացիներուն, որոնք իրենց գրամներով կը պահեն Սերմաթոր Արեւելքի բարեսուտար քրիստոնեաները, և նաև գումարեաւ է մէր երկիրի բարոյական իրաւունքներն ու կրթական շահերը*։ —

Իր կարգին Հայաստանի Անկախութեան Ամերիկեան կոմիտէի անկենսական, պ. ձերարտ, գաշնակչիքի առաջին ընտանեան արիթմով, որ յետագիւցաւ, իրեն յատուկ շնորհով կը շնորհակցի ձերակերպի արտաքին յարաբերութիւններու կոմիտէի անկենսականներն։ —

Աղաքանի գաշնակչիքը կենտոն էր տասն ամիսէ աւելի առաջ։ Անցած զինգիտներին մեծ խնդրեցինք, որ անոր շուրջ խտանային թիւն մը ըլլայ։ Արտաքին գործերու նախարարը յունարի մէջ պաշտպանեց այդ միտքը բանտարանութեան մը մէջ։ Ան կիտտ ամիսէ մը աւելի է որ կը գտնէր Արտաքին Ծարարութիւններուն կոմիտէին առին, բայց ո՛նէ զայլ արեւան չէ այդ մասին։ Այլ այլ ունէ զայլ արեւան է ձերակոյտական Քիմը որոշուած մասին, որով ա՛ն կը պահանջէ ընելէ արտաքին նախարարութեան խաղաղան գործը Ձեռարդի նախքէ մենայնուրէր մեռք ընելու մէջ և այն կապի մասին, որ այն մենայնորէն մէջ այս կառավարութիւնը ունեցի է նախաձեռնութիւն ու բանուցութեան տեսակէն։

Այլք որոշումին և պաշտպանողական ճատին մէջ ամբաստանած է, որ Լոպանի գաշնակչիքը կը նախէ Քուրդիայ մէջ ամերիկացի սղակցիչներու համանի վտերակականութիւնով և նախան իրաւունքները, կը դարձանէ Հայաստանի, և, աւելին, որ Գարուուզար Հիւզի ձեռքբերը այդ երկու կէտերու մասին կը նախանէ իր իսկ նախապէս ըրած յայտարարութիւններուն, որոնք աւելն են ունեցիք թուրք վարչապետի ըրած մէկ պաշտոնագրի և արձանագրութեան մընջով։

Անոնք աննախընթաց և շատ նախ ամբաստանութիւններ են և կիցան ամբաստանածի պատուին վրա և քերթողի պարտականութիւն կը զնեն Հետապնդելու և արագոր առիթ մը տալու շնորհ. այդ մասին ամերիկացիս։

Անշրամ՛ն չէ անկացել, թէ գանձարութիւնը զայլ անկելու, որ գաշնակչիք, որոշումի (Քիմը) և անոր մասին խոսելու մէջ, որ մեծ խնդրեք ենք անոնցմէ, որոնք պատասխանատու են և Հնարարութիւն անին զայլ անկելու, պէտք Հաստատել յանցագործութեան նոր

ապացոյց, որ կորուիչ չէ սե՛ն ex parte Հերթամեհրով կամ չըմեղակոյցով զարգեցնել*։ —

Մեհակաուական Քիմը ամբաստանութիւններուն դէմ կանգնած են և՛ խլիզային դատարարութիւնները և՛ սուսան ու կեղծիքը Հրապարակային ձևով մուրաքցնելու համար զո՛ր չկաշտուած ամերիկացիներու խիղճը։

Մեր Հաստատութիւնէն զուրս են այն մասի գաղերը, որոնք յատուկ են սէմաի համար պարտե՛ն ծախողներու։ Իսկ ինչ որ Հրապարակային է և ոչք կուտայ Հիւզի միջոցներու ներքուս, որքան անպատու, զաշնակչիք, նորոնք անպատու, վաւերացումին, միայն միջազնի ու պշուի կը զարբնէ ենթական։

Հիւզ, զիմաստ պատասխանատուս, Հրապարակ կը բաշէ։

1 — Իտու. Բարբոքը, աշխի՛ն՝ Բորաբ ընկերութիւնը, թէ ինչ կողմնակից է գաշնակչիքի վաւերացնելուն։

2 — Իտու. Գէլյար, Բորբար կոյճի նախադա՛ր, որ Պոլսո նստած կը յայտնէ իր կողմնակցութիւնը վաւերացումին։

3 — Քուրդի գանձուղ (սեմաթը կը վտանայ սալ) որքի՛ն մէկ միտմեարի կարծեքք ի նպատակ վաւերացումին։

Իսկ Քիմը այս ծիմաշնի չիքցերուն կը պատասխանէ։ —

1 — Բարաբն իտերգրամողի՛ն օրերուն Լոպան կը վագրի, ըստ New York Times-ի Հնուագիրին, Ժողովի ընթացքին կը յայտարարէր, թէ վերադաշտ ստորագած իջողած այն զիւրին ալի, որ ամերիկեան զիտողները խաղաղին։ Եւ թէ 1923 նորոնքին է միայն, գաշնակչիք ստորագրելէ երեք ամիս յետոյ, Ամերիկա վերադարձին, որ չիւրից սպլցութեան տակ կողմնակից է գարծիք։

2 — Իտու. Գէլյար յայտնած է, որ ԳՊԿՄՅՈՒ ու՛միմը դատարարաւան է ասպախելու և ինչ կը նախառնէ Քուրք սղակ ստորագրումներ։

Իրապէս Գէլյար Քրաքան գործակալ մըն է։ Ապացոյց այն, որ զիմացապարեն ամերիկացի յետոյ Ամերիկա վաղեք անգամուրս տրամադարութիւնները նեղելու և յոնչ անկացաւ, որովհետեւ ձերակցի թիւյարութիւնով Դանի սպանական Հետապնդը զիմաւորեք զիւր զիւ նախն վրա՛ Հրամայելով արեւ յայտարարութիւն չընել, նախքան Ամերիկեան կոմիտէն սեանելը։

3 — Իսկ միտմեարի մասին կըսէ. Եայք նոր միտմեարի Փրիւնաբն իր մէկ բարեկամին անմեական նամակով կը յայտնէ, որ զի՛ն է գաշնակչիքի վաւերացումին։

Բայց, վերնապէս, ի՛նչ կը ներկայացնէ այսք Բորաբ, Բորբոքար մէջ, որ անոր հիւսղ զուրի՛ն կամ ուղեքուն արձկըր զիւ ունենար գաշնակչիք մը միտմեարացնելուն մէջ, եթէ՛ն որքի՛ն Քուրքան շարժակները լըլլաւին։

Երկի զիւ Հասկանայի կը, երբ Բորար Հայ Ժողովուրդն ունեք իր կրոնական ընդապացուութեան զեանին

և 50,000 աշակերտութիւն ունէր, հազարով ուսուցիչ, միլիոնով կալուած ու ծախս, երբ, վերջապէս, զեռ պատեր կաշ հազարով զուարթ զմարի հասուցանե իսկ զպալու: Իսկ այսօր, երբ միլիոններ են կորեր ու խաւք անգամ չեն ընէր, ի նշ է, վերջապէս, այն արտէջը, որի զպալուստեութեանս տնտեսով զաշակերթ մը ստորագրէր:

Բարտ, իրեն տեղեկագիրը չէ՞ սա, թէ մինչև 1923, Քուրքեայի մէջ

9-էն 6 փոխման փակած են:

45-էն 40 երկրորդական վարժարան փակած են:

1000-է անէի տեղաշին զարդոցն, միտեմաբանութեան հոսանքն սակ, զոր ու զանգուտ են:

50,000-էն 45,000 աշակերտութիւն ընաճընած է:

100-իմ 95 ուսուցչութիւն հաշի տեղանահանած և կոտորած է:

Տեղը կը մնայ 10-ի լափ հաստատութիւն:

Եւ այս զեռ մինչև 1923 թափանն է:

Անկէ է վեր գոցած Մարտիի, Կեսաբայի, Գոնիայի հաստատութիւնները, Պոյսի աջկանց փոխմիտիական ճիւղը և Y.M.C.A.-ը: Արտագուած են զր. Շիուզեթը և զր. Պիլիքը:

Ձե՛ որ փաստորէն այսօր կան միայն Գոնիայ կոչի ու Խոզիկի զպրտը, որոնք զովա. Գէյսաթ իսկ բաւով գիտորթի շնորհին տակն են:

Եւ քանի որ այս է փաստը, արքայ չէ՞ր, որ ամէն մէկ ամերիկացի կոչեպապտաներու թուղջին խառնէր իր ճաշը պոսալով

«Անկի լաւ է, որ Քուրքեայ զանազ ամերիկեան միտեմաբանական և կրթական հաստատութիւնները փակուին, զան թէ Միսոյ. Կահանգիքը ճարտղին զպալ ստուր. Քուրք կառավարութեան, թէ մենք ամերիկեան բարեկամութեան ձեռքը չենք զնեք մեռոթի մը մէջ, որ թաթախան է գրիտանոյ մարտիրոսներու արիւնին մէջ: Թոյ Պէմալ փառս սուրբի, որ կոչ ապ մը աշխարհի մէջ, որի վրա լի կըմար տարածն իր զիւսանգիտութիւնը»:

Իայց կողովութիւնն այն է, որ միտեմաբանի ու միտեմաբանութեան լափներ են միայն այն ամենազօր զուարթի, որ չկու, Սասնադարս Օյլի հոգին զիսակարան Ձեռքորի զուսով, կը փնտէր նաւթի հատն մէջ:

Եւ այստեղ ան չկու զուս կուսայ զգնի իր սուսերով:

Պիկ կամբարտանի չկուը, իր արտաքին զորներու նախարար, որ ան Ամերիկեան կառավարութիւնը ծախքի է Գէմային՝ Ձեռքորի մենաշնորհին ի զին:

Չկու կը պատասխանի կրպարագով, Նի. Յարի մէջ, 1924 յունար 22-ին, արտաքին յարաբերութիւններու տախի խոսնով:

1 — «Այսպէս կուսած Ձեռքոր մենաշնորհով ուն լափով ամերիկեան զիքը չէ ըլլաւ Քուրքեայի հետ բանակցութիւններու մէջ:

2 — «Մենաշնորհ տարած է նախքան Քուրքեայի հետ մեր բանակցութիւնները:

3 — «Մեր կառավարութիւնը ուն ժամանակութիւն լուսնոս զայն սպանովելու համար»):

Այստեղ արդէն Գնդի փաստըը չկուը կը զին մէկ ստոր ստախոսի արտոն վրա, յայտարարելով. —

«1922 նոյն. և զեկա. — ին չկու որտ պայման գրաւ, իր Sine qua non, Քուրքեայի հետ նոր զանապիք էմ կընելու»): Եւ յայտարարեց, որ չէր կըմար ամերիկեան կրուսանքն կրուսանքերը չեղն և ամերիկացիներու կեանքը մզել իրքական օրէնքներու զմաստանգրին: Իայց 1923-ի սոստատին ստորագրեց զանապիքի մը՝ ուրանալով իր բուր յայտարարութիւնները:

«Ն իչ պատահեցաւ, ուրեմն, 1922 նոյն. — զեկանեմբքն մինչև 1923 սոստատ:

1 — «Պարզ է, որ Ձեռքորի մենաշնորհը մեր կառավարութեան միակ նպատակն էր լոյսանի մոզովին ժամանակելու համար և ստոր համար ամերիկացի կրուսանքերն ու չկայտասանը զին տրակցած: Արտահոս»

ա — 1923-ի ապրիլին Քուրքեայ տան Ձեռքորի մենաշնորհը:

բ — 1923-ի յուլիսին, երբ հարըն կըտ մոզովին, Քուրքեայ ամերիկեան զիտոյն հետ զայն զարմուցին հասարակաց զեմին՝ զանակիներու զեմ:

ձ — չկու զի տախի յայտարարելով, որ Ձեռքորի մենաշնորհը տարած էր մեր բանակցութիւններին ստալ: Արտահոս»

ա — մոզովը սկսա 1922 նոյնմբքին:

բ — 1922 զեկա. 12-ին ամեր. զիտուը վերակրկնեց չկուը զրած թեկ պայմանները:

գ — 1923 ապրիլ 10-ին Քուրքեայ զանապիք զիւսանգուր Ձեռքորի մենաշնորհը:

դ — 1923 օգոս. 5-ին ստորագրեցա զանապիքը:

ե — չկու կը հերթի, թէ իր կառավարութիւնը ուն թափին ունեցա Ձեռքորի մենաշնորհը մեռ թերելու մէջ: Փաստորը կընեն:

ա — Evening Post (1923 յունիս 9) — Ճըրքերիկ իլիքու, Ձեռքորի ընկերութեան ընդհ. զորեմարը կը յայտարարի. զընկերութեան վերակազմած և արտաքին զորներու նախարարութեան (չկու) ինչպեմբով:

բ — Evening Post (1923 յուլիս 23) — Լոյսան մէջ բանակցողներու համաձայնութիւնը Միլիտարի նաւթի կրուսանքներու հարըն ինչոյց հոսն յետոյ, ինչ որ ստորագրեցա զուսուցիչի է ամերիկեան պալանական տեսուիտեմ:

գ — Լոյսան Ամերիկեան պատրիարքիսինը. — «Լոյսանի մէջ լոյտի ըլլար ուն սկա, որ կըմար նախապէս հաստատան կրուսանքներուն միջոտանել: Ամերիկայի զիքը Ձեռքորի մենաշնորհի վերաբերմամբ այս չիմքին վրա կը կանգնեմ:

դ — Evening Post (1923 զեկա. 19) — «Ձոր. Գեթրու ընդունեց Ձեռքորի ընկերութեան նախարարութիւնը արտաքին զորներու նախարարութեան (չկու) ինչպեմբով:

ե — Խուրք փառ չիմքերիկ Ապ. մոզովին մէջ (1924 մարտ 31) — «Միսո. Կահանգիքը միջոտանութիւնը Ձեռքորի մենաշնորհի հարըն մէջ, որի ընդ»

զմտած Անգլիոյ և Ճրտեսա, Լոպտի պատանաւորացիս շարքը զմարտաթիւններն և զիւր մնաց, որ նորքն միտրեկէնց պատերազմի մէջ՝ Եւ

Ու կարևորն Քիչը. —

Վը շնամեկ, սուրմեծ, որ Քուրքիս պատանաւորացիս զմարտա թիւններն մէջ՝ Ամերիկայն՝ քաջապատերազմի զմեծ և ճիշտ զաշխարհները շարժին, կրնար պատերազմ սփռել և Ամերիկայս պիտի շուրջ զգրեմն ու զաշխարհից Քուրքիսից:

Վը շնամեկ նաև ուրիշ մէկ շնամեկ բան, որ շնույ, Ամերիկ. կոմիտէի կրթութի պատանաւոր աստեղագետը, Նալըր փոտարանը, Քուրքիսը պատանաւոր շինող շնույ, աշխարհ շարժութիւն ունի իր մէջ ու շինութիւնն, որ միայն շարժանութիւնն իւրերէն, քանի մը ստեղծարար զգայարարանաւ շարժի կամար, Եւրոպ. Քիւնտը՝ Քիւնտը և՛ Ռիչարտը, և՛ Նալըրի խոսքնաւ վրայ և ստեղծ միջոցով պատանաւոր և վարկին վրայ ստորոշ Ամերիկայի:

Այլապէս շնույ պիտի դիտարար, թէ որք ստեղծարար որք կը ծախէ. քանի որ զՆասարի թիւններն մէկ մասը կիսույս Միջուկացի մէջ, որք մասնատելն է Անգլիոյ և առջ մասի պատանաւորացի առջնի ստեղծարար շնույութեան մը մնացն է. Քուրք կատարարութիւնն ստեղծարար: Մեկ մասն ալ, շինարար մասը կը կարգէ Անգլո-Պատանաւոր կրթութիւնն: Իսկ այս գիշը, 1914-ին, Քուրք կատարարութիւնը առաւ Քրանտակոսի միտքեան մը, թույլ միջոցով Քրանտակոսի, որք 430 միջոցով, պատերազմն զիւր ստեղծարարութիւնը Քուրք կատարարութեան:

Միջոց շնույ կը կարծեր, թէ Անգլիոյ և Ճրտեսալ սուր կայրն են, որ կարծեալ իր զանազան ստեղծարարութիւն: Եւ նշանակաւ առաջ, ճիշտ վարձարար զաշխարհից և Ճրտեսա Մասնատր 0ւշի միջոցները մտքի Քուրքիս, միջոց կը կարծէ շնույ, որ Քուրք կը արդի իրեն ստեղծարարութեան վարձարարութիւնը:

Լոպտի փառքը ճիշտ րուսական պատանաւորացի լէս. այն փառքը, որ Անգլիոյ Եւրոպի վրայ իր միջոցը տարապիտ զմեծ Եւրոպի և ուսական պատանաւորացի պիտի լինայ: Իսկ ինչ կը զիտարարի Ճրտեսայի իրականութիւն, այլ ալ տալագան կը ցարժէ:

Ռուսիան, կը մնայ շարժիչը. որովհետեւ ճիշտ պիտեմբը աշխարհ ուրք են, որ զիտեմբոյս մը կարծեալ իր կրկնի պատերազմ Եւրոպի, ինչ իսոց որ, թիւնույ միջոց Նալըրի կատարարութիւնը մտայն. կը ծախի որ կը ծախի:

Ռուսական Պատերազմ թիւններն կրքորք մասը կը կարգէ շարժանութիւնը, որ Ռուսիան զման ստեղծարարութիւնն մէջ կիսայ:

Իսկ Նալըր միայն միջոց լէ ծախի որ շնույ շնույ որք լէ լէ ծախի որ կրկն, որ Քուրքը շուտէ. որովհետեւ իսոց զիտեմբ, Նալըր աղքատացում մը ներկայացու կուս:

Ս. Վերնի Վերնի, իսոց փառքն այն է, որ Լոպտի խոսքի թիւնն ստեղծարար կը միայն Նալըրի ստեղծարարութիւնն:

Իսկ ճիշտ Քիչը և իրեն նմաններ զառաջար կը մղին

Ամերիկայի պատերազմի փրկելու կամար, այլ ստեղծարար է, որ կը ստեղծէ, թէ զառաջարկը մէջ ինքզնույ, աշխարհն իրեն պարտական զարմեղ Ամերիկան աշխարհ պատերազմ, որ ինչը ու զպայտանաւորացի լէ կրնար լըմարտանայ: Ռուսական, վերջ է վերջէ, Ինչ կրնար պատերազմ ամերիկացի մնաց Գուտարով ներկայ Քուրքիսի մէջ:

Նալըր շնույ, բաց զմե ինչը շնույն շնույ աներկայն լիտուանայ մեկ կը պատանաւորացի այլ Նալըրն. —

Լոպտի զաշխարհի մէջ իրական կը արդ ստեղծարար լինի Քուրքիսի լիտուանայ և զպատանաւորացի լինի, ինչպէս առաջ էր: Բայց ինչ պատանաւորներն կան ամերիկան պատանաւորն կամար Քուրքիսի մէջ: 1913-ին միջոց պատանաւոր Քուրքիսի էր 3-333-821 զուրք: Այլ մասնակ Քուրքիսի ունիէր 17-500-000 թիւնը և 694-080 զուրք. զիտեմբ ստեղծարարութիւն: Ան կիսուս ունի 7-6,000,000 թիւնը և 300,000 զուրք. զիտեմբ ստեղծարարութիւն: Արաբիս, Միջուկացի և Միւրիս 6-000-000 թիւնը լիտուանայ, ստեղծարար է իրմէ: և միայն Նալըր և յոյսին — Նալըրի կան 300-000-ի զպայտանաւորութիւն — որք կը կարգէ զիտարար ստեղծարարներն ու ստեղծարարները, և որք լիտուանայ Annuaire de Commerces-ի, իրենց մեղքն ունիին Քուրքիսի վտանապահութեան 06% ս, ստեղծարար են Քուրքիսի (մնաց 31%-ին 24% ստեղծարարներն, իրականութեան, ստեղծարար և ստեղծարարներն մնացն էր. և միայն 12% ստեղծարար մնայ): Միայն ու ստեղծարար Քուրքիսի զիտարար ստեղծարարներն մե մը ունի և պէտք լինի զիտարար ստեղծարար, որ մնաց կարտարութեան էր կրկնը զուրք է մարտարարութեան, և կրկնարարութեան լիտուանայն է: Նալըրի 1913-ին առաջ, Քուրք կատարարութեան կատարարները լինի ստեղծարար լինի միայն ծախի: 1913-ին ստեղծարար լինի 45-000-000 զուրք, այնքն իր կատարարութեան մէջ իրքորք, իսկ 1912-ին այլ բաց զառաջարկը 72-000-000-ի: Քուրքիսի կրնայ զիտեմբ կատարարի միայն զիտեմբ ստեղծարար լինի և ստեղծարարութեան զիտեմբ կատարարն ստեղծարար, որ իրեն փոխառութեան կրկնը: Նալըրի Միջոց Նալըրի կրնայ լինի կրնար լինի իրենց աննի Քուրքիսի փոխառութեան մը լինի:

1942-ին, իր Քուրքիս իր ստեղծարար ստեղծարար փոխառութեան իրական, միայն այսպէս ու լինի կրնար ունի մէջ իր լիտուանայ լինիները, ու ալ վերադարձուցան իր կրկնի պատերազմը: Լոպտի մէջ ստեղծարարութեան լինիները իր ստեղծարար պատերազմը զիտարար վերջին, որ լիտուանայ զուրքն է 700 միլիոն, և լինի ալ կրնար, ճիշտ Նալըրի ստեղծարար լինի, ուստի իր լիտուանայ լինիները, բաց իր փոխառութեան կրկնը: Այս ալ լինի կրնար լինի ստեղծարար լինիները զիտարար ստեղծարար: Ստեղծարարներն, որ Քուրքիս զպատանաւորացի լինի, կը ստեղծարար լինի իրենց կատարարութիւնները կարգէ, որք բաց լինիները զիտարար լինիները կը ստեղծարար և ի լինիներն ու պատանաւորացի լինիները կարտարութեան լինիները զարմեղ, որք ստեղծարար կուս զպատանաւորացի լինիները մնաց լինիները: Ամերիկան կատարարութեան ստեղծարար լինիները զպատանաւորացի լինիները

ուսման լուծել, նուստարք աներկիացի դրամ դեռ-
ներք որոշ անկապտա զրուսեան մէջ են^{*)} :

Ի՛նչ կըսուակտ աներկիացի Քուրքիայի մէջ
հնարեալան խուզարկութիւններու հարցին, երբ
դաւանաբէր աներկիացիներն ալ կուտայ Քուրք
հնարչներու իրաւունքը :

Ա., արհեստ, պատեւ ունեցող աներկիացիներ չի
հարաւարար, որ ինք իրաւունք ունի սպասելու մինչև
որ Քուրք հնարչներու առեղծքին :

Ա., զերկիացի, է նշ փոխան կախիտելաբաններու :
Ա՛յն իրաւունքը, ինչ որ տեղացիներն ունին : Աստիճան,
Օսկար Սարաուս^{*)} Գօլի երբեմնի աներկի. զուսանը
կըսէ յայն հրահանքը, որ տեղացիները ուն իրաւունք
չունին :

Ա. աւա 1,500,000 անի կորուստ և 3,750 միլիան
նիւթական վնաս, և այս զեռ մինչև 1918 թուականը, ու
կուս^{*)} ուր դացին աներկիացի զիւսանաղէտները^{*)}
յայտարարելով. աներկիայ Քուրքիայի զմ պատե-
րապէ՛ մէջ չէր, երբ հայն ու Հայաստանն էր սեղանի
վրտ. և աներկիան մասնակից էր Քուրքիան պարտիզու
մէջն պուտացին, երբ Անտառլեան զանաղը գրին հայ
տոխարի վեցին :

Ա. այս աներկիան էր զեռ...

Ա. այնպիսի զիտ այս պատմութիւնը. որովհետև
այս պատմութիւնը պատմութեան տարու համար միայն
աներկիայի մէջ և միայն աներկիան կամակէ միջոցով
աւա, թէ ի՛նչ է կուտարեւր :

- 1 — 17,000 անմասկան նամակ և հետազեր է
զրկուք :
- 2 — 173,000 ինքնազեր նամակ է զրկուք :
- 3 — 110,000 յայտարարութիւն է զրկուք եկեղե-
ցիներու մէջ տեղում :
- 4 — 20,000 յայտարարութիւն՝ եկեղեցիներու եր-
կու տեղում :
- 5 — Երեք տեղում հինգ յշխարք եկեղեցական
կայմակալութիւններու միջոցով զմուտ է կուտարեւր
նարագահին :
- 6 — 20,000 երեք և զուտանայ, 250 կոլէրի և հո-
մայարանի նարագահ, 85 նարագահուր, 40 նարագահու-
րան ապագարան զմուտապահիտի զրկուք են նարագահ-
ցին :
- 7 — Հարատարակած ու զըււււած են
10,000 Հայաստանի հարցը,
30,000 Հայաստանի կողմ աներկիայի,
50,000 Հայաստանի դատը,
1,000 Աղերապահի մը նարագահին,
1,000 " " " " (երկին),

- 25,000 Հայաստան և հայերը,
3,000 Քուրքիայի նոր զարտեւր,
1,000 Հայաստանի հարցը հարգադրութեան խոր
հրատարակելն առնել :
- 500 Յուլայացի արտաք. նարագահութեան.
5,000 Հայաստան և Գոնտան.
2,000 Կելիկիայի հայք. Քալաթարութիւնը.
5,000 Հայաստան տաւախակապը մէջ սպասկ
պատերապմը լուծելու.
30,000 աներկիան էր մանուկներ Հայաստանի.
30,000 Գէ՛տք է Աներկիա ընդունի Հայաստանի
մանուկարը.
20,000 Նույնը կրկին.
5,000 Անալիա և Զրահա Հայաստանի մէջ.
1,000 Յուլայացի արտաք. նարագահութեան.
500 Նույնը կրկին.
500 Յուլայացի նարագահին.
25,000 Մրտացի մանուկներ Երզրէրը.
2,000 աներկիան կամակէ զիտը Քուրքիայի
մէջ զ՛այն. Տանտի տաւախարկին անաղուց :
- 246,000

Ա. սա միայն 1918-1922-ի ջրկանին, երեք տարի և
յորս ամիսի ընթացին :

Ա. միայն այս ջրկանին համար Եսիւսած է
54,906,012 ուղարկ ամբողջովս հուսարած հայ տն-
հատներէ և կապակահարութիւններէ :

1922-ին մինչև հիտա եղանակը — Յայտնի չեն,
Ինչ ի՛նչ են նարագահ, ի՛նչ աւին են պարտեւր
ուրիշ օրգաններ զարմեան աներկիայի մէջ. եթէ կարելի
ըլլա՞ր անկա յարաման հային ունեանալ,
Ի նշ է կուտարեւր, ի՛նչ է սպասուք աներկիային
զուրս, այնպիսի ամեն կողմէ և՛ կայմակահարութիւն-
ներու միջոցով :

Ա. որոշը ինչի՞ր համար :
— Ըտելու անոնց այն ինչ որ անոնի կուտարեցին և
թողելու պատմութեան այն, ինչ զիտ պատմութիւնը
զարեւրով էր փոշի Քուրքի և Քուրքի : Որովհետև այս
բոլոր թուղթերը նակատապարտ են յանգարու մէջ
Քուրքի աղերապահիլէ՛ իզայնի մէջ :

Հետոս ինձէ՛ պատմութեան համար այս այն-
տանքը կուտարեւր՝ այդ պիտի ըլլա՞ր միջ անոնցներու
այնպատեւր արմանի պատմութեան թուղթն ու մուրին :
Ա. զրեցի այս կըք հայ սրբին ու երիտասարդին
համար իրը կըք, որ ակ փոխի էր հայերու համարն և
սկասարած իրողութեան տալն զնչեւս զապարտիտ
համարն յանէ : Ա. այք կը նշանակէ մարեւն տեղեւն,
ինչպէս իսկական հայ հոգիին կը թեկաղբին մէկինով
զուտելու ու Եսիւսած հայրենիքը :

Կրտս՞ր ընէ՛լ այք : — Այո՛, այո՛, և զարմեալ այո՛ :
Միայն թէ Քուրքի գիծերու զանէ կէտը արեւը համա-
պատասխան զնեցի :

*) James W. Gerard. «The Senate Should
Reject the Turzhik Treaty»

տան): Այս երևույթի կողքին, ավելի երկրի մէջ, պետք է յիշել նաև յամառ ու հեռակողման պայշարք, որ վարած է ընկերվարութիւնը Համայնավար մասնախումբերին դէմ, անոր միասնական կուռի գրութեանց ու ապակիանող զարդոյն հանդիսով՝ զուգից զիւր մը շատ զարգնիացան պայշարք ձևեր:

Կարեւորու է նամար լրիւ զարգամար մը կազմել վերջապետ ընկերվարական տարիին մասին, անհրաժեշտ է ակնարկ մը նետել զանգանի երկիրներու ընկերվարական կենտրոնի վրա: Անտարակա ընկերվարութիւնը իր վերջին խաղաթղթերը պետի նեակ արեւմտեան խուշը երկիրներու մէջ: Քաղաքական այս խուշը շարժան ասպական պետի վճուռ է Մենն-Բրիտանիոյ, Գերմանիոյ, Ռուսիոյ և Ֆրանսայի ու, մանաւանդ, Միացեալ-Նահանգներու մէջ, բայց անտեսուել չէ նաև ինչ երկիրները, որոս նույնքան ցորութեամբ պայշարք կը մղէ սիրող պարտագործին դէմ: Մասնաւոր որ՛ է բրտական այս շղթա խուշը պետութիւններու ընկերվարական կենտրոնի մասին շատ բան է գրած մեր կուսակցական մամուլին մէջ, մինչ նամատու ակնարկ մը պիտի նետենք միայն երկրորդ դէմ վրա եկող երկիրներու աշխատատեղական կենտրոնի վրա:

Լոյսանոս. — Համայնավար շարժումը այսուհի վերածուած է իր ակնհայտ շնչին ձևին: Ընկերվարական կուսակցութիւնը շարժանուց զարգացածն է մէջ է կուսակցութեան մասնակցելու խնդիրը որ ուրիշ երկիրներու մէջ վերջ առաջապէս է, այսուհի սուսացած է իր լոռնումը միամտութեամբ, 1925-ի վերջերան զրամարած է անպուճարքի մը մէջ, որ քակարհած է հետեւեալ քանակներով՝ 100-ը քանութեան կուսակցութիւնը պատահած է աշխատակցելու իւր շարժումավար տարրերու հետ, նոյնքան մտնելու դարձեալ մէջ: 1926-ի մարտին զրամարած Համատեղակին մէջ, ընդհակառակը, մտի տարրերը ստարքն են որոս յաջեանակ՝ յաջողելով նախապէս ընտրել տալ Հիւրի Փոլլարը (Աղաճակադարձներու արհեստակցականին շարտուցորը) Վ. Ճիլկիչի տեղ, որ զատուր դարձ ի վեր կը վարէր ուշ զուսուտը՝ նոյն տանն ներկայացնելով իր կուսակցութեան Միջնադարին դարձադիրին զով:

Հետաքրքրական երևույթ մը կայ, զոր կարճ է մասնաւոր, Հայաստանի ընկերվարական կենտրոնի մէջ: Կուսակցութիւնը, որ կը աւել ճառարանայ 10 ԱՊՊ անդամ, իր զէմը պիտուարար կը գտնէ. փոխանակ Համայնավարներու, կրթութի կուսակցութիւնը, որ խուշը թեզը քանութեան ընտրելու իր մէջ: Այս կուսակցութիւնը 1925-ի ընտրութիւններուն, Պրայանտի և Լիմպուրիկի կարտը շրջաններուն մէջ շատն է գնչներու 80%-ը (ընկերվարականները շատն են 14%) ու խորհրդարանային իր իմրտեղութեան մէջ զուս քանարական բանի մը ներկայացուցիչներ կը նաւել: Պէտք է մտնել նաև, որ Հայաստանիները, որ քակարհած իրաւունք ուսացած են 1925-ին է վեր, կերթան ստարացնել յետադիմական կուսակցութիւններու շարժերը: Վերջապոս տարւայ ընթացքին, ըստ Փոլլարի, զէպէ ընկերվարութիւնը, Համարութեան շարժում մը կը նշմարէ կիներու մէջ:

Ընկերվարական շարժան մակընթացութիւնը Հայաստանի մէջ կը սկսի 1913-էն, կըր, յանկարծորէն, ընկերվարական երեսփոխաններու թիւը կը բարձրանայ 7-էն 18-ի (100-ի վրա)՝ 1926 յունիսին Հասեելով 25-ի: Տարւայ ուկերը մուտք տան նախարարական տարգապը թէև լուռնած է ո՛ր Հայնա աշխուշման տարրերն, բայց ընկերվարութեան ազդեութիւնը զգալապէս զորացած է՝ անհար զարմնելով կշերտահանութեան սիրապետութիւնը:

Ճիլկանոս. — Ճիլկանոսին այն երկիրներն է, որ ընկերվարութիւնը զառարական ուռ-Նուսակար ոյժ կը ներկայացնէր մեծ պատերազմէն առաջ: Մինչ 1914 Ֆինլանտական խորհրդարանի մեծամասնութիւնը կը կազմէին ընկերվարականները, սուսայց այսուհիանդր օպուուելու այց գրութեանն, որովհետև ջարը (այն՝ սուսն Մեն-ուրու Ճիլկանոսին) կրտայուց վիճակ մէջ կը պարէր խորհրդարանը: 1918-ի Համայնավարներու իշխանութեան սիրտանալու փորձէն յետոյ, որան յախրիցն Եպիտակ յետադիմական ստարափը, ընկերվարական կուսակցութիւնը կեղծ խուշը նարան, իր զուսուական ու նահանգային կզմակերպութիւններէն շատեր շարժուցանց ու, որովհ շարժարական ոյժ, անդառ երկրորդ դէմ վրա, իր անջամեմտուն զերթէ կէտը կորսուցուած ըլլալով (50.000 նար քան պատերազմը, այժմ 28.000): Յարուր տարրերուն, մինչչին Համայնավար կուսակցութիւնը նեթարկելով ստարափելի Հայաստանը, հեռագեւտ անդի կուսար, ընկերվարականները յաջողցան զիւրակացել իրենց կուսակցութիւնը, թէև երբեք չէ հասնելով նախինի. թիւին:

Ճիլկանոսին այժմ կը զարգացնական ուժկավար Հանրապետութիւն մըն է, որ թէպէս ընկերվարական տարրեր ունի էն, բայց ճորհրդակին Ռուսաստանի դարացիութիւնը ու Համայնավարներէ ժողովրդին զգացած ստարափը կը տեարացնէ իրենց դիքը: Ընկերվարական կուսակցութիւնը խորհրդարանին մէջ կը Հաւել 60 հոգի 200-ի վրա (Համայնավարները՝ 181): 1925-ի նախարանական ընտրութիւններուն, կուսակցութեան թէկեանակ Վ. Քանիլը կրցու քուսական պատկանելի թէ՛ ստանայ՝ պարուուելով զիւրացնական թէկեանուէ մը:

1926-ի սկիզբի կուսակցական Համալոււար, եկտար ունենելով Ճիլկանոսին զառարական դրութիւնը, ընդունիլ շարժելի կուսակցութեան մասնակցութիւնը սկզբութեամբ՝ աչք մասնակցութեան նախարարած Համարելով Հասարակաց զառարական մարգրի մը կզմութիւնը:

Ճիլկանոսին երկրը մըն է, որ անջարգտութիւնը վերածուած է իր նապուգոյն շաքին: Համալոււարի ընթացքին ունի Հասար մը յաւել կեղծ է՝ ստարակելով, որ կուսակցութիւնը ուսուլար տակի Միջնադարականին Էպիլոնիսիոն որպէս պարտեանական յեղու ընդունուած Համար (Միջնադարականներ կը զորձանէ կերք յեղուներ՝ Պրաստերն, վերձաններն, անդիներն Հուսար իրաւունքով): Առաջարկը չէ անդառ, բայց Համալոււարը յամմարարած է կուսակցական թուր որկաններուն, այլ միջնադարին ընդի զորձանութիւնը ընդհանարացնել:

Կուսակցութեան մասնակցութեան նպատուար

որոշումն հետևեցող Վ. Քանձէր հրատարակ է նախագահութիւն: Կուսակցութեան խոշոր մասը այդ հրատարականք կը նկատէ բարեբար. նոր նախագահն է Մ. Փասախլուորի, իսկ ընդհանուր բարեաւարը Ք. Անտրալիս (սակ ներկայացուցիչ Միջուղաշնակի մաս):

Անտրալիս. — Առարարայն խորհրդարանին մէջ աշխատակրական կուսակցութիւնը մեծամասնութիւն կայանելով անկերպ, զմբոխաւար, ինչ շարժում առկայէն փոխել վարչակեր: Այսուհետեւ, որպէս յաջողութիւն պետք է արձանագրել շարքական աշխատամարի նպատակ, 48 ժամէն ներքէ, նոր-կապիտալ շրջանին մէջ: Աշխատակրական կուսակցութիւնը սարկոն ընթացքին աշխատակցու ետև ընկել ծիրազորար: Այդ առթիւ առաջարկան որիմասքին երեքտխտարական Բողոքին մէջ ընդունան է թէև, առաջին ընթացքում, 33-րդ դէմ 45 մարտի, բայց աշխատակրական երեքտխտաններու միջև նշմարան որդ վերագահութիւնը պատան կայան է, որ կուսակրութեան օրինադրին երկրորդ ընթացքում յետագայի, որպէսզի նմարաւոր շլայ կուսակցութեան մէջ որդ նամակցութեան յանգիլ:

Ձեյո-Ալլալաիս. — Այս նորակայմ, երկուսարդ ու կենտանակ պետութիւնը միակ բացառութիւնն է Եւրոպայի մէջ, ուր դիմացապարէն յետոյ, շատ պզտիկ ճակ կերպին մէջ ուրիշ պատկանելի կուսակցութեան բացակայութեան հետամարութեան՝ ճաշակելով որդ զտուտութիւններ: Ձեյո-Ալլալաիս մէջ մասնակցութեան բարդ ինքիբը աւելն ու բարձրացում է ներկայութեանը՝ երկրին մէջ ուրիշ պատկանելի կուսակցութեան մը՝ Ձեյո-Ալլալաիսի զիման ընկերակրական կուսակցութեան, որ կը շանկ ընդդիմադրի զերբին մէջ: Այս երկու ջոյր կուսակցութիւններու անկանակ յարաբերութիւնները, ի նարգի, մեծագուս կարգին ընկերակրական շարժման միա ու կը նպաստեն նամակցութեանը յաջողութեան: Պէտք է նոթել, որ, ընդհակառակը, զերթման և չեի նամակցութեանը կը գտնայի միակ կուսակցի մը մէջ (շուրջ 130,000 անգամ, 65% չեի և 21% զերթման. ընկերակրական կուսակցութիւնը կը նաշէ շուրջ 118,000 անգամ):

Վերջացան տարան ընթացքին, ընկերակրական տեսակէտէ, ամենէն կարեւոր նորութիւնը, փորձն է զերթման և չեի արեւմտակցութեան միութիւնները մտնելու: Ամօթերտամ Միջուղաշնակ նախանորմարկ կայան է այդ ճիւղին: Արդիքն ընթացքին, Փրակայի մէջ, զամարան է նորչպէս Մետաղագործական արեւմտակցական Միջուղաշնակը, որ աշխատան է իր կարգին մուշիկ զերթման և չեի մետաղագործական արեւմտակցականները:

Տարւան կենտանակ մեծագուս ծանրացան չեի բանտարաններու զրոտիւնը, զիմարտ երեք պատճառներով՝ աշխատակրաներու ցանութիւն, աշխատամարերու կարեւորութիւն ու անդորրութիւն, զիմարտար ներդրանքն անդադորները, մետաղագործները, չիտութեանց աշխատակրաներ և յարեանակից նալլ նարտարեւտական քանակները: Այս զրոտիւնան մէջ ընկերակրական կուսակցութեան զիրքը որդ տոյժով անկարացու ու, ընդհակառակը, տարւան ընկացքին տեղի ունեցան որնեղաքական ընտրութիւններու մէջ

նամակցութեանը աննցան որդ յաջողութիւն, որ կը թի թէ պիտի աննեայ ամբամանակայ նամակցութեան: Պէտք է նոթել, որ ընկերակրականներու կուսակցութեան մասնակցութիւնը երբեմն կայան է արդիւնաւէտ ու իրենց ներշնչման առկ է, որ, առաջին անգամ ըլլալով որպէս եւրոպական երկիր, Ձեյո-Ալլալաիսի կուսակցութեան է մեղութիւնը և աշխատանքը պաշտպանող օրէնքներ և բանտարաններ վարձիք արձակուրդի զրուտիւնը: Ձեյո կուսակցութեանը մանակցութեան է նաև Վաշինգտարին ութամեայ աշխատամարի պայմանագրեր:

Մշակութեան տեսակէտէ չեի ընկերակրական կուսակցութիւնը կը տանի կուս և կետեղական աշխատանք: Այսպէս է, որ ընկերակրական կուսակցութեան վերաբերելի զրքերու երկար շարք մը կրտաքանկ կանան է՝ խոսանալով նորն ամեն յայս ըննելի ընկերակրական վերաբերելի բոլոր զեւ չի թաղարձանան կարեւոր աշխատութիւնները: Վերջագուս, մրացում է ընդարձակն ու պատկանելի ընկերակրական բուտարան մը յայս աննել, որ պիտի ընդգրկէ ամբողջ աշխարհի ընկերակրական շարժումը:

Ընկերակրական կուսակցութիւնը, մայրին, կորանցող իր ամենէն կարեւորան զիմքը, 12-րդ ընկերակրական շարժման արտանայն Ա. Նէմըը, որուն յուշակուտութիւնը կուսակցութեան մեծ շարքով: Նարդանի խոսք արտասանելին՝ Եթանգիֆոր՝ Եթանգիֆոր յարապարակեմ, Տրօթուրը՝ Միջուղաշնակի պատկանելի և ուրիշներ: 1925-ին կուսակցութիւնը կորանցացան էր առաջին ընկերակրական վարչապետը՝ Վ. Քուտար:

Ջիւնիսիս. — Ռեշպէս յայտնի է, Ջիւնիսիսի ընկերակրական կուսակցութիւնը վերջին տարիներու ընթացքին չեի պատկանելի երկու Միջուղաշնակներուն ին և ո՛ր մէկուն: 1925-ին առաջին վեցանակակն, կուսակցութեան մէջ զէպի ընկերակրական Աշխատակրական Միջուղաշնակը մայր տուս կարեւոր շարժում մը՝ նակտակ մարտկործանաներ. ընդդիմութեան, միա կողմէ կուսակցութիւնը նակտ րանց նամակցութեան ամեն փորձի՝ կարմանելուցութիւնը մեկտու նամար զէպի Սրբուր Միջուղաշնակը:

Նամակցութեանը, մասնաւորաբար, օդադործներով Ջիւնիսիսիս անպատանան բարձրութիւն կակաֆուլտտ խտուղայիններու նոնգնակ զրոտիւնը՝ ընկերակրական կուսակցութեան կուսակցութեան ընթացքին անկարան ու անկարաֆալտտ Միութեան մը կարմանելուցութիւնը: Ընկերակրական կուսակցութիւնը կուսակցութեան ինքն ինք զի ուղղան բոլոր խոշորը: Կուսակցութեան փոխարեակաշնակ, որ, ըստ ամբողջութեան, դիտն բնարկը նարտայան, յաջողութիւն չի գտնու ընկերակրական ու մարտայան ըլլալուն նամար: Ընկերակրական կուսակցութեան առաջնորդան, որ ուրիշ թիկնանան մը նշանակի, բայց կուսակցութիւնը պաշտպանեց իր նախնական թիկնանան:

Պալլալիս. — Պալլալիսի մէջ, ուր միշտ 1923, բարդն ու դիւրն աշխատակրական մեծագուս մասը կը պատկանէր կապորանական և նամակցութեան կուսակցութեան, ընկերակրական շարժումը կայան է միա թոյլ՝ անգն-քուս և զաշնարան քանտանակն

յետոյ: Այդ թանկանէն յետոյ է, որ ընկերվարական կուսակցութիւնը սկսած է կարմանելուական ուժեղ աշխատանք տանել, ճանապարհորդ դիւանդան լքումաներու մէջ: Միամտալէսքիի հոգաբարձական կառավարութեան օտարաբնի մասնակցան լըլլալու անկերն, ընկերվարական կուսակցութիւնը թրջլ ասան է եր պիտանին Սաղջողի, որ ճանակցի Յանթօֆի կառավարութեան: 1920-ին սկիզբն է, որ Յանթօֆի յարողոց կրօնիչֆի դակլիւնը: քաղաքական այս փոփոխութեան մէջ որչ որ խողալի նաև ընկերվարականները:

Ընկերվարական կուսակցութեան զիբը նոր դակլիւնն զձէ եղաւ անկպաս: Թէև Քուլորն, այսուհանդերձ ան պահանջէ կառավարութեանն քաղաքական յոցաբարձերու օգտաւ արձակումը:

Յարաչն զիտար զիբը եղաւ Արեւտակցական Միջպարտիի Պաշտանան Խորհրդատոլը: Եր զուժարեցաւ, ապրիլն սկիզբը, Սօֆիայի մէջ: Խորհրդատոլըին ճանակցական Արեւտակցական Միջպարտնակցի գտագան հաստաններու ներկայացուցիչներն զան՝ Եսկո-Սլավիայի, Յունտաննի, Բուսանիոյ, Հուկարտիոյ և Ալիանլլովաիայի Արեւտակցականներու ներկայացուցիչները: Խորհրդատոլըին նպատակն էր քաղաքանէ և անլի սուրբ հիմերու զյա զնն արեւտակցական շարժումը Պաշտաններու մէջ: Բայր պատերախները կայարանը ընդունեցան մեծ խանդակութեան թուլար բանարանն կողմէ, ու Խորհրդատոլըլ արթնցոց մեծ հետաքրքրութիւն երկրին աշխատանքական խաներն մէջ: Պաշտար ճանուլը անդադարեաւ երկարորն:

Պաշտարիոյ մէջ ընկերվարական կուսակցութիւնը անձնատարար զիտ շատ տարբ. կը հաշի մաս 28,000 համար: Համայնական կուսակցութիւնը զարդեան պաշտանակն գոյութիւն ունենալէ ու զարձաւ զազանի կայանկարութիւն մը:

Բուսանիոյ. — Բուսանիոյ մէջ շարժանց անկեր է ընկերվարական շարժումը: Կուսակցութիւնը կը հաշի շուրջ 13,000 անգամ: Ամրոջը աշխատանքութիւնը կը ստաուպի արաբակիթրնէ սակուսակցութեան մը կրօնիչի տակ ու միջնդեա զիտ Բուսանիոյ մէջ կուսակցական ժարթիւնները մեծ զմարտութեան կը հանդիպին կոպակերպելու համար, որը հակառակը, նոր ու կցաւ շրջաններու մէջ շարժումը սեղ յոցան կուսակցարդանաւ: Տարաչն սկիզբն՝ կառավարութիւնը նախակցի դիւանդան ընտրութիւններ, Խորհրդարանտական ընտրութիւններն անտը, կարգը շրջակի է նպաստիրեն ու հակառակ ստոր զրթթ պարտութեամբ զուրս եկաւ:

Համայնավար կուսակցութիւնը կարգի զազանի ու զազրած է մկատելի ուր ըլլալէ: Յետաքրքական գտանդը հնուրհուկ կը մեծնալ ու կը թիւ թիւ անկար է, ստուչ արտաքին միջամտութեան, ուրմէ աշխատանքութիւնը արտուի զրամալուրի մայր աստիճան յուսակցի սերակատութիւնն:

Յակաստան. — Համայնարար շատ երխատար է Յունտաննի ընկերվարական կուսակցութիւնը: Հիմնաւ 1911-ին՝ հարկ. կը հաշի 4000 անգամ: Բոցը հակառակ անկպաս պայմաններու, վերթի տարալ ընթացքին շարժումը սկսած է քաղաքան յոյանը

ներշնչել: Աւալմ հուսակցութիւնը հարկ եղանին շարժարանան է: Հարկ. զանի մը կերթաններու մէջ յալղան է համարանն միջարտ սկիզբն: Տարաչն սկիզբը, Փանկալտի կառավարութիւնը արգիւ շանդիպաւա կուսակցութեան քաղաքանն՝ նախ ասան յարողոցին խանգանլը համայնավար գործունէութիւնը, բայց հակառակ կառավարութեան թշնամական զիբքին, Բիքրայի մէջ, ընկերվարականները յալղանցան հրատարակել Ալլաու Բեմա ընկերվարական շարժութիւնը:

Մարախ, երկարը անգամ ըլլալով, Սեկտիթի քաղաքանը ընարեցաւ համայնավար Փաթիթիւնը: Այս ընտրութիւնը, համայնավար յալղութիւնն մը նշանակելի տակն՝ կը յալղանլը ընտրողներն շիթութիւնը: Ազգայնական զաթիակներն իսկ զիւ տին Փաթիթիւնիս՝ քաղաքանն որչ կուսակցութիւնը:

Մալիան, վերջուլոց, Յունտաննի Աշխատանքի Համադաշնակցութիւնը, որ շուրջ հինգ տարի է մէջ ընր կարողացան համադող զուսարն, եր կողմը իսկն համայնավարներն հեա ու որչնց հարկ եղան կարգարութիւնները ընէ շարեւ համար Անթիթրաստի Միջպարտնակցին: Նախ զան պատկառումը Համադաշնակցութիւնը կը հաշի 170,000 անգամ՝ համայնարար կարեոր թիւ մը փոքրիկ Յունտաննի համար:

Եսկո-Սլավիա. — Եսկո-Սլավիայ ընկերվարական կուսակցութիւնը կուս է 1921-ին՝ երկը տարեք ընկերվարական կուսակցութիւններու միացումով: 4000 անգամ անի միայն և կարգի կայսութեան շրջան մը: Հարկ. ստաուպիտական զրութիւնն՝ պատուան երկրը նպատաուր հող ըլ շարժան քաղաքան համար: Նախ զան Սօֆիայի արեւտակցական համադողը, Միջպարտնակցին ներկայացուցիչները, որչ աշխատանք տարին Պեկրայի մէջ, սարկի սկիզբը, Արեւտակցականները, ճմեմատարար, տակն անկն են՝ հաշի շուրջ 40,000 անգամ, որոնց կիցը միայն յարան է Անթիթրաստի Միջպարտնակցին:

Մեծիւլի. — Ընկերվարական շարժումը այս երկրին մէջ ուլ յետմայն է ու Ընկերվարական Միջպարտնակցին յարան որնի կայսութիւնութեան գոյութիւն շարն: Համայնակցութիւնը համայնարար տակն ունկն են որդն կազմակերպութիւն:

Ալուանդիթ, վերին տարան ընթացքին, ունկն շարժում է յարակ եկաւ, գլխատրութեամբ ընկերվարական հակամեր նկնցը Նախալակ կայսի, երկար տարիներ է վեր երկրին մէջ յոյն զրան կիցական շարաքառակի արցիթրութեան զիմ: Նախալակն գլխատար գրկակցելը հանդիպանք արեւտակցական միութիւններ:

Ալքրիին, հակառակ գոյութիւն ունկնցը 900,000 անդրաններն (գլխատարար համալարներն և մեաուպարտներն), արեւտակցական շարժումը յոյն համեմատութիւններ տաւ: Բեկն են ճանապարհարար հիւսանկելին, երկաթուղիի ծառայողներու, երկարգործական քաներներու արեւտակցականները:

Սլավիա. — Հիմնաւ 1870-ին՝ Սլավիայ ընկերվարական կուսակցութիւնը միջնկ տարը է կցանք քաղաքական կարեոր ուլ մը զանոն՝ գլխատարար

երկրին աննպաստ պայմաններում հետևանքով, որ բազմակի կենսաբան աշխատանքները արդեն արտադրված են հարյուրամեակներու և զինարկաններու գործարքին շնորհ ժը: Արդարացի տարին այս անասնաբան անկի անկախում հանդիսացաւ: Այսու հետեւին, զամբ մը յայտ հայտնին, բայց նաև մեծ սուգ ժը: Կուսակցութիւնը կորսնցոյց իր հիմնադիրը ու քանդակողը շարժման արհեստներ Փայլելու նկիզնիս՝ մեծ անհասակութիւն ժը, որան է ինչուսով, հակասակ տիրող սարսափելի պայմաններում, կուսակցութիւնը որոշեց հիմնել ասանկին հիմնարկութիւնը ընկերութեան կերթութեան համար: Ենչքը պիտի իրականացնէր Բասրիտի մէջ, տեղւոյն Որմաղի շէնքու Արհեստակցականին կողմէ, որ կը հաշիւ 17.000 անդամ: Հաստատութիւնը պիտի ունենայ զաստիճանական սրահներ, դրամարան և քանդակող սարքեր զոյն վարձարան, որ պիտի պարտաւսին ընկերութեան և արհեստակցական զինուորներ: Ծաշխոս բնակարանական ստակ հենոց ժողովուրդի մը համար յոյզի է այս բաղադրանքն իրականացնելը:

Կուսակցութիւնը կը հաշիւ շուրջ 9000 անդամ: Արհեստակցականները, որ կը հաշուեն 250,000 հոգի, մասնաւոր գործունէութիւն ցոյց տան 1926-ի ընթացքին:

Միացնուլ-Նահնգներ. — Այս աշն երկիրն է, որիկէ (ըստ է. Քրոջքիի) պէտք է պայթի համաշխարհային ընկալիտութիւնը վերջնականորէն և ստանց որտեւ ընկերութեան անդամներ զոր է խոսիլ ընկերութեան աշխարհի մը կառուցման մասին, (ըստ է. Կանտորիլիսի): Բայց այս հոկոսն կը ջնանայ խոր ու թանձր ջնանք: Բարեմքի ու անասն խոշոր ունի ընկերութեան կամ համայնաբար հակուտելու ունեցող խմբակցութիւններու մէջ հարկն կը գտնականէր ընկերութեան կուսակցութիւնը իր անդամներու համեմատական բազմութեամբ. (20,000): Փոխարէն կայ Աշխատանքի Համադրանակցութիւնը իր 3,600,000 անդամներու պտակակոյն թիւով, բայց որ, գործառնարար, չէ մտած Ամսթրիտամի Միջնադարականին մէջ:

Գաղափար մը ստալու համար Մ. Նուհոյեանու ընկերութեան շարժման շանին՝ կուսուռք քանի մը թիւը: Կուսակցութիւնը 1910-ին ունեցան է 56,000 անդամ, 1911-ին 84,000, 1912-ին 118,000, 1917-ին 80,000, 1919-ին 104,000, 1920-ին 26,000. 1921-ին (Բանտարանի կուսակցութեան հիմնում տարին) 13,000, 1924-ին 12,000: Անդամներու թիւը այժմ հասան է 20,000-ի:

Մաշիտին Փիչգորդին մէջ բացեցաւ կուսակցութեան համադրանքը: Կուսակցութեան պայտանքները, որ սկիսու հրատարակելի Երկարի մէջ, հանդուրեայ Տէպոտ անտիտութեան ստակ, շուտով կըցաւ ընթացողներու բազմակի կրիկի բարձրութիւն մը պայտանքին: Կուսակցութիւնը, Քայլիթարիտի Նահանգապետութեան թիւնաբարիտը զբաւ նաև սարակաւոր մեծ վերապիւր Էփթըն Սիբիլիէի:

Եւլու. — Աշխատար դասակարգի բացարձակ միջոցով. համայնաբար շարժման անպատուութիւն ու քայքայում, ընտրական խորխորէն յաղթանակ ու ընկերութեան շարժման անբնական յառաջադրում — սեւ ինչ որ կը յառկանքն Եւլուի ընկերութեան

ընկերութեան կառավարութիւնը կազման է Եւլուի մէջ 1920-ին, Մեծ Գրանթիկի զինարկութեան սակ: 1924-ին Նախարարի յաղթանակ 437-րոյր գեղարկութեան, իւրից երկրներու ընկերութեան շարժարկներու մըցանքը) ու նախին ընկերութեան զահլին Գրանթիկի զինարկութեամբ, որ յաջողեցաւ իրականացնել զինարկութիւնը Եւլուի մէջ: Գործառնարար, 1926-ին մտուս շեմար Գրանթիկի՝ Եւլուի մեծագոյն բացարկութեան ու ընկերութեան շարժման խոշոր առաջանքներն մէկը:

1926-ի յունիսին, ստոյին անգամ ըլլալով ենը տարիներ է գիւր, ընկերութեան կուսակցութիւնը բացեցաւ կառավարութիւնն թաղարկութեան՝ յանձնելով իշխանութիւնը պատասխաններու: Առ միջնորդ ընկերութեան անդամները ու յառաջարկին, որ կը կուսակցութեան զբանուր դասակարգին կրթման ու ամբողջ ժողովարարի համար, ընդհանապէս, պատասխանելու կը կրիկին, որ պատասխաններու զողովարար սեպու է գտնական է միայնամասն: Ընկերութեան զահլինը իրական յաղթանակ անկան ինչորի մը տարին, բայց կառավարին պայտանքներու համար բնակարանական շահերը: Ամէ՛ն հիմք կայ ենթարկելու, որ կուսակցութիւնը պիտի կարողանայ յառաջիկայ տարիներ ընթացքին կազմել խորհրդարանի մեծամասնութիւնը՝ աղաքիտով հիմնելով արեւմտեան ընկերութեան պետութիւնը՝ թո՛ւրքիկն ունեան միջոցներով:

Ներինք նաև, որ Ուսումն՝ Եւլուի ընկերութեան զախարարի պատահարի Արք. Գաշնակցութեան մաս՝ փոխարկութեան ուր-ընկերութեան անգամ մը՝ զահլինի փոփոխութեան հետևանքով:

Ընկերութեան կուսակցութիւնը այժմ կը հաշիւ 141,000 անդամ, իսկ 340,000 լուսարներ համայնաբան են արհեստակցականներու շուրջ:

Ահատում. — Էին ու գորարար կազմակերպութիւն է նոյնպէս Ահատանի ընկերութեան կուսակցութիւնը, բայց որը շարժով պայտանքն ու բաղնին և ստով ալ կը բացարկի արտաքինը շարք մը որով ընկերութեան և համայնաբար հակուտելու ունեցող կուսակցութիւններու, որ կը իրականեն իր գործունէութիւնը:

Ահատանի բացարկի բացարկան գրութիւնը, ազգային փորձամասնութիւններու փափակ հարցը, երբ պետութեան մը կառավարութիւնը հասց տալուս հարց ինչիկին երկար սակն յանդարեցին ինչ ընկերութեան կուսակցութեան թնայանն զարգացումը ու յառաջ թերին կուսակցութեան մէջ զգոյնութիւնը ի նախ համայնաբարները, բայց իրականում ան կըցաւ զարարութիւններուն յաղթելու թեւական սակ հարկ, երբ վրա հասաւ Փիչուսուկիի պետական հարանքը, որ նոր ընկերութեան կուսակցութեան հետ՝ մասնակի ընթացքին զարմար անոց զե՛մ զախարկելով նոյնիկ Փայտանքան կազմակերպութիւններու մտնոյր:

Նախ զան Փիչուսուկիի պետական հարանք ընկերութեան կուսակցութիւնը կառուցի պայտանք մեզ Էփթըն զինարկութեան կուսակցութեան կառավարութեան զե՛մ նոյն սակն աշխատելով քարկիտարար կարգադրել զբոցի պետութիւններու նեւ

գոյութիւն ունեցող վեճերու ու փորձամանութեանց խնդիրը: Այդ նպատակով էր, որ սարբիլին տեղի ունեցաւ խորհրդատոյով մը հրահանգութեան և Լեւոնաստեղի զինամասնական աշխատանքական հրահանգութեան միին Լուի մէջ: Այդ խորհրդատոյով ընթացքին է, որ երկու նախագահ Կահառակարդ հրահանգութիւնները պարտաւորութեան տակ ժամանակէն յարձակում զարդեցնելու և միասին աշխատել չուենելու գոյութիւն ունեցող Կարգերը:

Նախագահ ընկերփարտական հրահանգութեան յարատեւ ու յամուտ երկին շնորհիւ էր, որ 1926-ի սկիզբը գործադրութեան գրեցաւ Ըողային նոր օրէնքը՝ մեծագին նպատակարար երկրագործական բանտերներու և մանր վարչարարութեան շահութեան:

Մարաշախ Փիլիստուկիի պետական Կարածը ու յաշնորդող զինգները բաւական ծածոթ են, որչինպէ՛ր Լուի ըլլայ սերտագրանում. բայց, սակունչու, սակարբ չէր միելէ, որ ընկերփարտական հրահանգութիւնը մեծ տեսլ մը գործեց՝ գտահանգով ստոր սնցեանք ընկերփարտական Կահառակարդութիւններուն:

Ձի մտանակը նոթել նաև, որ այժմ հրահանգութիւնը կը Կաշէ 90.000 սնգամ: Արհեստակցներու անդամներու թիւը կը Կասի շուրջ 1.400.000-ի:

Պիլիստ. — Օրբնակիլի և Համուտասար շատ ունեղ կազմակերպութիւն և Պելիբոյաի բանտարական հրահանգութիւնը: Լիմեան 1924-ի՝ այսօր սե՛նի ն գրաւար թաղաքական կազմակերպութիւն և արքայապետի Պելիբոյաի, թէև միշտ փորձամանութիւն կը կարգէ խորհրդարանին մէջ: Կը Կաշէ շուրջ 625.000 սնգամ, որոնք ստորջովին կը մտնեն նաև արհեստակցական միութիւններու մէջ: 78 երեսփոխան 187-ի վրա և 50 մերակուտական 153 վրա:

Կուսակցութեան ընտրական ծրարիքը (որ կը պարունակէ գիշաւորարար նետեանցի կոնքրէ՝ պատպանութեան ութմտեան աշխատանքի, մրի քննարան, քննկարաններու կոտորում, աշխատանքի պաշտպանութեան օրէնք վերածնունդ, ընկերային սպասուհութիւններ հասլին), ապաւոնելով իրեն մեծ յաշնորթիւն վերջին խորհրդարանական ընտրութիւններուն ընթացքին: Բայց, գործախարար, 1924-ի ընթացքին յաւաք կեանք մեծ անտեսակի ստացուցաւ որ ընկերփարտականներու կառավարութեան մտանակցութիւնը որոշ յախով սեղադարձութիւն կը զիջէր թողալուական ընտրութեան մէջոցին ու տեղ կայ կառուանելու, որ հրահանգութիւնը գաւարու պիտի կընայ պահել՝ յառաջիկայ խորհրդարանական ընտրութեանց առեւել իր գիտակիւն զերը:

Պելիբոյաի Կամար շատ քանուտութեան Կարցը շահադրելու քնոյթ ունի, այդ պատճառով ալ մարտի գաւարուած արհեստակցական մտանարք մողղը գրողական և այդ Կարցով՝ առհասարակ վերապահ զիրք մը բանջով զկրի տար բանտարութիւնը:

Ձեռք սեղադարձար մարտանտարին ընկերփարտականներու կառավարութեան մտանակցութեան իրնդրին վերջին փուլերուն՝ վարձանգով կրկնութիւններ ընելէ, այնքան շատ խուսելու այդ մտանքին միջազգային մտաւոր մէջ, Յիշելով միայն, որ յունիսին գումարուած Կամարուարք վերապահութեամբ նորոգեց մտանակցութեան նպատակները:

Չուտ հրահանգական տեսակէտէ շահեկան է նաև հրահանգութեան սարքան մեծ միջիններ 22 մարտին Փաշիգիդի զի՛մ ու նաև քանուտարական պաշտպանութեան թաղաքարքերու մը կազմութիւնը: Լեւոտքքքքական և ալ Պրուշիերի (մերակուտական և Արք. Դաշնակցութեան մտ Պելիբոյաի պատկերակի) արտաստան նետեանց նախապատմութիւնը այդ առթիւ — Ալիշաքաքքքքքքքքքքքքքքք Կամար Կայրեկիքի պաշտպանութիւնին տեղի բարձր պարտականութիւն մը կաշ, ստիկա աշխատանք գաւակարդէ պաշտպանութիւնն է, մեծը կը գիտակցուցատոր ու երկը շարիթ թիբանտեղ մեր այդ պարտականութեան մէջը:

Արմանիլի. — Պիլիստական երկրի մը մէջ, որ տակնին մողուողըն մէջ կարեւոր տեղար անդրագիտ է, որպէս առաջնակարգ թաղաքական ոք կարեւոր զեր կը խաղայ ընկերփարտական հրահանգութիւնը: Լիմեան 1892-ին՝ կը Կաշէ մտաուտարպի 10.000 սնգամ: Ընէ 18 երեսփոխան նոյն վրա: Կուսակցութեան զիխար կերքներ Պրուտու-Արցուն է, որ և կը սարիթ կազմակերպութեան աշխատանքին զիխար մտաւ:

Արմանիլի ընկերփարտական հրահանգութիւնը միշտ ալ Լեւոտքքքքքքքքքքքքքքքք նետան է միջազգային ընկերփարտական շարժման ու առաջին Լարու-Անիլիսիական հրահանգութիւնն է, որ յարան է Միջազգայինի: Տարուին ընթացքին, վերջուպէ, նոր նիման վրա կազմուած Ալիառանքի նախադաշնակցութիւնը, որ կը Կաշէ շուրջ 120.000 սնգամ, յարեցաւ Ամսելուտանի Միջազգայնականին: Լաւապաշնակցութիւնը քանուած է զուտարանի սրբային զաշնակցութիւններու: Երեք տարին սնգամ մը տեղի ոյրտի ունեանց Կամարուարքը:

Գրեթէ րո՛ւր թաղաքականայէս յետուտեղ երկրներու մէջ՝ բանտարութիւնը նախ կուայ արհեստակցականներու ու յետոյ միայն թաղաքական կազմակերպութեանց: Արմանիլիի պարզական ու նոյնն է ու իսկայէս յաշնորթիւն է, որ ընկերփարտական հրահանգութիւնը յաղաք է սողցէ արհեստակցականներու վրա՝ թիւազերում, որ միանան իրենց Միջազգայնականին:

Դոնիսի. — 1926-ի սկիզբը Դոնիսի ընկերփարտական հրահանգութիւնը ունեցաւ 22 նոր խմբարարաններ 3500 նոր սնգամներով: Կուսակցութիւնը կը Կաշէ մըծ 145.000 սնգամ 1000 կազմերու մէջ: Արեկա թիւ մէջ է, որուն միջև այժմ չէր Կասան ընկերփարտական հրահանգութիւնը: Ամրողը Դանիսն կը Կաշէ 1300 զրուական Կամարներ, որոնցմէ 900-ին մէջ կուսակցութիւնը մտանակուողը ունի:

Նկատի առնելով թաղաքական մտանարք պայմանները՝ վերջիվերջ անուշ շատ նշանակալի է: Ամրողը կերչ տե՛ր աշխատանքութեան մէջ երրորդը քնն նետուցան ըլլալով իսկ գործէ ու Կահառակ սեղարուութեան ստեղծարար՝ դարձնելով ընկերփարտական յաղաքանցը կապապուցանէ կուսակցութեան գորտերը: Պարզ չէ մտանց նաև, որ ընկերփարտական կառավարութիւնը՝ փոքրամտանակութեան կառավարութեան մը ըլլալով՝ ստիկամ էր կրի մշին նաև պահելու Կամար իշխանութիւնը: Աստիկ երկու տարիներու կառավարութեան մտանակցութիւնը՝ կուսակցութիւնը

օժանձ է 15,000 նոր անդամներով: Բայց տակուսին պահպանողական տարրը շատ ցորատու է երկրին մէջ. մասնաւոր ձեռնդրութիւններ, որ կը կազմէ թաղարմազ սեփականութիւն:

Ընկերութեան կուսակցութիւնը ունի 65 պատգամաւոր 120-ի զմա՝ երեմիտիանական մտղովին մէջ ու 25 ձեռնարկական 7նոյի զմա: Ինչպէս որ կուսակցութիւնը անընդհատ կը գործանայ՝ ըլլալով միակ քանուրդական կազմակերպութիւնը: Համայնագոր կուսակցութիւնը հաջի. քանի որ նախքան անգամ կը նշուէ:

Ան երկիրներն զուրօ, որոնք ընկերութեան

կենտրոն մասին համառօտ կերպով խոսեցանք, Գան, անուշա, կարգ մը երկիրներ, որ ընկերութեան շարժումը, առաջնա թէ անգլիս, կը կերպարանաւորէին: Առեկցմէ պէտք է յիշել, որիտա, Նիւօնիան, Լիբուան-Կիան, Լաթվիան, Փորթուգալը և այլն: Գան երկիրներ ալ, որ ընկերութեան կենտրոն կը գտնուէ առջնային միտակի մէջ, որիտա Փորթուգալ, Չիլիան: Աւ, վերապէս, երկիրներ ալ, որ շարժում խնդրում է բունտկոչ կառավարութիւններու կրօնկէն սակ, որիտա, Հուլիանիա, Իտալիա, Արժեքը - Ռուսիա ու նաև Հայաստան:

ՎԱՏԻՆ ՇՈՒՄԱՆԵԱՆ

Հ. Յ. ԿԱՆԵԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՇԱՐՃՈՒՄԸ՝

Գ.

Արդարտականի անցքերը մասնաւորօրէն տարկայ էին ու միայն շահի կառավարութեան, այլ և Պարսկաստանով այն մասնակի անքան սերտօրէն շահագործական երկու պետութիւններ՝ Անգլիայի և Ռուսաստանի համար:

Յնդիստանական շարժումները Հին սկզբից զբաւեցին քանի անհնաւոր ու շարժութիւնը Երկու պետութիւնները, երկար քանակից յետոյ, որոշում են համաձայնեցնել իրենց յաջիցը Պարսկաստանում: Արդիւնք լինում է 1807թ. տղտաւ. 18-ի համաձայնութիւնը՝ Պարսկաստանը ազդեցութեանց երկու զարմերի քանանչու մասին:

Քաւրիզում ընթացող պահպմէ անցքերի ազդեցութեան սակ, 1808թ. տղտաւ. 11-ին, Պետերբուրգի անկիական զեպան Արտաք Նիկոլայի և ռուսական արտաքի զորքոց նախարար Չարիկովի միջև կայացած համաձայնութեամբ, երկու պետութիւններ զեպանները Քէհրանում նոյն ամսի 20-ին ներկայացնում են շահին նոյնանման նոստ, որով յիշեցնում են նրա խոստումը՝ Միջինը Հրաւիրելու վերաբերմամբ և թելադրում շտպեցնել այն՝ երկրում խաղաղութիւնն ու կարգը վերականգնելու համար:

Շահը այն նոստներին խոստովանական պատասխան է տալիս՝ այն շտաով, որ Քաւրիզի շարժումները լուսով կը ճնշուեն և որպէսզի այդ ճնշումն արագացնէ, նոյններն սկզբիտիւն ինքը - զովէին հրահանգում է զարմեակ արշաւել Արդարտականի զմա՝ ստալով նրան 800 պարսկական կողակ և 6 թիզանով. պնդութեան են ուղարկում նաև Հարազազի միտաղները: Բաւիտ խանի պետարտութեամբ և Մարաղայի կառավարական ունեւրը՝ Տուշայի - զովէն Աւստաթ խանի ղեկավարութեամբ, որոնք շուր կովից չբնագաւառ են Քաւրիզը՝ սպիւղով պաշարման սպտի մինչև զապաքի պարսկականը:

Գասազի, արմանակից և յուսանա կուսիները 1808թ. նոյններեց սկսած մինչև 1800 թէի մարտի

մերիւրը շարունակում են փոփոխակի շարժութիւններով, որի ընթացում յերափոխական ուժերը պաշտպանում են զապաքը անօրինակ անձնախրութեամբ:

Միջնաում են առաւ անընդհան ներգալացարցիւնը: Իրանը պահանջում են շահից վերացնել զապաքի պաշարումը և պաշար մտցնել ներս: Աւ երբ շահը նորից զանգաղեցնում է, ապր. 18-ին, սահման անցնելով՝ Քաւրիզի և մտնում ռուսական մի զարմում՝ թողկացած 3 զամարտակից, 6 հարիւրեակից, սապտորների մի վաշտից և 2 թիզանութեակից մասերից՝ զոր՝ Մետրիու հրամանատարութեամբ:

Այս զարմումի Քաւրիզի մտնելով՝ ընդհարումները զապարում են յեպտիտիանաները ղէնք քան են զինում, թայց չեն զինաթափում: Սաթթար և Ռալլըր խաները բնաւ են նստում անեկական հեղատառտան: Քեռին և Ռոստումը Հայկական զնդի Հնո Աւստաթի վաշտով անցնում են ճանկատանի. կառավարական ուժերը Ռահիմ խանի և Աուշայի զովէի ղեկավարութեամբ իրենց տեղերն են զաւում: Էնթ զովէն իր կողակներով մննում է Քէհրան, հուսատացնելու շտահին, որ ռուսական զորքի մուտքը պատնաւ կզու, որ ինքը լիարդացաւ նաանը սպասամբ զապաքը:

Գ

Ինչպարեցին կուսիները Արդարտականում, սակախ պարսկական շարժումը կանդ շտաւ: Քաւրիզի յեպտիտիանաների հերոսական դիմազորութիւնը և ախտից կատարւած անցքերը իրենց հոշակաւ արժանանք ունեցան երկրի միջակերներում, որ յեպտիտիանան ունեք շարժումով, տարնուում էր ունիւն ու սակի, խորանում և ընդգրկում մտղովողական ընդարձակ խաներ:

Այս անգամ Գրիանի Հ. Յ. Գ. անցական կոմիտէն է, որ հրապարակ է զտղտա: Դեռ 1809թ. յունարեք, կըր Քաւրիզը կառավարական ուժերով շրջապատւած օրուսական զուշար էր մզում, Գրիանի զաշտակցական կոմիտէն որոշում է արձանակց տալ Քաւրիզի շարժումներին և կառավարութեան ուշացրութեան մի մասը դէպք այդ կողմը զաշուէ: Կոմիտէն անգամ նիգնեմ

Գ) Յիպոյն սնա Վրշապ, 1888 ր. 2671-12

զեկավարութեամբ, յունս՝ 20-ին, Հայ, պարսիկ և վրացի յեղափոխականները, թուղ Հայքի մի քանի տասնեակ, կոտորում են մի յանդիման ձեռքով: յարձակելով Ռուսի հանձնարարիկ Սարգսար - ԱՔրտովի տան վրա՝ սպանում են նրան և դրանելով այլուտ են Դարձախնի (Նահանգապետարանի) քաղաքը յայտարարում են սահմանադրական և պարզում յեղափոխական գործակի: Թայիշի խանը 30 ժողովով և զարգում եղած պարսկական կողմները իրենք հրամանատարի ճես սարսափաւար թէտս են նստում ուսուսկան հնգապատ Շարխաւերի ճոս, որը իր Քէհրանի ղեկավարի միջոցով խորհուրդ է տալիս շահին շտայիկ սարգսարին ճնշել շարժումը, քանի սպասումները լին գրասէլ Մեծնիւն, որ կարեւոր ուսմական կէտ է Քէհրան սանտղ անապարհին:

Ու, իրոք, լրտականանալով Ռուստում ճնոց քերած յաղթութեամբ՝ Սփրեմը ձեռնարկում է մի սուրիական, յանդիման քաղլ: 40 հզուցուց բողկացած 20-ի, պարսիկ և վրացի յեղափոխականները ղուլին սնցած՝ նա արշաւում է ղեկի Հապլին ու Քէհրան, կարելի Համար Անդրատանկանում կուտ կազմակերպական ուժերի Հաղթողակցութիւնը մայրաքաղաքի ճես և գրասէլու Քէհրանը:

Սփրեմ Դաւթեանը Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարժին է մտել որս հիմնական ղեկ սերբանական արհրին, մասնակցել է Սարգսի կուսովանանի արշաւանքին, որը ճիթաթցում ճերբակալել է ուսու կազմակերպութեան ճնոցով, Կուսովանանի ճես միասին արտաւել Սփրեք, սպա արտարից իտուսաթել, սպաստան ղանել Պարսկաստանի Ռուսը զարգում և ղարինը, որպէս Նոյն տեղի կոմիտէի սնդակ երկար տարիներ՝ լինելով Գիլանի Դաշնակցութեան շտային ու սղին: Համակ կամք էր և մարմնացած եռանդ:

Իր սակաւաթիւ, յայց անձնէք խմբի ղուլին սնցած՝ նա արազ քայլերով սնցնում է Ռուստ-Քէհրանի անապարհը, անարհին ղարտում է Ռուսիթիական կիբը՝ Մեծնիւն ճոս, անարքանում և ղարճնում ղիւրտական կայան: Ճի քանի վուր ճնչհարաններից յետոյ Ռեղարշի Զարում, Սարգսի և Նարի ղիւրտում, ապրիլի 21-ին ղարում է Հապլինը, որ հիւսիսային Պարսկաստանի կարեւոր քաղաքներից մէկն է և Հաղթողակցութեան կենտրոն՝ Ռուսի, Քէհրանի և Ռուսիցի միջև: Հապլինի կոտորակական զորքը, թուղ ճոս 200 հզուց, սնձնում է կորուսու 70 սպանում, 80 վիշուար, մայրանները մեն մայրաք սնձնաւար են լինում, վուրը մասով մայրանը: Սփրեմի քրտակիթ թիւր, որ արժէ արգել 90-ի էր Հանել, կորուսու է սնձնում սպանում՝ մի Հայ, մի վրացի և երկու պարսիկ մուշահի (Քիշուշի): վիշուարան՝ 18: Պողոսում գրասէլու են 20000 հնցան և ուսղմամթերը: Այս յայլմանակից յետոյ Սփրեմի կողմն է սնցնում և Ռուսի Նահանգապետի Անդրուսար Աղանին էր Հայքը ղեկակերնը:

Ռուսի կողմից Քէհրանի վրա եղած յեղափոխականների արշաւանքին արձակել է տալիս և Պարսկաստանի Հարազը՝ Դաղարանը, որտեղի սահմանադրականները ղեկ նախորդ տարուայ ղեկու: ամսին ղարտանակ են արել Նահանգապետանի և սնձր կարգել յայտարար ղեղակուսու սահմանադրակցութեան Սալթանին:

Ռուսի յեղափոխականներին անարդարեւու Համար Սահմանաւար՝ Սալթանին 1500 յայտարար կուսակներով, ղեղակու Սարգսար Աստղի ղիւսարութեամբ Քէհրանի վրա է ուղարկում:

Բախարը ղանակը միանում է Սփրեմի զորմանին յունիտի վիշրեմին Քէհրանի ճտրիկ և երեք յեղափոխական սիտարը՝ Սփրեմ, Սփահարար ու Սարգսար Աստղը միանաւուս ուժերով Քէհրանի վրա են արշաւում: Սարգսարաթի վրա արշաւուց յեղափոխական րտակի շարքերում, սակայն, Սփրեմի է իր Հայ մայրակները, որ դրասում է կենտրոնական տեղը: անձնադարձաւար կրկնում նա է աւաւշարտարի և նախարարակրկել են կուի ղուլները, երբ նա միայնակ, մի երկու թիկնապաններով, մի մասուրը սարճանակով կուրեք է տել թիւսուս տասնեակ, Հարիւրաւար սեփերի և նրանց փոխուտարի մասին: մուսական ղեկապետան ղարճերի Հասարմատար Սարիթին սնցած իր Հնաստ ղիթներում իստիկով Սփրեմի մասին՝ ճնճ պատկանակով է արտայայտում: յաւ Սարլինի, Հ. Յ. Դաշնակցութեանը այս շարժման մէջ կատարում է աւաղակարգ ղեր:

Այս արշաւանքի տաղ ղուլեք կորքում շաւը յունիտի 15-ին սնկերիցութեան է կուրիքում Քէհրանի ուսու և սնկիթական ղեկակներին և սահմանադրակցութիւնը վերակալելու ու Միշիխը կարուրար իտուտաններ սնկելով՝ նրանցից ուղեկցութիւն և իտուրուրեքներ է ինդղում: նրանք յայտնում են, որ արժէ մասնակցել Հարկուտար յորհուրդներու սակ են և իրեն արգեն շոս ու է: Իր որ ղարճից յետոյ ուսուսկան արտաքին ղարճը նախարար Ռզիզլիկին լնդղել էր ղեկակակ Ռեկեղուրթի միջոցով սնկչական կատարութեան Համանախուրթինն է սնձնում պարսկական ուրը՝ ինչլին ուսուսկան ղար Հանձնու, որը, շոս կայացած Համանախուրթան, սղիտ Հանձնը միջև: Հապլին և ղիտի միլամտեր շահի և մուղղլլի միջև մղուց կուին: ինչլինում սնկ Հանան ուսուսկան ղորմամբ րաղկացած իր 600 կուսակներից, կուլուստակ հնցանակից Հնանակ ղուսարսուակից, ղեկայլիթներով ու և թղանաթով և սպաիտները մի ղեկից:

Այնու ամենայն, Քէհրանի ղեկակները ղիթելով շահի թախանձակներին՝ յուլ, 2-ին, արշաւուց ղանակն են ուղարկում իրենց ստակին թաղարաններ՝ Չըրլինին և Ռուսանովանում յայտնուց: շահի ղիլունների ու իտուտանների մասին: Յեղափոխական ղանակի 3 պարսկուրեները նրանց միջոցով երկուսայնում են ճես սնկայ սպահակները: ա) Քաշ յուլ իրեն 15000-ական ղիլանս յեղափոխականներով Քէհրան մանկ: բ) Նահանգական Անդուսարները սղիտ հակն միջև Մեծնիւնի ղուսարտի: գ) արտաքին մուղղլլիկն սնկչականից յետալքիթակներին: դ) ոչ կուսուսար ղորթի ղիլանութեամբ: ե) ղիլուրական նախարարին յանձնել ղիլան սնկերն ու ղիլանողը: ղ) Միտարը - էր - ղուլլէլ՝ պուս - Հնասարակու նախարարի հրամարակներ: է) Անդուսանների Համանախուրթանը նշանակել սահմանադրական Նահանգապետներ:

Պարսկական սնկ եղած ուսուսկան ղորմամբ ղեկով Հապլին շարժելու Հարկուրում է յեղափոխական ղանակին շտայան իրենք արտայայտան պահանջներ պու:

տառաբանքն և յաճողք որը գիտնէ զէպի Քիչքան: Յուշ-
 3-ին նրանք արդէն ժայռաբազարի պատերէր սակ նե-
 շանի անպէտք աւարդանքն ու ձիւտընքն անկարգ
 են լինում երկար զիտարութիւն զոյց տայ: Քաղաք
 ծանկուն պէս երկրեւ շրջապատուէ և պարսպական կո-
 զակնանկ, որի համաստարք՝ ոտս պիտապաւ կիտ-
 յալը համաստարուէ և սենեակներ լինէ: Մէջէն և
 դալիս և սուր յանձնում երկրեմն: Մարտը—Արշաղէ
 զիտարութիւնը զաղաքի փողոցներում շատ կարն է
 տեսնու, և Մուսամէդն Ալի շահը Նոր որը ժամը 3-ին
 Մայիսան նկ Քարապի որ պաշտարի փախելու և ընտ-
 է ձանուէ ուսական դեպտանտարը, զաղաքի ժամիկ
 Ձիբրիզի անարանոցում: զնպաստան զյիսն անձի-
 շուպէ բարբանոււ և ոտս — անդիպական զըզակ:

Նոր որը Մէջէնք ինտութեան մէջ, Բհնարտանի
 զարտանու զուսարան սինքարուի խարնըզը շահ է
 հրատարակում 13-ամիսայ կամահունիկ Մուլիան—ԱՅ-
 միգ Մերգայն, Արշ — ու — Մուլիքի՝ պիտութեան
 ինտանակա, Միստարնի՝ զիտարութն, Մարտը —
 Ասարի՝ ներքին զարնոյ, Նարդուշ—Մուլիքի՝ աշտաղի
 զարնոյ Նարտարնի, իսկ երկրեմն յանձնում է
 ժայռաբազարի պաշտարութիւնը: Կայգուու է ապախ-
 ում ժամանակաւոր յնչափոխական կառավարութիւն:
 Անդիպական և ուսական կառավարութիւններէ ներ-
 կայտաշարիները յայտնում են, որ նախաւում են կա-
 տարան պիտական յնչաշրջում և նոր շահի՝ բոս
 ժամանական որիչն: Իսկ զանդիզ շահը ոտս — ան-
 դիպական պահակներէ հեղուկութեան ներքոյ, որոտս
 27-ին արտասահման և ուղարկում և բնակութեան հաս-
 տարանու Օրդուսում:

2

Այս յնչաշրջումից յնտոյ, յնչափոխութեան յոչ-
 քանակը կատարեալ էր: Անորոջ Պարսկաստանում
 պարտական տարերբը ապա շուշն են զարու: Ազատ
 է շնչում նաև յնչափոխութեան Քարիզը, որ մի պակ
 սքան էր ուսական գորտարի ներկայութիւնից, թէն
 ու շարունակում էր ժայ Քարիզում՝ իր թիկեր տա-
 րանելով նաև դատարի զրա՝ Արգարի, Ալքիս ևն:
 Մարթար և Քաղաք խաները՝ Արգարտարի յնչափո-
 խութեան հերոսները զուրս են դալիս սանկական հր-
 տարանարանի: Ոնչպէս Պարսկաստանի անէն ժայռու,
 նոյնպէս և Արգարտարանում, Քարիզարի սկսում ամեն
 սեղ յնչափոխութեան յայնքանակն է տեսնում շնչի
 հեղուկաստարութիւններում, որը ընթացքում նասա-
 խաները Մարտը — Ասարի, Միստարի անունների
 կողքին, երախտագրական պարտք են նամարում յն-
 շապակի պարսկական ժողովրդի, նրա ժարտական—յն-
 շափոխական կառավարութեան և արդէն հերոսի շնչի
 հանոն երկրեմնի անունները:

1609 թ. աշնանը Շ. Յ. Դաւանը. Նոր ընդ. Ժ. ժո-
 ղովը Կանտոնի իր հուանութեանը օրընք Պարսկա-
 ստանի ժարմի գործուելութեանը որոշելով՝ շարունակ
 Պարսկաստանի դաշնակցական իրաւունք մարմինները,
 որով միակ այժմ պարտագրեալ Այլուսում են իրի
 օժանդակ թիկախոյ և Կովկասի հանդէպ, երապարտ
 գտաւ իրի յնչափոխական գործն մարմինները: Արգ-
 արտարանի ներք. Կորմիքի գործուելութեանը պարտք
 ախանեսն անէն և անէն ունէր ոչ ու հրատաղեց

Երկրեմնի կրիտոպոսակն իր ետանդը պարսպական յնչա-
 փոխութեան յայնքանակը անարանիչեալ զարմու:

Նոր տարան իոյ. 2-ին Քիչքանում զուսարանից
 Պարսկաստանի 2-րդ Մէջէնը, բուրգովն ապա պա-
 շաննեում: շայ ժողովուրդն էլ ունէցաւ իր ներկայա-
 ցուցիչը՝ յանձնի Յ. Միլքոյանի, պահուել զնկով և
 ստանալով յնչապարի նամար կիտու հայ պատուաւորի
 իրաւունք: Այս Մէջէնի պիտական էր շատ ծանր և
 բարդ աշխատանք: Պարսկաստանի վերանորոգի խա-
 զուշ, սանկազարմական աշխատանքի հետ ժամանա-
 կակ նա պիտի նաւեր ու նոնչապարտի և նարապա-
 տանները, ուր բժրոտս զէրեքիներ, ուսասական
 խաներ կառուանուում էին ժերնէ ենթարակն կնիչը-
 նական կառավարութեան:

Այդպիսի շրջաններ էին՝ Ղարապաղ, ուր հոյր ու
 անարտանու Քարիս խանն էր իշխում՝ անպարտելի
 ու սանձարմակ, և Արգարի, ուր շահական շրտոս
 զնչերն էին ապրում՝ առաջադարձ և կիտանախո:
 Եւսերի կառավարութեան մինչ այդ արած փորձերը՝
 այդ զնչըը Նաղարդիցնիս: Ճաղիչ էին ապարդիւ:
 Քիչքանի կառավարութիւնը աւա այդ շրջանները նա-
 ճուր նամար Արգարիի նաւանդապետ և նշտակում
 Մարթար խանին, որը Քարիզի իր ունկերով մեկնում
 է նոր պաշտանակելին: Իրանից անձիշուպէս յնտոյ Ղա-
 րապաղը: Քանզի խանը զարապաղի և շահական միտ-
 արներում, 6000-անոց ունկերով զայն զրաւում և Արգա-
 րիս, Մարթար խանին Քարիզի է փախցնում և
 անտապարտի զրա ընկած շրջանները թայտնելով՝ ար-
 շաւում է զէպի Քարիզի: Քարիզը, այս առաջնապա-
 ցութիւնը կանդիցնելու: Համար, յնչափոխութեան միտ
 հերոս Քաղաք խանին 1000 ժարկանցով զէմն և ուղար-
 կում, սակաւ ապարդիւն:

Մանր կայսրութեան և սանկեւում Քիչքանի յնչա-
 փոխական կառավարութեան Համար, պիտու էր անձի-
 շուպէ և արաղ նշնչ պատասխարութիւնը և Արգարտա-
 կանն ու յնչափոխութեանը փրկել, որովհետև շարժաւոր
 կարող էր ունի նաև: և արապաղից յնտուելով բոլոր
 տարերբը՝ Քով դեռ զայնքանի և ունի երկրի բոլոր
 մասերում: Մարթարը — զալիլն, որին յանձնարարում
 է Արգարտականի շրտարութիւնը նշնչ, պահանջում
 և այդ մեծարեկ Համար 10,000 զորք և 100,000 Քուան
 փոշ, որ նշտակում էր յանձնարարութիւնից իրաւա-
 փել, որովհետև կառավարութեանը շուշնէր այլքան ոյր:
 Երբեք մեւով հրամարում են և ուրշններ:

Ձայան, որ երկրեմնի ներկայութեանը դեռ նոր
 եւսեւում ժայռաբազարում Համարում էր անհրաժեշտ,
 կառավարութիւնը նարիպարում է նրան տապարակ
 Արգարտականը յայտարարելու գործը: Նա շանն է
 սանձում՝ պահանջելով կառավարութիւնից, քացի իր
 200 հայ կանտարներէ, 200 բուրտարի և 100 կոպակ
 միտ, 2 ինտարի լն չափը թիպակա և 2 գնդացի:
 Երկրեմնի արշաւախուրդը յայտնելով զալիլից և 600
 հոյուց: Նոյնից 17-ին նա նամարարում է Արգարտ-
 ականի. նրան շնչիքանում է Մարտը — Ասարի որդին
 Մարտը — Քարապար, մի երիտասարդ զինարան, որդի
 խախտար ունիչ դիպական:

Նամարարի զրա, Ձանն զայնում, երկրեմն
 մերկակաւում և Քիչքան և ուղարկում Մուլա—Ղաւ-

բան—Ալուն, որ Յուճիճ խանի լարտուից խրախուսած՝ ապստամբակ է զարգալը գրուած արարելի տակ էր պահում ու կողողումը։ Ետքունակելով յաթիւնակն արաւաւ՝ Եփրեմն երկու ամառս ընթացած ամբողջ Ղարապաղի շրջանը նաեւում, ժառանգ է ըմբոստ տարրերից, Կապանիցեան ժամը — ժամը խանական ուժերը, իսկ նրանց բոլորի պիտ՝ Ծաղիկ խանին, որ մինչև այդ կամարում էր սնդարանիք, փախցնում Արարիցն այն կողմը՝ Մուղան, ուր նա ուսանելի պատանդութեանն է ապստամբ։ Ծաղիկան Եփրեմը փութաւոր ընդունելով Քամար Քասրից է ծանուծ 1910 թ. փետր. 10-ին։

Այսպէս նրա հանդեսը շատ կարճատև է լինում։ Նա հարկազրուծ է Մաթթար և Բաղըր խաներին մինչև Քէչումն։ Այս երկու յեղափոխական պետերը կրեցին Բաղարան գործերով ու անցանքով մի զիչ զիպացած՝ սեղի անտեղի խանուծ էին կառավարական գործերին, միջատում անպաճ արդարադատութեան, չէին նախարկում ոչ մի կարգի և աշխարհով շատ գնաղաւոր տարածաձայութեան էին հանել իրենց և յեղափոխութեան ժառանգական ու վաղաշունչ պաշտանատարներին միջև, ինչպիսիք անձան նուկտը և յեղափոխական գործիչ Քաղի — Չաղին էր, Նաև Ալի — Մութան, Չալի — Ալին ևն և Նախանջապետ Մփիթեր—Ալալախանն։ Մաթթար և Բաղըր խաները Քէչումն մինչև իջ՝ յետապրտով յեղափոխական կառավարութեան հանգիչ և անհաշտ ու ըմբոստ զիբը են բախում, այնպէս, որ կառավարութեան և Մէլիքի զրահանգով Եփրեմին նորից վիճակում է զգտնել նրանց և Կապանիցեան։

Արդարապէս ինչ կամարն իրապէս էր. ժամ էր Արարիքի շրջանը իր առաջակարգի, անհամբուտ ցնդերով, որոնց Կապանիցեան և Արարիքի շրջանը նաեւելու համար Եփրեմը ժառանգ էր մնում, ուղիւրում է Քէչումն՝ Արարիքի վրայով։ Եփրեմը միանում է Քասրիցի և Քեռին, որ Մալաթիայի էր եկել. իսկ Քէչումից Եփրեմի նա եկել էր Դաշակցական թէշան, որ իր զարկութեան և ընկերակցի ընտանութեամբ այնչափ սիրակ էր արշաւող բախակի չայ և պարտիզ պետարներէր։

Միայն 10 որ բառակն է լինում, որ Եփրեմը չարքն է Կապանիցեան Արարիքի շրջանի խանիճանական ցնդերին, որոնց կարճ դիմադրութիւնից յետոյ անձնատուր են լինում, և ցեղապետներին կառուսած, սպը. 12-ին Եփրեմը յաթիւնակով Արարիքի է ծանուծ և այնտեղից խաներին ուղարկում Քէչում, ուր երկար ժամանակ պաշտուծ են կաշտուտը։

Քէչումն ամառը նախապարհ վրտ եղած բոլոր վաշերում կարճ ու իրազարութիւնը վերականգնելով՝ յունիսի 15-ին Եփրեմը հասնում է Տալուրաղալը, որի կողմերէր մտն 14 տեղ յաթիւնակ կամարերէր էին կապել գիտաւոր ընդունելութեան համար։

Ե

Արդարապէս իրազարուածից յետոյ, կրկնում նոր յարումներ չկան այլ ևս, եթէ չհաշտեց Բալանի Նախիբ Նուսիջը, մի առաջիկ յեղափոխութեան—Դաշակցական նախապարհ վրտ, որի զիժ կառավարութիւնը մերթ ընդ մերթ զուգիլ խորիք է աշխարհում։ Մէլիքն ու կառավարութիւնը իրազարուած են անձնուծ եր-

կիք վերաշինան զորոյն գրաւելու. գիտարական, կրթական, զառառանակական, հարկային, վարչական բարեկարգումներ ժողովելու։ Դաշակցական պատգամաւոր Մէլիքում և յանձնակներում կարեւոր ու ազդեցիկ ժայն անիւ. արեարծաղ ինչիքներում՝ զիճ վարչելով իր կառավարութեան հրահանգներով՝ նա խնց է Քախում անցանցն ժողովրդական սկզբունքներ — բարձր պաշտաններին ունիկները կրեանում, արդարադատութեան մէջ ազդեցիկ իրաւահաստատութիւն, նաև քրեատեսններին գիւրուազարութեան իրաւուքը։ Եւրոպա ուղարկելիք ուսանողներին վերաբերումը նա առաջադիւծ է ընտրել նրանց շքատը, թաւջ ընդունակ և յուսուից պատանիներէրց, կրթական բնւղիէր բաժնի հանել քրեատեսնայ կամարներին և այլն։

Մշտական բարեկարգումներն երկրում կրակաւացնելու համար, Մէլիքը բախում է անձնանձ գիտութեան. այդ՝ դրամական միջոցներ լաւարկում է։ Երկրի եկամտով ազդեցիկը զիճ կանոնաւորում չեն։ Ինչ անել։ Ը. անիկական ու աղաղ միջոց յայտարարումը արտաքին փոխառութեան մէջ են գտնում։ Բանկայութիւնները Անգլիայի և Ռուսաստանի նախապարգիւծ են անցնում, որովհետև որանց դրամ պարձանները ոչ միայն վաղախաւակ են, այլ և երկրից զիբում են անտեսելի ու քաղաքական անկարողութիւնից։ Որուում է ներքին փոխառութեան ինչիքը, որ հակառակ սկզբունական շրջանում առավ բերած պոխորութեան, ընչին աղիւնը էտայն և վիճում է։

Մտած էր վերջին միջոցը՝ երկրի ելեւտական դրութեան կարգաւորումը, որ Եւրո Մէլիքը լուծում է շատ բարձրագու. Այդ զորոք համար հրահանգ անիւրիկացի ելեւտագիտ Մորզան Ետտիքը կարճ ժամանակում տալիս է հիմունքի որդիքը։ Վեց ամառս ընթացում պետութեան նիւթական ներքին աշխիւրները՝ Տաքստանները, Կարկիքը, պրտս — Կապաղը ուղիւ են աշխիւր հասցիք, որ ոչ միայն ընթացիկ ծախսերին են բաւարարում, այլ և նին պարտքերը հասոցանելու բաժնի թողնում։

Գրաւառատանի անտեսելի և զաղաքական անխախտութիւնը, սակայն, իր կարող հանել լինել Ըովանուտը երկու պետութիւններէ, մանուկաց, Ռուսաստանի համար, որը փորձեց օտարազորին իրեն արծախ հաստարտորէն ծառայող նախկին լուհին պարգիւնակ յետափոխիւնը խորատակելու համար։

Ը

Դեռ այն ժամանակ, երբ պետութեան ինտամակը Նարս — 02 — Մայքը Եւրոպա էր, Մահաճէր Ալին նրա նախանկարութեան էր մտի Քարիստասան վերազառուելու համար, աք իտառանում էր մտալ զիպաղել։ Ը երբ ինտամակը հասկացնում է, որ նրա վերադարձը անհնարն է, նա սկսում է մտանել կորցրած զուգը բաժնի ուժով վերադարձնելու ժամին. Օղեստայում, սպա վիճնալում աք զիպաղել էր, իբր թէ, թշուհու համար, նա իր մտն է հրտաբուծ էրին Հուստաթիք մայրան տարրերի պարտաւիճակներին, գիտաւորական հետախոյնին Գրաւահաստանի թուրքին յեղափոխներին՝ և համաձայնութեան է գտնու իր երկու նպարքներէ՝ Մաքարէր — գտնել էր Ետտը — Արարիքի նախ։ Ար-

Երազդեթի մասնակցում է և Ռուս կառավարութիւնը, որը, հակառակ պարբեր սահմանադրական կառավարութեան նման ընդանայ համապատասխան, թող է տեսլի, որ նարիկին շարժ յանդեր վերջերին, Ժամուկ, Աստուրիցի Յուսուպասանի վրայով Կանիի Պետրոսիկ, Կարաբիք ճոխի ռուսական նախահանգիտը, և այլտեղից պիտոստոսիոր Կարաբաս ճաւղ, յուշ. Է-ին, զուրս զայ Կիւմուքի՛ն պարսկական սահմ. Աստուրաբասի շարժումով, առատարքի Քուրքէն ցեղերի մահ:

Պարսիկ կառավարութիւնը յնում է տեղեկ ույս դատերին և շտապում է Կարապակցում անէլ ռուս կառավարութեան, որի արտաքին գործոց նախարարութեան գործակալը Ներսիսյանը զայտալում է յուշի ցեղի միայն, Վիկտորի էր զեղանց Գիրսի միջնորդ նախագործացանց շահին՝ Պարսկական զորքերի դէմ որ և է մեծաբար շնորհ, ինչ թիֆլիսում կատարուելիս պատասխանում է, որ էր ժամադրական վարչութիւնը և զայտիկ ստարիկանութիւնը, որպէս և իւրեր պահմարական թաժամտուղը շահի անցնելու մասին որ և է տեղեկութիւն շնորհ: Պարսիկ կառավարութիւնը թուականում է երկու պետութիւնների Քէրանի զեղանցներին նարահանակ նաւա ուղղորդ, որպէս մէջ զատապարտում է առանձնաբեր ռուս կառավարութեան թանձ կապանիքի գիրքը նախին շահի մեծաբար սարկաստորութեան մէջ, որի նեւանցներէ ամբողջ պատասխանատուութիւնը թողնում է յիշուել երկու պետութիւնների վրա:

Արտաքին, զինակառական նախատես յաջողութեամբ յարաբերութեան հանդիպելով պարսիկ կառավարութիւնը մեա կողմից ներքին նախահանգ ամբարցելու մի շարք միջնորդներ է մեծաբար: Ռուսական վարչակազմ Սիաստորի ներկայացրած հրատարական անմիջապէս ընդունում է և տեղը հրատարակում է բախտաբ ցեղանկա Սամաուս-Սալթանին. հեռադրում է Եւրոպայ, որ Սարգստը Առաջ անմիջապէս Քէրան վերադառնայ. կատարում է սահմանադրական ուժերի զորաշար է անմիջապէս Քէրանում հրատարակում է զինակառական զորութիւն:

2. Յ. Դանիելցու թիւնն էլ շտապում է էր ուժերը շարժան մէջ գնել. Գահուտի կենտր. կառավար. աշխատակցին հսկում է մայրաքաղաքի կարգի պահպանութեան, որ յնուարժեան կողմնակիցները զեա թաղամասին է:

2. Օ. Դ. Արարականների կենտր. կառավար. հրատարակում է Նիկոլին (Գուման), որ յարիկին Քուրքի կանեղի՛ կազմակերպում է զաշնակազմական կառավարների մի կարգերնակ, Արարականների և, ժամանորապէս, Քուրքիի գաղապատութեան Կամար, որովհետև նախին շահը Քիւմուքի՛ն ափ իջնելուն պէս Մարազաքի զուտար Սամա՛թ իսմ Սիւլախա՛ղձէրին շնորհակց էր Արարականների ընդհանուր նախադասութեա, և առ 3000-անոց զինուկ թանակի զլուսն անցան՝ պատարի էր Քուրքից ու ներք էր գործ դնում ցարգե մտնելու: Մեա կողմից, արեւմուտարք արքայապետար. Սալար - էլ - զովքն էր Տանկուսանի վրայով Քիւրմանչաղ զուրս ներէլ, զինքն հաւաքակ աւելի յան 10,000 մարդ Քիւրմանչաղ և Քիւրքիսանի ցեղերը, իրն միայնի շարժորդ արարար Մոզաֆէրին 2000, Բիգու խանին՝ 1200 մարդկանցով, ունէր Օ թիւանոթ, նախահանգ Քէրանին էր յարաբերում էր իր թիւն Արարական

ափանին: Նախին շահը ափ էր իջնէլ Կուրքիի մարդկանցով, էր հետո անհնարով եղբայրը՝ Շու և Սալթանին, զինակառական հրամանատար Արշաղը զովքն և Մեծաբար - ու - Մուշը: Բայց նա զորքակազմեր ստանուց ուր շրջանում արիւսում էին, այնպէս, որ սառնին ինքնին նրա շարժը հաւաքում են 1000 թուրք մէջ կառուցներ, ինչ շտապով սպասում են 3000 ուրիշ թուրքներ, 1000 զուրանցիք, 1000 թուրքապետ զարգեր, 300 մարաբաղիք, Քիւրքից, կըռույն է նարպիկի միարարներ, ապա Տարսուքի 200, Մազազարների 1000, Եւրոպ Սալթանին 300 մարդիկ և Կարբիլուի, Սաւազանի և Պարսպուրի երեք հետակի զորքեր: 1000-անոց հոգի, ընդամենն, ուրեմն, մաս 12,000 զինում որ, և ինչպիսիքով: Շուի մեծաբար զաղապատի մեծ աշակերտութիւն է ցարք սալթան և Աստուրաբասի ռուս հրատարակ ի վստովը, որին շահը ժամանում է էր բար զինարարական զաջանիքները:

Շահը էր կազմակերպում այս պատկանելի ուժով, յուշ. 26-ին, երկու թիւնով առաջ է շարժում, աղով զէրկ Ռուշու, ինչ մտնով՝ Սարգստը Արշաղը հրամանատարութեամբ՝ զէրկ Քէրանին: Սա էր սառնին ընդհանուր անհնում է կառավարական զորքերի նմա, որքն նրա զէմ էին զնացն Մուրիկ Քիւմուքի և Սարգստը Մուրի զինակառակութեամբ՝ Պարսպուրի մաս և կրում սառնին պարտութիւնը, սակայն նոր ուժեր սառնակով սառն է շարժում, և զպետարի կէտերին ժամանում է Քէրանին՝ Կարմիրում, հաղի ՅՍ զիմուքը հետա մայրաքաղաքից:

Սահմանադրութիւնն ու մայրաքաղաքը յարկ վտանգի առիկ են. բոլորի այլը Նիքիմէն է յարան, սակայն նա զեա հանգիստ նստում է տեղը, Լիւսուս ուղարկելու գրիտ էր զորքը: Նա նախալում է թիւնուս ուրի ու արէքը և սպասում, որ շատ ժամանայ մայրաքաղաքին և շատ ունիկ հետանայ էր յնուարժեան և ռուսական կառավարական պաշտպանութիւնից:

Նիքիմէն Մէլլիտի առաջադրական պատասխանում է, որ զպետար 22-ին զուրս է զարու մայրաքաղաքից և յարեղ որը կը վերադառնայ: Նիկի՛, տեւի և յաջինի՛ Եւ իտք, նոյն օրը մեծանում է էր 300 շայ ընտիր յալանքով, էր իր նախ սանելով Քեռուն, ինչպիս օւ Գրիկին: Լիւսու և Եւրի Բաւազուրին էր 500 թախտիկները, ունեն 3 թիւանոթ և 3 զինացիք: Երանց հետևում են «Times»-ի Reuter-ի թիւնակցիցները: Յարեղ օրը, Կարմիրին, հետալում է Քէրան, որ Արշաղ զովքն զերէլ և հրատարակում է արևի, շարքին է նրա թանկը, որքն 100 սպանում և թաղմանի թուրքերի զերերը: Բուպու շարգում շահը, նոյն անօր 33-ին, զէրկերը փախելում և Գիւմուքի՛ն էլ Կանուտ՝ սպասատան զանելով սարի սպառող ռուսական նստում:

Շահի թախտախնդրութեան յաջողիկ վերջ դառա, յայց կանգուն էր զեա նրա մեա, առիկ ահաւոր զինակցը՝ Սալար - էլ - զովքն, որ շահի շարժումները զաղապատի առաջ էր խաղարկ Քիւրմանչաղի՛ պատանակով մայրաքաղաքին՝ արեւմուտարից: Օգոստոս 2-ին զրուսելով նաև Լանդալար՝ Մէլլիտին ուղղած մի յարաբերում նա սպառաբար է, որ ներէլ և հաստատու էր Կարբիլուի կարգ ու կանոն, վերակազմելու սահմանադրութեանը:

Մուհանեզ Ալի լաւին՝ իր դաւճի վրա: Յգոսա. 28-ին, նա, Վարսաբէի ճախատամարտի որդիս հակահարած, մեծ յաղթանակ էր տարն կառավարական ուժերի վրա, որոնք զինազրում էին նրան բախարա ինչից Մուֆախ-կամի զինակալութեամբ, Դովաթարաբի ժառ, որից յետոյ ռաւշ շարժելով՝ պատնուտ էր Թէհրանին, հա-գիւ 150 զինուորի հետադարձութեան վրա:

Մայրաքաղաքը նորից կտրտանցման մէջ է. այդ նշանակում է, որ Սփրթի գործի անցնելու ժամանակն է: Եւ առ իր անբանն զինակից Բախարա Սարաջը Բահաուաբի ինտ դուրս է դուրս Թէհրանից, Վարա-մինից հադիս վերադարձած, յաճորդ օրը, սեպտ. 13-ին, հասնում է ռազմականաւոր և Սամէի ժառ հին առաջին հարստեմ շարքում է Սալար - էլ - ղովէթին: Բնորը է այդ յաղթանակի ժառն է: Յ. Դ. Ասրազատականի կենտր. կոմիտէին ուղարկւմ նրա նկատարը: Սալար - էլ - ղովէթին զրեթէ յանչալա. սարահանի կտրտում տեղի ունեցաւ. կորսւ թղանութեմից էր. կէս ժամում աւելի քան 60 թղանութի էր կտակում. ներկայ էին անկողնական երեք թղանութիներ: Սալար ղովէթի քանակը անկի քան 16,000 էր, 13 թղանութներով: Եւ կորս ղաւան էր հանել երկու շնչերէ թղանութի, մարտի և 500 մարդ: Դեռին և Սարաջը Բահաուաբը քանել էին ալ տիրանքը, կենտրոնում՝ մարտեմով, իսկ հետզամորը տիրանքը, կենտրոնում՝ ես էի թղանութներով: Թշա-մա ղուրը թղանութները ուղարկւ էին իմ վրա: Նպաստելու էր վաշտնէ թշաւու հրետանին, որ և ղարմանակի կերպով յաճուցն, և նրանց կենդանու կտոր-կտոր եղաւ՝ ամբողջ հրետանին թողնելով ան-տէր: Մեր ալ թեւ փայլուն սարահանութեմը շարքելով նրանց մաթ թեւ՝ տեղեց ղուրը բարձունքներին: Մեր թղանութները կրակ էին ղցել նրանց վաճանքը՝ մեծ սարսափ սարդելով հակառակորդի վրա: Ամբողջ սար-ձորաթիւնները նրա մեռցին էին, իսկ մեծը կտում էինք ղառ ղաւանում: Կորսւ տեղեց երկու ժամեց երեք ղուպլ պակաս, այն ինչ ես Թէհրան հետադարձ էի, որ ղորքը էր վերջացնել երկու ժամում:

Հոկտ. 9-ին Սփրթից վերադարձում է Թէհրան, Սալար ղովէթի հետադարձան ղորքը յանձնելով իր ղդանակն Կեռուս: Այնուհետեւ մի անգամ էլ պէտք եղաւ, որ նա նորից անձամբ Սալար ղովէթի գէմ դառ: ղա՝ յաճորդը 1912 թիւ մարտին էր, երբ մի յաղթանակ կուց յետոյ Քիթմանաբի ժառ, պատմական Բիւրիդո-նում ղնկաւ մի պատահական ղնպակից, մայիսի 6-ին: Իրփրեթի մաւոյ, կարծես ղգրուանց նաև Պարսկաստանի յազադիտութեան արևել:

Ք.

Դէպոսին արմուհեան ղաւակիւնեցին Պարսկաս-տանի ղիւտի: Պարսկան կառավարութիւնը իր ղնտնա-փութ ղաւակերց օչ մի պուաւ ղուտայով՝ սահմանադրական Պարսկաստանի ղէմ ղալարանկ թշաւանութեան ղիւտից: Մի վաշը ետադաներից յետոյ՝ յառ, 1911թ. յուլ. 17-ին 68 մաւալ ղառ վերջնադրի ներկայ ղալար, որով պահան-ջում էր. ա) Հեռացնել երեմական մարիէ Ետ-ութերին, նաև Հալաբերին. բ) ստանդ Կովանաբը պիտու թիւնելը հասանութեան ուրիշ պիտու թիւնելը ինտ համաղոր-նու թիւնելը ղիւտի. գ) վերադ Պարսկաստանում եղած ռուսական պարսկական ղիւտայութեան ղալար:

Պարսիկ կառավարութեան ղալարը և ղալարադա-կան ղալարը անցան անձալա. պիտք եղաւ ղիւնէ-զիլէ յուս ռուսական սահմարութիւններին սանձեց անկի ղնդիւմադրը Մէլլիսը՝ իր հոլահարի օրերին: Միա-տրախի կիկորակակտացած այդ օրերին Թուրքիայում, մի կտու շնչին առկիւմով, ղնդարում տեղի ունեցաւ պարսիկ յազադիտականները և Վուսի-է-է վեր պիտուց ղալարը ռուսական ղորսմամբ միւլ: Կատարի կորսւ սկսելով ղնկաւ. Ե-ին՝ ղարանակեց երեք օր, որչ ղնթացած յազադիտականները Ամիր Հեմաթի ղնկալարութեամբ մանր կորուստներ պատճանեցին ռաւս ղորսմամբ, որ պալապատում էր Բաշկուտանում, ղնդապետ Չալ-լիւի ղնկալարութեամբ: Քուլիբուլցի ֲզանութեան հաս-նուլ կովկասեան Ե-րդ ղալարանակից ղալարը ղալարը Վարսաբէից կառաջարութեան ղալարը ղիւտ. 13-ին վերջ տեց կուր: Ամիր Հեմաթը 200 պարսիկ յազ-ադիտականներով և կիկուր իր հոլ հարստեմով ան-փորձանք հետացան ղալարից ղիւտի Պոլս և Սալմաստ-Թէհրանից կարաջարութեան ղիւտ ստացել ղնդիւտը ռուսական սարահանքին: Սամաթի վեր, որ վեց տեղից է վեր ղալարը պալարած մաուալայ Վաւթիլ էր նաւել՝ ղկարաջարուլ Քարաթի ղնկին, որպաւ ղարսմանկ մաուս ղալարը և ղարսմալ էր ղամակ ղորից ռուսական պատիւն քանակ է ռաւս հիւպատոս Միլլիթի մեռցին: Զինուորական նախապայտեմ Ամուսուլայ միջակ անկից-ական ղիւպատոս Երպիլիի ձառ պալարանակով՝ ան-նասպանութեան ղորքին: Ուղիկիւնապետ Մուրադ-Սուլթանը ղալարականներին ղալարականութեան տ-պաստանեց, որոնք նրան երկու պահպանելուց յետոյ՝ սպաւուց հետադրին Քարաթից: Զերբախեյեց և պարս-կական սրբապառ տանին՝ Ալուրախի օրը կորսալան հանել մոլթիւնից Սըլաթի ղալար, որ մաւնեղանակ աշխարհում անկ ղիւտ ու ղալարեց անէր: Սրա ինտ կարսալան հանելցին պարսիկ սպանաւոր ղորիւլ Հալի-Ալի ղալաֆորս, Շէրի - Ալիէ, իր ղարքը ինտ, Քիւս - օլ - Ալիէս: Իր սրբապառ Մաւնեղ կուր, որ Մալթար յանի սրբապառն էր, ՀԱՄՔԱՐԱ ղորսիւրին թիւթի յարաբար Մաւնեղ-օլլի և երեք թիւթայիւրին, ղիւտ-մեռը 11 հոգի: Սրանց անէրը ղիւտարական ղալարեցին:

Հայտանեց սկսեց և ԵԱՄՈՍՏՈՒՐ ղուրը յալարած ղալարակակտան մաուալարականից ղիւմ, որոնք միւտ-զրում էին թիւթի միջուկ մալարուրը ռուսական ղիւմ ղարադուս ղորքում: Թիւթի հրատարակութիւնը սրբա-լանց, Հայերից մեռ ղնչին թիւթի Պարս Մեկէ-Ան-զրկանանին, որ կալարանակ անելը 1912 թիւ յունար 7-ին: Ուսական ղալարային-զինուորական ղալարալը ամբողջ մի ամբա ղալարը պիտեց ղնտնեւում սարսալի և անտերկումի ստակ:

Բաւական սարսալի տակ ղնկաւ և մալարալարը: Հակահան յազադիտական Մէլլիթի ղիւմալարութեան, ժամանակի նախարարութիւնը ամէն տեսակի ղիւտներ ստանելու ղանձապետ Եուսիլը հետապեց և նրան փոխարինելը Մոթար. քրեց Մէլլիթը: Պարսկաս-տանում տիրում է յոյր ղիւտեցիտ, որ տեղի մինչ 1917 թիւական, երբ ռուսական մեծ յազադիտութիւնը պար-սիկ ղալարը ղիւտ և կանչեց նոր կուր: նրա կողքին և նրա ինտ և ղարմալու հոլ ղալարուրը և իր յազադի-տական կալարական ղիւտայութեան ղալար:

ցել պարտոր երանի վերաշինութեան շինքերին: Դաշնակցութիւնը թէ իր կազմակերպութիւններով և թէ Մէլիխի պատգամաւորներէ միջոցով գործան ժամանակաբան և յայց տալիս երկրն ստեղծագործ աշխատանքներն:

Պարսկաստանը արագորին զուրս է գալիս աւա-

տակցեալիս կարգերի շրտեց ու կանգնած զազատկիրք ժողովուրդներ կողքին՝ հիմնաւորելով անկախութեան և ժողովրդավայելութեան սկզբունքները: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը պատուաբար բաժնի ունի արդ աշխատանքի մէջ:

Հ. ՊԱՆԻՐԵԱՆ

ՄԵՐ ԶՈՅԵՐԸ

Տ Ի Ա Ր Ա Ն Տ Ա Ն

ՄՈՎԱՅԻ ՔՈՉՈՒՆ

Հանդիսաւորի գիւղերից մէկում, գնկու. 11-ին, մեռել է դաշնակցական ին Նաղդակներէի Մոկացի Քոչուրը - Մինաս Ծարինեան: Հանդուցեալ ընկերով կենսագրականը կտանք յախորդ տեղում:

ՏՏԳԹ. Հ. ՔԻՊՐԻՄՃԱՆԸ

Օրհուր ու ստանալիկ հիանալիքներ մը ետք, փետու. 15-ին, Մարտիկ մէջ, վախճանեցաւ տարթ. լազի Քիպրիմճեանը՝ Դաշնակցութեան ին սերունդի շատագին ներկայացուցիչներէն մէկը: Մարտիկ մէջ կապերը իբրև տարաբեր, ներթափան մասը գրկակցեալով է, սակայն մեր սիրելի հասնելու արժեքիւնն ու

յիպարտականի անուղարտ նկարագրը, ինչպէս եւս վառ Նասա զգոյի դաշնակցական զարգացմանը յարթմանը: Կր մասնակցէր անկախ ազգային ու կուսակցական գործերուն և կր Նաղարտ, Նկարագրոյ ընտրութեանը և առողջ իմացականութեամբ ու զործնական ոգիով սիրելի էր ամենուն:

Բայց ընկ. Քիպրիմճեանի գործունէութեան փայլուն շրջանը անցեալին մէջ էր, Պարսկաստան: Մտնելով 1897-ին Դաշնակցութեան շարքերը՝ ան Նասաստեցաւ Մարմատի շրջանը ու դարձաւ Օրհրի և արտասանմանի սիլն կապ պառնոյ և Դաշնակցութեան անկախ գործերը վարող գործան սաներէն մէկը: Ենթադրելով ժամանակաշրջան, իբրև արտամարտի, ան էլ ու ճառ ունէր բոլոր շրջանները՝ Նայ թէ պարսիկ և մեծ յարգանք կր վաշիւր պարսիկ պաշտանէութեան և Մակուր Մարգարի թով: Ընկ. Քիպրիմճեանի ետանկին, շրջակայացողութեան և ազգայնութեան արդեւնք են Մարմատի շրջանի մեր յախող ձեւնարկներէն լաւանքը, մանաւանդ արշաւախումբերու ու պիւրքու փոխադրութեան, մարտական գործի կազմակերպման մէջ: Անոր մասնակցութիւնը անմիջական ու կարեւոր եղաւ և պարսկական յեղափոխական շարժման մէջ:

Օտանեան արմատազրուծման շնորհ ընկ. Քիպրիմճեան վերադարձաւ Պոլիս ու Նոս մայր միջին 1915-ի նշանի օրերը, կր մերթադաւեցաւ իր թիւրապանակն ունէր արմատն և ազատեցաւ միայն Նրաշրջով, որպէս պարսկապատակ: Վերջին շնչանուր զապրի մասնակի անոր վնասակցաւ ընկնել Մարտիկ ու աշտակ ալ փչեց իր վերջին շունչը:

Ընկ. Քիպրիմճեանի անուր կապան է Դաշնակցութեան գործունէութեան ամենին ներտական մէկ շրջանին Նեա, և ապագայ պատմարքը, կր զրի աննկու ըլլալ մեր կուսակցութեան պատմութիւնը, պատուաւոր անկ մըն ալ կուտայ անոր: Այսօր շատերու Նեա, ան ալ կերթոյ՝ իր եւս թղզնելով կրտաւար գործ մը, որու անդրջնացումը մասնագութիւն կը մոյ իոր սերունդին:

ՔՈՎԱՄԱՍ ԳԱՆՏԱՐԻԱՆ (ՏԻՅՈ)

Գոցման Ալքիճ գիւղէն էր Քովմասը՝ մեռած 1880թ.: Բրտանա խուճուրդութիւններուն շրջանաւորով՝ անոր Նալը կը մզէ իր Նալքնի օճախը և ընտանեկով կերթաւ Ա.Ր.Ա.Ր.Ք. շտանդարտ: 1896-ի

կտարածներուն Քովմաս կանցիի Կան ի կը միանայ յնպատիական խմբուան: Չաթի ևնս կանցիի Պարսկաստան և այնտեղն ալ Քիճիկ: 1897-ին շատ մը ընկերներն ևնս կը շրջիի Պարսկաստան և կը ժամանկիի Պատմասորի աշխատներն: Չաթի և Շեթի ևնս վարած է Դերկի վանքի նշանաւոր կարիւր... 1898թ. սեպտեմբերին կը վերադառնայ Հարկերէն, բայց մերթապաշտօնով կենթարիի սնանակ խոշորացմաներու և կուզարկի Կանի քաղաք, որ ասորի մը քանտարիւնէլ և կարծ առաւագանքներու ևնտեղեղով կորսեցնելով աշներու ըտեղ՝ ազատ կարակիի: Սակայն, ազատելէ յետոյ ալ կը շարունակէ յնպատիական գործունէութիւնը Փեանազարտին մէլ ու կը ժամանկիի ապրիլեան ինտանապատարտութեան: Անպատիական տաղիւն ձեռնահանքին Քովմաս ալ անպա Կովկաս և երկար ու տատապալից շրտեղ: Սենէլ մը կտոր՝ վախճանեցաւ Դադարի լքմանի մէլ:

Քովմաս Քանադաներ ածնեացող յնպատիական էր, սակուներ ժարակի, ամբողջ հոգով ներքաւ ժողովրդին՝ մինչ վերջին լուծը գործից անոր պատասխան շարք — ձկնը այն քանիչիկ ժարակիներէն, որոնցով այնքան Հարուստ է և: Զ. ՇԱՐՈՅԱՆ

ԹՊՔԱԿԳՈՒԹԻՆՆԵՐ

ՄԵՐ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՆԵՐ

28 Ապրիլ, Էջմիածին.

Նախ՝ մի քանի խոց իմ ասցիայական ծագման, իմ պատանալըսին պատկանելութեան ժամին, որովայն լասն, թէ գործը արտառեալ դասին ներկայացուցի է:

Սա կենթաննի դատարիցն եմ, ծայրումով զիւղացի վարձու աշխատող լուծեմ: Մենք եկք մեր հոգիւր մշակում: Մէ կցարչս էլ շարժուող գործարանային քանակ է: Սա 19 ասրեկան եմ, ո՛ւ մի կուսակցութեան լեմ պատկանում: Իմ կեանքի վերջին շրջա տարին, այսինքն այն լքեմը, որ դիտակցութեան եմ եկել, անց եմ կարցել պարմերներին սիրապատկութեան տակ: Ուրեմն, իմ ծայրումով միանգամայն Հարապատ եմ աշխատուող դասին:

Բայց տեսէք, թէ այլ աշխատաւոր դասի Հարապատ դասով կ'ընչու և ստեանտ այլ դասի անպատկան իտակութեան գործունէութիւնը անպէղծ եղալ գասն: Հարապ ու թեր պիտան, որ անուս ու հասցիս լեմ կարող զրիւ — զիւրեք ինչու:

Անքնք գատտեր ու արհեստներ՝ պարզելու համար խորհրդային էլեանութեան ու ժողովրդի փոխարարութեան թիւները:

Դիւզարտութիւնը տարին ժրիւ սնցամ դորմ է անձնուր Գրայտի ևնս (Կլիստաւոս քամրակի կոնիւկ) — մէկ դարձուր, կոր վարկ է բաց թողնում, մէկ էլ այնպէս՝ քամրակի անձնուր, մարդ ըստ թողնելու:

ժամանակ զիւղացին ազատ չէ աննի ուղեծը՝ համար իր կարիքի: Կարիքի փոխարին զիւղացին պարտաւոր է յանձնել Գրարտի դիւտարիցն 45 կուր քամրակ, թէկուց ընթաց դրանք պակաս էլ լինի: Ու որովհետև Հարապատին քամրակի արտերը յանգն ենթակայ են վնասի, սակաւ չի պատահում, որ զիւղացին աւելի լայն թերք է աստեղծ, ցան ինքը պարտաւորւած է առլ պիտուցիւման:

Անման զիւղացին սեփական փոխադրական միջոցներով քամրակը բերում է Գրարտ: Յատուկ վարձուան պարտաւորութիւն կան, որոնք որոշում են քամրակի որակն ու զինք: Սա զիւղացիութիւնը կենցեղն. մի ցորաւոր միջոց է: Բացմութիւն զիւղակի սակաւտեստ եմ եղել, կոր զիւղացուն ասում եմ. զոր քամրակ ցամբ որակի է, մենք չենք վերցնի, ասոր՝ ուր աստղծ ու նարիքի: Բայց զիւղացին ստիպում է քամրակը անան գնով ծախել Գրարտին, որովհետև ժամանաւոր ժարկեղան քամրակ ծախելը ազգելում է:

Քամրակը հասարակ եմ գաւառական կենտրոններում: Մինչև զիւղից տեղ հասնից պատահում է, որ ընկնում է աների տակ, և այլ քամրակի է, որ քամրակի որակն ու զինք պակասի: Քամրակագործ մեկնանքից Գրարտի մտորել են և ժամանաւոր ժարկա քամրակ չեն գտում՝ նոյն իսկ տան վերանկ պարտաւորուելու համար: Գրիւղացին պարտաւոր է կտաւաբարութիւնից զինք քամբ զինքով գտան քամրակ, կամ զիւղացի կանոնը մեն գեւարութեամբ մեղաւով հոն գտում քամրակի իրենց կարիքների համար: Մարչ չի հասկանում, մ'ը անքն ապրում մեն՝ սեմուսնաստանան, թէ՛ նաւապետանակ երկում:

Ենթերց. Հարապատան զարտաւթիւրթի 1908 համարում կարգում ենք ժողովրդական կոմիտեաների խորհրդի մէկ ժողովանական որոշումը զայն գտան ժամին: Անս այլ որոշման տաղին կիսար նշանութեամբ. Էլանրապիտութեան ասումաններում խորհրդի և ժրքի պու գտան իրաւունքը վերապահել միայն կիտու և կոնստիտի սկարտառն արտառն: Իսկ երկրորդ կիտում ասում է, որ ժամանաւոր ժարքի իրաւունք լուծն է Գրայից անքի գինի կամ օտի գինու: Այտեղ կայ վարկային ընկերութիւն կամ քամրակ: Այլ ընկերութեան զիւղացուն վարկ է տալիս. այլ վարչէ Հարիբ ըտեր լուց անքի չի լինում, ընկերութեանը 30-40 ք. է և 9 աստաց համար սակու և անուս 187: Այս մէկ լուով փոչ չի տալիս նոյ իսկ ցարտան Ռուսաստանի քանկը: Սա ասպիտով ծանր տոկոսներով վարկ աստաց աշխատողի պարտաւոր է իր ընթեր անան զինքով ծախել պետական սկարտառն գործարանին կտաւաբարութեան նշանակում գինով: Սիկ չնախի, իր խոցող կը փոխ ու կը վառայ, որովհետև որից զինք լուց: Սա այսպիսով սկարտառն աշխատողների համար նոյն շաւարմորոցն է, ինչ որ Գրարտը քամրակացանների համար:

Բայց ինք զիւղացու ընթեր կտաւաբարութիւնը աշխատան անան է անուս, զինք փոխարինը անան աշխատող այլիս է: Պետական ապրանքների խոցը մասը ծախում է կոպեքտարտներով միջոցը, իսկ կոպեքտարտներում զինքը շատ քամբ են, և յանգն, սակեք թոյն, աստ ծախարի խաւութեանը:

Այսպէս, շարքը կազմեցաւ ինքնին ձկն 36 կողմէ և Գուսարը, իսկ մասնաւոր առեւտրականները մաս՝ 324: Կապիւթադեմերի ձկն տիրում է անխնայութիւն, զնախնայի ևս վարում են կողմն. զնախնայները ան- շահել են: Օրինակի նամար, էջմիածնի զուտակ կա- զմարտիս ինքնին միջինին Միջինեանը Հիմարեկու- թիւնի ինքնին 1510 բարձի, զատարար նրան նանաչն մնալար, բայց որովհետև միջինինը կզարչն է մայրեան ապուստոսութիւն զնկալար քմ- Միջինեան, այդ պատճառով սպառ սրմանին: Եւ այս անբարձրան վերաբերումը ստորաբան երկուսի է: Երբ մի կանուխառ պրշտանին զնախնայութիւնը կատարում է, զատարարն որոշում է, որ յանալարը վնաս իրաքան զբար: Բայց մնալարեայը Հնարա- ւարութիւն չունի վնասելու, և անս պետութիւնը սային է այդ Հնարութիւնը: Ասպիս է նրան պաշտան և ամէլ ամիս ունիինք զանձամ է ստանալիքը: Այսպիսով, ինքնութիւնը մի անասի զարկերում է զնկալարութիւնն ու զդրութիւնը:

Գիւղացիութիւն կեցողուն ու աղքատացումը բարձրագիւղացիական իշխանութիւն կողմն ան- նինք սուր կերպով արտայայտում է սուրբի ձկն: Տակաւն այսքո էլ ճնդրուտան օրնք է, որ սուրբը Հնարում են կողմնուն է ոչ թէ յերան արկիւնից կամ ապաստարան: Կա՛, զիւղացի Հոյ ունի, բայց զիւղացիական զորքիներ ու յիւան չունի, որպէս զի սապան Հոյք մալի: Առար, ըս սարկիւն է Հոյք թնկին անձակ կամ ինչին զարմով սուլ կապում: Հոյք շալիսի կամ ոչ, սուրբը պէտք է վնասի: Եւ ի՞նչ միջոցներ անս լին գործողութիւն սուրբըր զան- նելու Համար: Ըմ կանարում մի զէնք է պատանել, որ երբեք դուրս չի գալիս ինչորեքիւնը:

Մշտն աւարայ մայրի տան էր: Էջմիածնի Հնարանի բաժնի միտնից էր կազմակերպում մայր- տան ապաստարութեան սարքարքի առիւ: Պետ- կան ու հոսանցական ներկայացուցիչները Ըստ էին ասում վարկարկելով Դաշնակցութիւնը և զովկով իրերգային իշխանութիւնը, նրա զիւղացիութեա- թիւնը: Եւ այս պատճ, միտնիցն մի 200 զալլ Հնուս, Եւսիպոս բարձր մայր էր լուսում: Կորնիցն, թէ այնուց էլ ան Ըստ խոսում են ժողովայն, Բայց ի՞նչ քաղցն տալիս է ամն կանկարատիքը սուրբի փոխարկն անարքն էր հանում: Եւ ի՞նչ յամն մայրն անուրջ անար մայրն էր: Ասպի՛ն Ըստարարի խոսք միտնիցում երկրորդի մաս գործ էր զարմն: Այսպիսի օրինակներ՝ ինչպէս կազմէ...

Բայնիկները՝ ասելով՝ երկատարութեան մեծ ծառք իրենց կողմն է, Բերենք միտնիցու օրինակ: Վարդապետի երկրորդ աստիճանի զպրցումը կայ մաս 300 աշակերտ, որից միայն 40 է կանկրտական: Երևանի Մետաղիների անասն երկրորդ աստիճանի զպրցոյ՛ 473 աշակերտներին, Համաձայն տեսչի պա- րտանական զեկուցման, 29 է միայն կանկրտական: Համարարների մի բաժնում, որ կայ մաս 250 անասն, կայ միայն 9 կանկրտ: Եւ այս զնա կանկրտական զարդարութում, իսկ ի՞նչ է զդրութիւնը յետմանց վա- րկերում:

Հնարարական է և այն, թէ մ՛զնք են կանկր- տական միութիւններ անալարները. զերկուսը մասը ընտանիքի և նկարագրից զարկ, յարժանութիւն և անձե- կան պատանութիւններ ու յալ պաշտան որոնող անձե- անք են: Երբ նրանցին ձկն ու ձկնին Ընտանում են պաշտանի, իսկնք կանկրտութիւնից էլ է զուրք պաշխ: Գիւղի կանկրտները կանկրտի Հուս կանակա- տարներն են և կատարում են այն, ինչ որ կանկրտն է կատարում: Ժողովարը նրան խեթ աշգով է նայում...

ԷՃՄԻՍՏԵՆՏԻ

ԳԵՏԱԿԱՆ ՉԱՐԱՆԵԱԼՈՒԹԻՒՆ

29 նոյմբ. Երևան

էլի պետական Հիմարեկների չափառութեան շահարկումները մասին:

Այնու լրջանին, որայ անբարեկեր են, զիտա- րպիս, Հուս զնկալարում ու Արարում Բըրքուսը — երկու քանից Հայ աշխատաւոր զիւղացիութեան:

Ամէն մէկը իր Հնարին զուր է կէլ զիւղացու խաղողը զնելու: Պետութիւնն իր սնանկութիւնը ամէն կողմից ապահովել է նրան, ժամանակներին թուշարայն է միայն մի քանի խաղող խաղող կնկու: շատ կամ մեծաքանակ զիւղեկը պարտաւոր են թուշ- տութիւն աստան և վնասել ծարձանի տուրքը: Դրա Համար շատ ժամանակները կատարում են մեծա- քանակ զնուկներ աննայ: Այդու տերքն էլ շատ զիւ շարժարութիւններ ունեն խաղողը եղնելու. զիսին վերածնուն և Եւսիպոս: Այսպիսի զրութեան մէջ խա- լողի տէրը պարտաւոր է իր խաղող Եւսիպոս, թէկուզ, կէս զնով: Տըրուկները Հնք զրան են սպա- սում. — Հաղորդիւողի կամ Արարատ Բըրքուսի զորնակները կիւղեկութիւն արքունիքը թափելով ժամանում են իսկն զիւղացուն և ուղում են թեթեւանը նրան, ապաւնի անխանի զրութիւնը: Երբ մասնա- տարները խաղողի խալար (30 փութ) զնում են 50-60 բուրջով, քանք աստիճանում են 38 ր: Գիւղացին Հարստատան խաղողի խալարը սային է 38 բուրջով, որովհետև Եւսի՛ ի՛ կալող ժամանակներն Եւսիպոս զորնակութեանը, երկրորդ՝ Բըրք յարտարութիւն ձկնի իր անբող չեքըր զանելու կամ արտանելու: Եւ սիւսմարից ընկնում է պետական շահարկողների անկը, որոնք անուրջ կերպով պիւղում են նրան: Պետական մարմինները 38 բուրջով զնան մի խալար խաղողից վերջում են 20 զալլ զինի, որը Եւսիպոս բուրջով կանէ 120 ր., և երկու գոյլ օյք, 20-կան բուրջով կանէ 40 բուրջ — Ընդամենը 160ր.: սրով իրենց զուտ չուն է մաս 122 ր.: Այսպիսով, Համարայն լրջանը, որ ունի 2700 գոթ. խաղողանք, թղուկներով էլ զնարտ- անին 400 փութ, արտադրում է 1.000.000 փութ խաղող, որից անպետական ապարտակութեան զրտանու- թեան Համար Երբ յարկանք 300-000 փ., կը լնայ 700-000փ, որը Եւսիպոս է: Ընդունելով իրտանու- թեան, կը 80.000 փ. մասնաւորներն են զնում, մասն է 700-000 փ. կամ 23.333 խալար՝ 38-կան բուրջի կանէ 886.666 փ. 23.333 խալար

խաղողը առյախ է 466,660 դաշ դհին Գահան բուրյով՝ կանե 2,700,960բ. և 46,666 դաշ ուղի՝ 20-ական լուր-լիով՝ կանե 933,320բ. ընդամենը 3,731,280բ.։ Ամեն-լով գելազացիներին վճարած գինը՝ 886,653բ.։ զուտ լուրի դր ժաշ 2,846,626 բուրյի։ Անս թէ ինչպէս են ժամանել մեր պահուհիԳործակիները աշխատանք գիւ-զացու լածերի մասին։

Սա զես միայն Ղաժարչուտ շրջանից. հազա հաշուցից Գառնաբակի, Ղազարչուպարի և միւս շրջան-ները, որանց գելազացում առել են 20 փ. Կուրանի վտա տեսակի ջարեն և փոխարէնը պահանջում են մի խալար խալուր։

Գիւզացին այս բոլորը տեսնում, գիտակցում է, ի հարկ է. բայց լուռն է։ Եւ ինչ կարող է առել, քանի որ նա, որին պետի գիճէ, Հնոց հնդի է Հովտաու-տարում այն հրճախանները. ինչն է շալալուրում շահագործումը։ Ա՛հ որ մի կերպ պէտք է իր ծան կարասը լցնեն։ Ինչպէ՞ս լցնել, կ՛ըլ նման թալլերի շղթի։

ՎԱՆԱԳ

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

Յ զիկա. Երևան.

Բնօրհնոյնից շատ շուտերի իմացած եր յինն, անշուշտ, որ այս երկու տարւայ յինժայտով մաս Կ-10,000 տանկուհայ զոյթճականներ կկան Հայաստան։ Սկզբնական շրջանին հասարկ շատ ունից կը և շարնա-նային դուրս էին գալիս Բաթումի անի և ուղևորում զէպի Հայաստան։

Բայց հարց է ծագում, թէ ի՞նչ եղած և ո՞ր սեռերում տեղափոխուցին տանկուհան ետճականից հողադրած հայ փոխասականները։

Մի ժամին կառավարու շրջանը տեղուորնց Երևանի դատարի Բէյէ-Քալէգիի շրջանում՝ Խրազդանուն կու-լում միջարտ — մի անց, որ Հայաստանի ամենասու-տող շրջանն է, քննութեան համար բոլորովն առ-յաբար և մալարիայի բոն. սղը ամարտող է և շանի իմունի մաքուր լուր։ Կարծես դիմումք էր ընտրում այդ շրջանը՝ արտասահմանից եկող զոյթճականներին յուսահատութեան մասանով. նպատակով։

Գաղթականները այս նոր իննմանը կարցին իրենց սուպլութիւնը. ով որ առնեցու՝ լինի նրանց, կը կարծի, թէ անկողնից նոր վճր եկած հիւանդներ են. զիճերը՝ սողոտին, զեղանք ու հրճախանորի սպա-ւորութիւն են թողնում։ Ամենքը տառապում են մալա-րիայով։

Միւս մասը ցրեց զանազան կողմեր, զխաւարապէս Երևանի և իջիտանի զատաններում։ Նրանցից մի քանի տանկուհի տեսանութիւններ, արտասահմանում գտնուող հայրենակիցներին հիւճոհան անպակութեամբ, շինե-ցին Նոր-Ալալիկիս և Նոր-Արաքիկի գելուհիքը, իսկ մտացնայիները ապրում են յաղաքում։

Հնչանուրդ ամառքը բարբել էլ գտնու են իրենց գիճակից. անձեմուն են այն օրը, որ եկան Խորհրդային Հայաստան։ Անձեմուն են, որովհետև խորհրդային գոր-ծակիները շատ վտա գոյներով էին ենթարկաբար ին- ինչ, մեծանեն խոտանմանք էին արել. առի էին, թէ

նրանց կը արել տան, հող, գործիքներ, փող հաշին։ Այս խորհրդայիններ և շացուցիչ խաղերի վրա, իրենց պատմելով, զաղթականները արտասահմանում խո-հրդային գործակիցներ զաներին հերթ են քանել և հարար ու մի գիւարտիկներ հարիւ յաղաք են գալ Հայաստան։ Չալու անցարիք ստացուցին իրենց թաղ-դուրս են համարել. մարդիկ զալիս էին անկաստ Հայաստան տեսնելու...

Բայց այս անասն Հայաստան և թաղը խոտանմանքի գիճաց ոչինչ չտեսան, քացի ստան, պղտանական գիւրաբնակները։ Դնու Բաթումի շարափին նրանց բոլորի մեռելից խել են անցողորքը և փոխարեն առել հասարակ թղթեր։

Սկզբներին արտավարութիւնը ընկած է շատ և հիասթափութիւնը՝ մեծ. իրենց սպասումն և երպանդի տեսնելուրդ մասն անգամ չտեսան. սիսկ են արգել իրենց տան գոյքերը Ծախել և դրանով աղքէն։ Եղի են հարիւրս որ գիճողներ, որոնք քանդիկ են են յայտնել վիճալուտայ Ծախիկն անկողք, բայց խորհ-րդային կառավարութիւնը մերթել է անցողիք տայ։ Նրանք ուշիս խորհրդային թաղապոչներ են, իսկ խորհրդային թաղապոչիները նրաւուհ յունեն Խորհ. Միութեան սահմաններից դուրս գալու։

Հաղաքելով այս մտին արտասահմանի միւս Խոր-րիճակիցներին, խորհուրդ կը ստնց նրանց լինի առիլ իրտանա և դարաշիններով շարուել, որով ուղի ծանր հիասթափութեան ու յուսահատման շինճարիկն։ Զղէտք է մասնուշ, որ Հայաստանում կնտիքի պաղճանքը տան են գիւար. զնու տեսնակ հարաբար զաղթա-կաններ հոս, որոնք 12 տարի առաջ կնել են Կովկաս և միկն այժմ մուտ են հողապուրչ, որովհետև հողը չկայ։ Միշու է, երբ Հայաստան կնդր թուրքերն են և ոչ հայեր, նրանց հող իսկոյն տրուում է բայց սա, արգէն խորհրդային թաղապակուտութեան է։ Հայ կոմուխաններին հայ աղախտուրութեան գիճարկ ախ-թան էլ չի գրազնցում։ Նրանք Յուսաստանի գործա-կաններ են և կառուարած են Մուսկայի կոմքը, իսկ Մուսկային անհրաժեշտ է յոյն թիւրքերին։ ՍՅԸ հայ կոմուխանները մասնուշուած լինին հայ մաղկոբոյի գիճակով, նրանք ստալին հերթին պէտք է յունին Հարաբարի կարքը, արտիկ սղալուտակութեան 75-80% հայ է և քանից քանիսութեան է յայտնել միամալու Հայաստանին։

Այր, պէտք է գիճանայ, որ Հայաստան կնող զաղ-թականները քաական գիւարտութիւններին են հողիթ-լուած, բայց զայր չի նշանակում, որ ենթադրի Հայաստան շարիտ սեղի ունենայ։ Ընդհանուար, արտասահմանի հայերի հասարկ զէպի հարկերից պէ՛տք է է՛լ առելի ուճեղացնել, միայն կնողները պէտք է գիճան, թէ ո՞ր են գիճուն և ի՞նչ է սպասում իրենց։ Նրանք պարտաւոր պէտք է լինեն կ՛ հնդութիւններին ու գիճաններին, կ՛ խորհրդային իրաւութեան սղող գիւրաբնակ, բայց ինչ էլ լինի, զէպի փերիւշ, նրանց կուարեն հարկերի երկրում և ենթակալ չեն լինի ստալինական ու ալալուտան։

Արտասահմանից եկող զաղթականները շղէտք է խաբան թալլերից գործակիցներին ստերից և պարեններու

խոստումները, նրանք պետք է գան մի երկիր, որ սակն ինչ, տնտեսական բոլոր միջոցների կարգ կայ, և պետք է աշխատանք նետներ ընդ տնտեսական միջոցներ, գործիքներ և ուրիշ աղտարութիւններ:

ՎԱՀԱՊ

Հայաստանի վերածնութեան գործի մէջ, հետաքնն է յնախարական բարձրագոյն կոմիտէի ղեկավարութիւնից և, Հասանաբար, հետեայ Թուրքաստան:

ՀԵՆՐԻ

ՈՐՈՐԴՆԱԾԻՆ ԱՐԴԱՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

10 Ապրիլ - Երևան

Հոգեմբերեան յեղափոխութեան այնքանք երբ, վերջապէս, մեր երկիրն էլ Հասան, բոլոր սեւաւոյք անհասանքի պէս, բաւաստեղծ Եովհաննէս Եովհաննիսեանն էլ պատնի առիթը զուտ անշուքաբան, իր ողջ բնասանքով, շեղափոխական մեծ զեղբաստանին: Բայց Յեղծութեան տիրապետութեան առաջին կարեւոր սրբից ընտել, երբ էսոյ ապստամբ ժողովուրդը կարողացաւ, թէկուց եկուտ ամառով, վերջ առ կարծիք աւարակապետութեան և ներջ լծել կացնապէն ճարգապայմանները՝ Եովհաննիսեանը լեզուապատու գեղեցկութեան և արուրդի աղբարաններով ստերն ընկաւ ապստամբ ժողովուրդի իշխանութեան՝ փրկելու և բոլորովին անմեղ ցոյց տալու իր երկու սղաններին՝ Մկրտիչի ու Եփրեմի՝ ստեղծել, թէ իր ընտանիքում իր կարող զգեւ մէջը լծել աւարակ ու մեծ ու դասախարակել է ճատար Հայ ոգով ու զապախարակելով:

Վրա Հասան պարտութեան օրերը ապստամբ ժողովուրդի ճամբը: Կոմիտայը այս անգամ պիտեան լնկինի զիւրոյ ու մեղծ պատգամներով՝ կկու իր տիրապետութեան ունի իր երկար ժամանակով շղթայեալու մեր երկիրը: Եովհ. Եովհաննիսեանը միշտ պիտի վրաս է. նրա ընտանիքը, մեծից փոքրը, դարձեալ կհովանաւ: Մկրտիչը զտոնում է Մաղբի ցարտադար ջեկայում, իսկ Եփրեմը կօպերացախանում էպատասխանատուն ապստամբայ. իսկ յերանապարդ ու վատասկաւոր Հայրէջ էլ՝ լուսաղիկմատի աշխարհը՝ սկսում է աղբիւն մեծ թիւթարտութեան օրեր:

Բայց առաւ թայանի, զդրոսեան և անհալի զեղծութեան նկար ու նկարանի որչաք լրի երեքը հետեւ և Եովհաննիսեանի զոչը սրբիներն իրքն ապստացուած զոչեր: Մկրտիչը զապստ է Մաղբի պանապիցի 1500 ր., իսկ Եփրեմը կօպերացախից 2000 ր.:

Չորեք զատարանին է յանձնում. որում, սակ է երկուսն էլ 2-3 ասուրալ բաւասարիւթներ, բայց որովհետեւ, ինչպէս զիւրեք, Մուսիսեան զբնական օրհնապրքից քանաք բաւը ընկել է փոխարինելով ասպիւղի ստեւն բաւով, իսկ քանապրիւթներ՝ զպատասարքանան, իսկ կոմիտայաներն Համար անձեւ են զի նկատի ունենայութեան, այսպէս նախ ամառը տրւած որումները նշանակում են կամ ապաստել և կամ պիտիքները միայն բանոր պակեւելով զարձակ պատան ունենուլ և կամ իրաւեղ լուսնայ ապստը լնկելու երկնց զժիւրի:

Ազգայն էլ կեան Եովհաննիսեանի օրանքն Համար. Եփրեմը մեծ երկու ասուրալ մէջ կրելով իր 3 ասուրալ ապստաղբեան զատարն այժմ էլ լնկեղիկայում օպերանախարակական կայարանի զաւելցանքից է. (երեք այսպէս յարտարար զապստը լուսնայ օրանքի):

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ

20 դիկտ. - Երևան.

Հոգեմբերից արձանագրութիւնները Հայրեմիտի մէջ էլ շատ ուսել են, յնայած որ պաշտօնական շրջանները աշխատում են ցոյց տալ, թէ ոչինչ չկայ: Այնուամենայնիւ Կենտրոնը ստիպւած է ելնլ պատմագրական միջոցներ մտաւ անտեսու: Վերջերս Երևանի Կոմիտէից 3 Հոգի և Յեղիպից 1 Հոգի Հնուցանցի իրեն անաղղի ընդգրկեղիքներ: Այսու Եովհաննիսեանն էլ սկսում է յարկ ընդհանրեղիքն թելն. այդ է պատճառը, որ այս անգամ երան թուլ շատ ին 15-րդ կուսիցեղիքներեղիքի մասին զեղուցելու երդաւկոմիտէներեղիքում:

Գիւրեք, որ Դատուլ Եարմիցեղանին անցեալ տարի ընկաւելլ էին թանկարկուտուլ, որով պիտի մտնը Համալեւրթեանական թանգարանուլութեան կոնցրիանի մէջ: Բայց երբ Մսակայում Լուկաշիւր զնում է նրա թեկնանութիւնը, մի վրայի, որ նախապէս խաչ էր սեւլ շատարիկ, կարգում է Եարմիցեղանի 1919 թուականի Թիֆլիսից Թուրքաստան զտուլ իր ընդհանրեղիքն զպեմ մի նամարը, որով նա խորհուրդ էր տալիս զպաշարից զաշնակիցներն զմծ, որոնք ամէն կերպ օգնում են Հայաստանին: Այդ նամակի ընթերցանութիւնը պատճառ է դառնում, որ Եարմիցեղանի թեկնանութիւնը տապալուի:

Ողջուցութիւնը բարեփոխելու նպատակով կազմած յանձնադուլը շարունակում է իր աշխատանքները: Նա արձանագրի է բանի սկզբում ընդունել 0 (զգով) և է (էակ) տուտերը և արքային մի շարք պաշարակաւոր: Լուսնայով Մուսիսեան իրան զմծ է նահանգին, բայց լի յանգղնում իտալուլ: Գարիկանը և Լուկաշիւրը կողմակից են: Ա. Եովհաննիսեանը, որը միշտ վերջերս լսել անգամ չէր ուղարկ նոր ողջապարտութեան բարեփոխման մասին, այժմ ընդունում է, որ զեղուլիս բոլոր տապարգեղներում, նոյնպէս և այստեղ յարեան օրերին սխալներ են արել, որ պէտք է սրբազրեցն:

Գ. Կանուանի և Թուրքաստանի Հասարակական զարգացումի վերջին Հասարի շտապերը թանգարան և զեղուլից վրա: Դուշմանական մտաւոյ սնորք զնապապարտութիւններն էլ յաւնեցել: Բաւական է, որ նա կարգում է անկախութեան անտեղիք վրա, իսկ իտրերային զբախտում ապրեղ ինչպէս կարող է Համարանկել մասնելու անկախութեան մասին: Իրեն պատիւ Գ. Կանուանին Հնուցրին Յեղափոխական թանգարանից զնպի անդրմութիւն...

Աւահարակ, վերջերս նկատում է ասանմին Հակում ու կոմիտայան մասաւարակներին յետին շարքերը մեղու: Ակար. Ա. Թամանեանի պէս կարողական Համար ունեցող մի զեղուլիս, այդ եր Կարն է զրել:

Միտքերն էլ Երևանում ազատ մեծ է զայն, բայց
 Հաստատ չգրեմք թէ նոր պաշտօն ունի՝ թէ չէ։ Այլ
 էլ Երեսուցիքի արհեստագործները՝ «Ն» Քերթի
 խմբագրությունը կարօ Հազգրիանու թող ճշակ էր
 թերթում։

ՄԱՌՆՆ

ԵՌՔԸ ՊԱՌԻՍՊԵՆՏԻՑ ԵՆԲՍ

Ձ Յոյնք., Քիֆիլո.

Կոմունիստական երկրամասերիցը իրօք որ պոչու-
 պատկ կարգապահութիւնս ունի՝ այն խմատով, որ
 մեծ աշարժութեամբ հսկում է, որպէսզի էր ներքաշ-
 իարճը բուրգովն վարագործած մնայ զգրի անձնական
 աշխօրէի։ Մտնուածը այլ վերադասութիւնք խիստ
 է, երբ խնդրը վերաբերում է Կոմկուսի վերին
 խաւերին, Ստալինի խօսքերով՝ «կոստակոթիան
 զեկազար մէջն-կէնն», որը, ընդգնմաշինքով՝ որակու-
 մով, պիտակոթութիւնը պահում է թերթերատական
 ոճի մի սակը։ Այլ խմբակի ներքինը ո՛ր միայն զգրի՝
 անկուսակցական, ալլ կուսակցական ստորին խաւերի
 համար էլ եօթը կողմերով զյայտն գագառն է։

Յոյնքով, որ ընդգնմաշինքը է արտասանման
 ուսու յնարարական թիկերը պարզն ուսուական
 զեկազար մէջնակի պատկերը՝ մեծ էր զանի խոց
 եւ իրենք ներքին այն կացութեան, որի մէջ գտնուում է
 Անդրկովկասեան Կոմկուսը՝ Քիֆիլոի պայտաբոյ սկսած
 զմտն Երևանի Ժողովուրդն ու ջիւղիս, առանձնապէս,
 Հակոբակաւը, որը Հակոբակ էր արտաքին յոխոր-
 տանքներն ու պոտտախօսութեան՝ ներքեակցն վարակ-
 ւած էր փոստաբով ու անհարօրն պայտաբով է բազմաթիւ
 ու բազմապիսի հիւանդութիւններով մէջ։

«Հայաստանի անկախութեան շքանշան» այստեղ չի
 լուծւած ու ոչ թի խնդր, որի համար լուսակաշէր
 Հասկէն, Մտոկոսի ու ուրիշների կարծեցը... սակէ չն
 է առում են բոլոր մեծ ու փոքր բուշինկները է քրտեց
 կամաւորանքները, իսկ վերջերս սուսց ու Խորհրդ.
 Հայաստանի մեծամասն հոգեպատկերից մէկը՝ Գր.
 Զօրայրը։ Ու ճոռանում են այն հարցարար փաստերը,
 որոնք ցոյց են առնին, թէ ինչպէս ամենաաւորարկան
 շքանշաններն են իրականացնելը բոլոր կոմիտե-
 րիստանքում զայն են Մտոկային, Քարգանուում են
 չինականերին է կուրորին տառայի կերպով զործա-
 գրւում են ամենախուս անկիւններում սպճում, այն
 զինարտան, երեմտական, բրախտային շարձակա-
 կան ու կարգի միջամտութիւնները, որոնք արւում են
 Մտոկային կողմից, այն զկողմը, երբ Մտոկային
 Փիտեղիցիանաւը Հայաստանի բաժանմունքին ուզած
 գրութիւնները հասցէկարում է ԵՊՐԱՊԱՆԱԿԱ ԿԵՐԱՅԻՆ
 (Երևանի նահանգ) — Երևոյնքը, որոնք մալուց արգին
 զարճէ են սովորական ու ճետմի ու զարմանք չեն
 ստաշանում ո՛ր սքի լէջ։ Բայց ահա մի փոստ, որ ո՛ր
 միայն նման միջամտութեան սքիակ է տալիս, այլն
 ցոյցարում է այն աշխարհում բարքերը, որոնք
 յտուով են այժմայ Կոմկուսի վարչէ լրջաններին։

Հայաստան են վերադարձան այն Հնարակական
 իրերը, որոնք, պատկերով է սպառններն, ներքանից

ուղարկւած են Մտոկայի է պահ։ Այս իրերը վեճակի
 անբերան իրականացը բոլոր մարդկային ու խորհրդա-
 յին սքիներով պատկանում է Երևանի վարչանքին։
 Մտոկայ իրերի կարեւոր մասը յանձնում են Երևանի ու
 էջմիածնի Բանագրաններին, իսկ մի զանի անարէջ
 կեցեցանակ զգեստներ տալին են վանքին։ Քում է,
 թէ այս կարգապահութեամբ, ոնիր չի գործւում. ոչ էլ
 կոմունիստական զաւանուան է պղծւած, բայց սեւեթ,
 թէ ի՛նչ է պատահում։

Երևանի կառավարութեան վարժուողը առաջին
 զփոխութիւն առաջ ընրեց այստեղ՝ Քիֆիլոի պալա-
 տում, որը Հայաստան ուղարկեց Զահէկայի յառու-
 յանմանութիւն է չննի տեց այլ զարծըք։ Վրաստանի
 Երկրագրաբաններին կապակեցի էր թուցէ երե-
 կանցները զաղարկուան ու վերքտուրը վարչա-
 կերպը։ Ի՛նչ կան շնորհակալութիւնք ընթացը, զու չիստեց,
 բայց անհաստալը աղբիւրից իմացանք, որ այլ զարծի
 մէջ լսա տիտուր զիր է կառարեկ նա զրիսան ընտանքի
 անարւան անկարգից մէկը՝ Առաջնուրը։ Ըս է յայտնէ
 Քիֆիլո, թէ Հայաստանի կառավարութեան գաղա-
 կան լսա սքիէլաւոր իրերը Եմտիւն է իջնմանի է
 Եմտուրիտան կիրականներին։ Սա այն Առաջնու է,
 որ 1918-ին, երբ Քուրքըքը գրաւէ էին Անգլոսոցար-
 պուը, Քուրքը էլիտանութեան Ժողովը լրտնի ու մասնիչի
 ստոր պաշտան էր կառարոն ու ապէկ պոքններն
 հայթիտում էր հայ կիներ ու արձկիներ։ Քուրք
 անկարծների զուրին անցան՝ տնքի սուս էր սեցնում
 է անկողնները, զգեստ ու քարեղէններ էր հաւարում՝
 Քուրքը կանխարկաններին համար, էր Իտալի է շտախա-
 լով սեցնէ է էր բարձրը՝) Ետն պարծը 1921 թ.
 մայիսի մէկին տոնախօսութեան մամական Քիֆիլ-
 սում, բուխարակն իսպաշը հայտն, Արեւիք էր
 ներկայացնում Կոմկուսի տառադրում...

Մական, այստեղ պարմաւար սքիզան էլ բան
 չկայ։ Կոմունիստական իրականութեան մէջ նման երե-
 տայնքը անտրոյր չեն։ Անդրկովկասեան կիտաբո-
 ճիւղի այժմայ նախագահ Մարգիտ Մանուկեան լէ՛ր,
 որ 1921 թ. զարմանն ու ամտուր, էր սքիլիլ Եունիկ հնու
 Լոտիի Ժողովուրդի պարմաւարին ողորմութեան Եմտան-
 լիւս իւրացրեց 8000 սքիլն մանուփակուրա, Հայաս-
 տանի կառավարութեան կողմից ներթափանց պատա-
 խանաւորութեան ու զաւապարեւել, բայց Քիֆիլո
 պաշով... սքիլարացաւ, վերականցից էր վարչէ
 այնքով, որ նոյն իսկ այտարան պատուին արժանացաւ։
 Ետն Մանուկեան իւրացրեց մէջնակեան էլիտանութեան
 զճճ 1913-ին կարմիրկուսական պոտտախօսութեան
 Յագլէրիի կոնաներին մասնակցող մի վրայի բուշինկի

*) Արտաքին սերտագործութիւնները կիտանագրապալում
 է բուրքիի Եմտիլ լրտնի, Եմտիլի ու զործանոյի զիր կառարեկ
 յայտնի են շտա վալուց։ Զարմանի ողորմ է վրայն, որ այն
 կուրպը երեսուցի զարծի չի ներարում նա նաւարկութեան
 կողմից, իսկ Եմտիլն Ամտարան չի սքի յոր լսա տառայի սպ
 է այտն Յրա գրամէտիլի։ Եմտայտանի ապնանք է կիրքի-
 կուսում է նրա ցրտիտանքը։ Անդաւարտում է բարգաւորում այն
 կիտայը, թէ՛ յնարակարգում բարեկով։

հրք.

նարտանք ձեռքադառնալովներէն է սկսել, այս անգամ ընտրովն իր Հիններէ, 18-20 տարեկան ուսանողներէ ու աշակերտներէ շքանում:

ՅՄՈՅՈՒՆՆ

ՁԵԿԱՅԻ ՁԵՆՄԱՆՆԵՐՈՒՄ

Ա.

Մի անբող սարի է աւա, հայ սոցիալիզի շատաշնչ գրականներէ շատիւրը, Հիւսնում է արեւ լուսիչ կարօս, հեծում են Ձեկայի զեպաններով: Փակի՛-քանի հասցա-դուներն ու ցոյցն արեւոյն, հոգեմոծրեքանս ու ճոյնմ-րեքանս ամակատարութիւններէ ժամանակ էլ Մ-Ց որ անընդհատ հասցադուներ յայտարարեցին՝ սոցիալիզմ:

Այդ օրերն էր, որ Ձեկան, յանկարծ, անպատելի կերպով յայտնեց ընտրին, որ քանտարիկանները ոչ աչք է ազարտեն և որ կարող են լուր տալ իրենց ընտանիք-ներէն, որ սաչ հազուան և ճանապարհէ համար ուրիշ անհրաժեշտ իրեր բերեն: Ըն աւա քանտարիկաններէ ընտանիքները ծախում-ծախմոխում են իրենց վերջին ունեցանքը և սփռելիչ շատալուծ քաղաք, որպէսիք իրենց հարազատներին ճանապարհ գնեն, սակայն Ձեկան յայտնում է, որ անբող պատեականերով ազարտ յետա-գլաս է անորոշ ժամանակով: Ենչկերը նորից գերա-դասուում են իրենց սեպերը՝ անվերջ անիծելով անիծից իշխանութիւնը:

Փիչ յետոյ Ձեկան նորից յայտարարում է, որ քանտարիկանները պարտաւոր են ազարտ գնալու: Հարի-բարտը ծարղիկ կրկին քաղաք են թափում Հեկեն, բայց մեկիտու՛ր այս անգամ էլ յետանգում է անորոշ ժամանակով:

Դեկու. Ե-ին քանտարիկաններէն Զ հոգուն յայտնում են, որ Հէյն ծայն երեկոյան զնայցով սիրտ մեկնեն ազարտ: Ենչեքը լին կարողանում ծայն իսկ իրենց ընտանիքներին իմաց տալ: Այդ Զ հոգին կանգնում են շարքով և իրենց վերջին ինչք սակոյժ մնացը ընկիր-ներին՝ առաջ են շարժում յուզիչ սպիտորութեան մէջ: Մնացող քանտարիկանները ճանապարհ են դնում անկարգարգի իտեղակառութեամբ, ինքն յարմարա-թուփիւններով, սեպցնչ-ներով ու ինքնադիտական կրպիւրով: Անբող քանտո՛ր մի ծարղ դարձան՝ թալաշ-տառ է և Մեր Հայրենիք՝ Գ.Ո. Հիւսնու ընկիրները անհոտում էին, որ չին կարողանում ժամանելու այն երանելի տեսարանին: Բանտապետ Ծախմարեանը կա-տարազում է, զէս ու զէն է վազում, իմաց է սույնս Ձեկային և ազարտ ուղարկողներին նորից յետ են դարձնում զանից*):

Ան սալոյն են վարում Ձեկայի դարձները քանտարում ճանտարիկայ յեպագիտական և սոցիալիստ զործիչներէ և նրանց ընտանիքներէ հետ:

Բ.

...Ինչ միջոցներէ ասես չի դիմում Ձեկան: Երա անկն ընկնողը էլ ապաստւում չունի: Սկսում է անու-նելի հուստարձեռութիւնը: Ինչպիսիքայի շարժարանն-

ըը կը նստնան Ձեկայում զործարկում միջոցներէ առջև: Անս ցնտութիւն է: Բանտարկուածն հարցաքննում են: Մասն ու մասուկըը կախում է թշուառ ծարղու: զլիւն: Հարցին ու ծննը յաղեղում են միմեան: Ձեկան, խոտովանիք, աշտուհ կը ծեծենք: Աւ եքք քանտարիկայը յամտում է, բուսնչքներն ու մասուկիքի կոթը շարդում են նրա զլուիր: Ձեկան, միանիչ է մենք սմէն ինչ զիտներ... Մի՛ վայ դուքսը մեր ընկերմե-րից... Ու դարձեալ ծնն: Ձեկան, երկէ աշտինն արգէն սասց քո մաշին... Տէ՛ս, նա կը փրկի, իսկ զու կարած նս: Ժուքսը արգէն համալսարանին յեպագի-տութիւն է կատարել... Այտեկից միայն զեկարա-ցիկայով կարող էք ապաստել... Տէ՛չք մեր բուր ընկերներէ անունները: Ըս այն և այն: Երբեմն էլ յամտա քանտարիկային տեսում են՝ փոտի բերանը կանգնեցնում, իկ էքք բերել են սպանելու և կարգանն միայն, եքք սմէն թան խոտովանիք... Մտփ սնկնողը, սքերով կերպիւրից զոգէլը, քայմպիւրի պատճենըը սոյնթական քաներ են:

Թէ հոգեկան ինչ արտաքինիչ դրութեան մէջ են ծարղիկ քանտու, ցոյց է տալիս Հին-հայտարարել և Եթանաստեանայ Մտեկան Գրք-իտանի սքիւնաղ-նա քանտարիկէ էր իր կանգնուա կարք որդու մաա-նութեամբ: Խեղըը չկարողանալով տանել քանիք նկուրթիւնները ու բարոյական ստանեկները, և ճորտի ճանապարհին ինչպիսիք նման Սևտայն լինը և Ժուաու: Երա վերջին խաղը եղել է. Եթանաստան ստորեկան ծարղ եմ, շատ սե օրք եմ սեակ, բայց այդքիք արժեառ իշխանութիւն չեմ սեակ ընա: արժեաղբուր սուլլանն անգամ կամաչիք որանց զործած գազմու-թիւններէց...»

Թէ քանիք միջուրարք որդան անտանելի է, հաստատում է և հետեւում զէտղը:

Երևանի քաղաքական քանտարիկաններէ շարքում էր նաև զաշխարհական Հին ու վառասակաւոր հայուկի Մուկայի Գրիգորը: Այդ ազիւն ծնրունին արգէն ընտ-րովին հնուա էր հասարակական կենսոցի և հայրի հոգում էր իր և իր մերկ գրականներէ գոյութիւնը: Այս ծարղու յայտնեց նա էր, որ նախ՝ անցնալում կտակ է սուլլանական քանտարիկութեան զէն և ապա՝ ին կանգնել արհեստարհիս անտարիկայի հայտնակութեան զէն: Այդ քանի համար մի տարէ է անս՝ նրան պատւում էին քանտուս և անհարան շարտարանքի սույնս: Մեր հայուկիք երկար պայքարում էր Ձեկան քանտ-թիւններէ դէմ, բայց, և վերջու, ունեքը թուլտնում են և նա որդում է վերջ տալ իր կենսոյին: Մի՛ օր, եքք քանտարիկաններին 20 քուլլով քանն են թողնում, Մուկային ժառմ է իցում և գործներէջ ու գանալան թեկեղ՝ արտան հիւսնելով՝ կտրուում է պատուահից... Երա իրերուցը շում է ուուս զիւտարը և սպնութիւն է կանչում: Վրա են հանում քանտարիկաններն ու քանտի ծառայողները և Մուկայուն քանտու են պարանի ուղարկ, բայց շիտարութեան օրն է նրան յաննելով՝ փոխաղում են դիպատուն: Հնուսեայ օրը միայն զալիս է գրեհա-պետ Մեկր-Օսիպովը, բժէի՛ հետ, որպէսիք սքիւնա-դրութիւն կարծի կատարում ծախի: Եքք բժէիքը մտեկնում է դիւնին, նկատում է թալլ շիտարութիւն և ուշիք է թքում գրեհապետ Մեկր-Օսիպովի

*) Այս իտիւն յան. Դ-ին սարսիլի եմ անար:

հարցին, թէ՛՝ «ինչու է կարեցիր զից, Մոկացին պատահաւում է. «Հապա եւ չէ սնէր, մէջու կատե՛ր» արկէ-յորացիս առաջ, զհեղարացիս առաջ, եւ էլ կարեցիցի-վալաւ չեմ իտայ, էլ կարեւոր ու չեմ իտայ»...

Այս բարբառի յետոյ Յէկայի վայրագութեան արդ-անիւզ գրին ստորում են Գրիշիւն...

Գ.

Մէկը, որ Քուշոյանի դատավարութեան օրերին թանաքիւում էր Երևանի կենտրոնական թանաքում, Հեանկան ձեռք է կարագորում թանաքիկաշերի արտ-մաշրութիւնը Ռուսկի Ստեփանոսեանի մասին արեակ-ւան դատավճիտ արթիւն: «Գնդակահարութեան արտումը կայացած օրանից թանաքիկաշերը «ճիշդ է սպաշակ-ներ էին արեակում, հայտնում էին կոմսիտաներին եւ նախատում պրովետորը Չարևեցին, որը նոյնպէս թանաքիւում էր: Թանաքիկաշերը հաջողուէլ յաշա-րայեցին եւ պահանջում էին չղարմաղել մահաւան վճիռը: Երբ մահաւան պատե՛րը փորտարիւնեց թանաք-կաթեմբը եւ Մահակին Յէկայի խոսու. նկուշնեցից տեղափոխեցին կենտրոնական թանաք, թանաքիկաշ-երը ընդունեցին նրան մեծ ցոյցերով, մտորելի վրա տարին իրենց մասը եւ հազով չհրատարակեցին: Այդ օրը տե՛ր էր Երևանի թանաքում»...

Գ.

Քրտասանանի թերթերը կարգապաշտ ան տպա-ւարութիւն է ստանում, որ Հայաստանում այլևս մերթադարձութիւններ չեն կատարւում, մինչդեռ իրա-կանութիւնը «ճիշտ հակառակն է: Թանաքիւում են իտանքը մարդիկ: Այսպէս, թանաքիկաշ է թանաքայեցի Անտոնը Թանակեանի ելքը որդի, որ համալսարանի ուսանող է եղել: Թանաքիկաշ է Անդրիկեան կոմիտեի պաշտօնակց, «հին յեղափոխական Արտակը Միլլերոյանը, որ Եսքը հրատող է թողնուող եւ վաղուց քաշել էր հասարակական գործունէութիւնը: Չերթապաշտութիւ-նը արտում են եւ գիւղերում, եւ Մոսկուայում եւ ուրիշ վայրեր:

••

« Գ Ր Օ Շ Ա Կ » - Ի

ՐԱԺԱՆՈՐԴԱԳՈՐԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

«ԳՐՕՇԱԿ»-ի տարեկան թանկեղենն է Ծրամայի, Փոստատանի, Բալլադայի, Բուլմանիայի, Երազական այլ երկիրների, Սիրիայի եւ Պարսկական Աւարապա-կանի Համար՝ 25 ֆրանս. փրանկ:

Անգլիայի, Ամերիկայի, Եգիպտոսի, Պաղեստինի, Միլլերոյանի, Պարսկաստանի, Հնդկաստանի եւ մնացած բոլոր երկիրների Համար՝ երկու դոլար:

Թանաքագրացիներ կարելի է իրարացնելու ամսի «Գրիշ»:

«ԳՐՕՇԱԿ»-ի հասցեն՝

ՊՆՆ՝ S. AGOPIAN, 8, rue des Gobelins, 8, Paris (13^e)

ԲՈՎԱՆԻ ԳՐԱՅԻՆՈՒԹԻՒՆ

Մշնուդարը յազեցած է (Ժամագրագիտ) . . . 66
 Տօմասկան քելիաներ (Միսեոմեզ) 67
 Լոգոնի դաշնագիրը եւ Պետրը - Ստամբուլը Օյլ (Շուհե) 71
 Ընկերվարական արթին (Վ. Շուշեհեան) 70
 Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ պարսկական շարժու-մը (Հ. Պակիբեան) 82
 Մեր գանձերը 88
 Թղթակցութիւններ՝ 89

ՍՍԱՅԻԱՅ ԳՐԹԵՐ

Արքիւանի, Միացեալ, Անկախ Թուրքիոս կամ ի նշ կը ծրագրեն Քուրճերը. 1926, էջ 224.
 — Մ. Վարմանյան. Համալսարանութեան եւ Համալ-սարհային յեղափոխութեան, հրատ. Մատենաշար ՎՅԱՍՏԱՅԵՐ, թիւ 16, Գուհրէ, 1926, գին 12 և Գ.
 Ճիմա Լոմպոզո, Արդէ կենդ եւ իր հոգեբանական արժէքները. Քուրճ. Քուհեան, մատենաշար «Հաստեք», թիւ 1, Գուհրէ, 1926. գին 2և և Գ.

« Մ Ա Տ Ե Ն Ա Շ Ա Ր Գ Ր Օ Շ Ա Կ »

Հ. Յ. Գ. ԲիհիՍՆ ձեռնարկած է հրատարակու-թեանց շարքի մը, որուն առաջինը թաղկասած պիտի ըլլայ 5-էն ՄԻՆՉԵԻ 7 ԳԻՒՒԿԷ, հավանայ իրենց ծառային, ընդամենը 40 ՊԻԱԿ, այսինքն 640 էջ:

Այս գիրքը Ախլան պիտի ըլլան ԱԳՄԱՆԻ, ԲԱՎԱՐԱՎԱՆԷ ԵՆ ԸՆԿԵՐԱՎԱՆԷ լեկտիւրներու առաջմա-սիրութեան, ձեռնածես զրոյնքու կողմէ:

Այս առաջին շարքին համար թաղկած է ամենամա-փակ քիտով թանաքագրարարիւն մը: Թամաքայինը կը ստանան այս Ա. շարքին բոլոր գիրքերը, անոնց հատակամասին գինին վրա ՀԱՐԻՆԻՒՆ 25 ՋԵՐԱՌՎ ՄԸ:

Թամեմգինէ է, Ծրամայի, Սուրիայ եւ Պաղեստան երկիրներու համար 30 ՊԻԱՆԻ, հոտակամարի 40 ՅԻՒՆԻԻ փոխարէ: Իսկ Ամերիկայի, Անգլիայ, անգլ-գաղութներու եւ մնացեալ երկիրներու համար թամ-եմգինէ 2-50 ՏՈՒՄ, հատակամարի 3-25 ՏՈՒՄԻ փոխարէ:

Թամաքայինը ստանին փոսթի ծախք չլիտի վճարին՝ գիրքին տեսման համար:

Թամաքագրագրութիւնը ՐԱՅՄԱՆԱՎԱՅՎԱՆ ԿԱՆԿԵՆԻ է:

Թամեցիներ դրկել հետեւից հասցէին. — H. Kentouni, 36, av. de Chevreul, Asnières (Seine) Հոնաւայ՝ Courbevois 605.